

————— KNIHOVNA —————  
SBORNÍKU VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH

VYDÁVANÁ

S PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY,  
SLOVESNOST A UMĚNÍ.

---

---

*B) ŘADA STÁTOVĚDECKÁ. Čís. XVI.*

# INKOLÁT (A INDIGENÁT)

V ZEMÍCH KORUNY ČESKÉ

≡ OD ROKU 1749—1848. ≡

NAPSAL

Dr. BOHUMIL BAXA.



V PRAZE.

VYDAVATEL A NAKLADATEL: „SBORNÍK VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH“  
(BURSÍK & KOHOUT V PRAZE.)

1908.

112260  
15

## I.

### Úvod a vývoj až do roku 1790.

Vlastnoručním listem z 1. května 1749. zrušila Marie Terezie dvorské kanceláře českou a rakouskou a zřídila direktorium in publicis et cameralibus a nejvyšší soudní místo. Tím byl stát český administrativně spojen se zeměmi rakouskými, a utvořen fakticky nový správní celek českorakouský.

Tímto skutkem byla přivoděna značná změna ve státoprávní struktuře obou těchto států, a zavedením královských repraesentací a komor (téhož dne) i v ústavním složení království Českého. Ovšem změna tato nebyla toho druhu, že by snad byly setřeny všechny znaky státní osobnosti, a tudíž státní samostatnosti zemí koruny České. Naopak, jak ze znaků těchto se vším právem vyzvojuje, existoval stát český po právu i na dále; jedním z těchto znaků byla existence zvláštního českého státního občanství, jež se zračila zejména v instituci českého inkolátu (a indigenátu) potrvavší nepřetržitě až do r. 1848.

Doba od r. 1749—1848 není dosud probádána tak, jak bylo by si přáti. Býval r. 1749 až do nedávna pokládán za mez samostatnosti českého státu, a bádání z oboru státního práva vůbec, neb jednotlivých prvků jeho zvláště, nalézalo v nejčastějších případech v tomto roce bezděčnou hranici. A jest to v první řadě zásluha nedávno zemřelého prof. Dra Bohuše Riegra, že klamnou tuto domněnku vyvrátil a svými pracemi vnesl světlo do tohoto období náležitě neprobádaného.

Tak jest tomu i s českým inkolátem; jeť inkolát nejen jedním z hlavních základů stavovské ústavy vůbec, nýbrž i veledůležitým

prvkem státoprávním: byl přece v celém českém státě jeden inkolát, který existoval až do rozvratu ústav stavovských. A přece literatura o inkolátu po r. 1749. jest celkem velice chuda.<sup>1)</sup>

Prof. Ant. Gindely ve svém spisu — viz pozn. I. — věnuje inkolátu po r. 1751. necelou stránku, a Šlechta ze Všehrd, ač o vývoji české šlechty a českého inkolátu až do r. 1848. má pojednání celkem velmi obsáhlé, věnuje celé periodě VII. (1751—1848) o české šlechtě a o inkolátu zároveň, necelé tři stránky. Oba spisovatelé pak shodují se v tom, že význam inkolátu v této době značně upadal. Dle Gindelyho (str. 13.) klesl inkolát skoro na pouhou formalitu, dle Šlechty (Ö.-Ung. Rev. sv. X. str. 286.) nebyly za Josefa II. s udělením inkolátu spojeny nijaké podstatné politické výsady, a přes restauraci stavovské ústavy za Leopolda II. nedospěl prý už inkolát k plnému dřívějšímu významu.

Náhledy ty nejsou správné, a lze je vysvětliti jednak málo bedlivým přihlížením k vývoji českých ústavních a státoprávních poměrů po r. 1749. (obzvláště po restauraci Leopoldovské), jednak i přeceňováním fakta, že r. 1752. byla zavedena společná šlechta českorakouská, což však, jak níže bude vyloženo, nemělo pro instituci českého inkolátu nijakého významu. Správnější stano-

<sup>1)</sup> O inkolátu vůbec pojednávají: B. Rieger: Oesterreichisches Staatswörterbuch, II. vyd., 2. díl, článek „Inkolat“; Gindely: Die Entwicklung des böhmischen Adels und der Inkolatsverhältnisse seit dem 16. Jahrhdt., Prag, 1886, str. 13. a násl., 27. a násl.; Šlechta-Všehrdský ze Všehrd: Die Entwicklung des böhmischen Adels, Oesterreichisch-Ungarische Revue, Bd. IX., X., zejména str. 130. a násl., 280. a násl. (svaz. X.); dále srov. Kalousek: České státní právo, 2. vyd., Praha, 1892, str. 140. a násl., Čelákovský: Povšechné české dějiny právní, 2. vyd., Praha, 1900, Pražák: Rakouské právo ústavní, II. díl, Praha 1901, str. 26., 27.; Vavřínek: O státoprávní povaze království a zemí na říšské radě zastoupených, Praha 1905, str. 140. a násl.; dále Kostetzky: Die Staatsverfassung des Königreiches Böhmen, I. Bd., Prag, 1816, str. 143. a násl., Schopf: Die organische Verwaltung der Provinz Böhmen, Prag 1847, str. 240. a násl., Pinsker: Český panský stav a říšské hrabství, Právník, roč. 1899, Toman: Das böhmische Staatsrecht, Prag 1872, str. 48., 119. a násl., Luksche: Besondere Rechte der Personen Mährens und Schlesiens, I. Bd., Brünn, 1823, str. 128. a násl., Kameníček: Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl I. až III., Brno 1900—1905, zejména díl III. str. 84. a násl., konečně i Kropatschek: Oesterreichs Staatsverfassung, I. Bd., Wien 1794, str. 214. násl., 234. násl.

visko zaujímá v té věci již Dr. Pinsker, ale krom těchto tří spisovatelů (či spíše jen dvou prv uvedených) samostatných, soustavných prací z tohoto oboru nemáme.

Ze svých studií o dějinách veřejného práva v zemích koruny České, a to jak v archivech vídeňských,<sup>2)</sup> tak i v archivech pražských,<sup>3)</sup> nabyl jsem přesvědčení, že inkolát nikterak neztratil v této době na svém významu, naopak, že od restaurace Leopoldovské nastává, abych tak řekl, i nová perioda vývoje. Odhodlal jsem se tudíž na základě výše uvedených archiválních studií napsati toto pojednání; že počínám je teprve rokem 1749., má své dobré důvody: jednak jest látka v tento obor spadající spracována až do r. 1749. u výše uvedených dvou spisovatelů celkem dobře, jednak však činím tak i z důvodů státoprávních. Jeť existence samostatného českého státu až do r. 1749. nade vši pochybnost povýšena,<sup>4)</sup> avšak o státní samostatnosti zemí koruny České po r. 1749. t. j. po svrchu zmíněné správní centralisaci zemí českých a rakouských, se vedou dlouhé spory.

Důkaz o státní samostatnosti koruny České po tomto období časovém lze zajisté nejlépe vésti, dokážeme-li (další) existenci jednotlivých složek jejích. Že jedním z těchto prvků jest právě inkolát, jakožto (kvalifikované) státní občanství zemí koruny České, jest nad veškeru pochybnost jasno. Jest tedy úkolem tohoto pojednání vylíčiti vývoj inkolátu po reformách teresiánských a josefinských, zejména i po restauraci Leopoldovské, a to nejen inkolátu sama o sobě, nýbrž i všech otázek dalších s ním těsně sou-

<sup>2)</sup> Domácí archiv; domácí, dvorský a státní archiv; archiv bývalé spojené dvorské kanceláře (ministerstva vnitra); archiv bývalé dvorské komory (společného ministerstva financí); archiv ministerstva spravedlnosti.

<sup>3)</sup> Zemský archiv; registratura zemského výboru (kterážto akta budou nejspíše ještě v tomto roce [1908] předána zemskému archivu; archiv českého gubernia (místodržitelství).

<sup>4)</sup> Zajímavost jest na př., že i ve spisu: Oesterreichisch-Ungarisches Staatsrecht, im Auftrage des k. u. k. Reichs-Kriegs-Ministeriums verfasst zum Gebrauche in den Militär-Akademien von Anton Schupp, k. u. k. Major-Auditor, Wien und Leipzig 1902 se na str. 17. při rozpravě o převratu bělohorském praví: „Auf die staatliche Individualität Böhmens hatten die Verfügungen Ferdinands II. (t. j. vydání O. Z. Zemského atd.; pozn. spis.) keinen Einfluß.“

visejících, tedy i způsobilosti k deskám zemským, práva seděti a hlasovati na sněmu, jakož i způsobilosti k nejvyšším úřadům — vesměs otázek, jež institucí inkolátu jsou přímo podmíněny. Ježto pak dále, jak již svrchu uvedeno, po restauraci začíná jaksi nový vývoj, bude zvláště ještě nutno, desiderii českých stavů, pokud spadají v rámec tohoto pojednání, obsírněji se obíratí.

Inkolátem nazýváme příslušenství k jednomu ze dvou vyšších stavů (panskému a rytířskému) zemí českých, jež zjednává se buď rodem neb formálním přijetím a obsahuje účastenství ve všech oprávněních veřejnoprávních a soukromoprávních, jež přísluší domácím stavům.<sup>5)</sup> Tento výměr inkolátu zahrnuje v sobě však dva nezcela shodné případy, jež však vývojem doby, zejména po převratu bělohorském, splynuly (ač nikoli úplně) v jedno: šlo-li totiž o cizince neb o tuzemce. Inkolát scil. udělení inkolátu pro cizince znamenalo udělení práva obyvatelského cizinci čili přijetí cizince za obyvatele (incola) země a vedle toho udělení práva stavu, pro tuzemce znamenalo však udělení práva stavu.

Přijímání cizince za obyvatele země čili udělení práva obyvatelské příslušelo v Čechách až do převratu bělohorského společně králi a sněmu, a dalo se na přímluvu královskou od všech tří stavů zemských.<sup>6)</sup> Na Moravě dalo se to na přímluvu královskou neb dokonce i bez ní ode všech čtyř stavů zemských, neb také se svolením soudu zemského.<sup>7)</sup> O přijetí do stavu panského a rytířského rozhodovali tito stavové sami.<sup>8)</sup> Dle Obnoveného Zřízení Zemského A. 20. (na Moravě Fol. 10b) příslušelo právo toto výhradně králi.

<sup>5)</sup> Rieger n. u. m. str. 897.

<sup>6)</sup> Zřízení Zemské z r. 1564, čl. A., 18., a Z. Z. z r. 1549, B., 15.

<sup>7)</sup> Zřízení Zemské (markrabství Moravského) z r. 1604.

<sup>8)</sup> Srov. ohledně stavu panského snešení sněmu českého o přijímání ve stav panský r. 1497, Archiv Český, díl V., str. 468., dále snešení r. 1501, tamtéž, díl VI., str. 231., 232. a privilegium krále Vladislava II. z r. 1502, tamtéž díl VI., str. 236., cit. u Gindelyho n. u. m. str. 12.; k tomu Z. Z. z r. 1549, A. 23., z r. 1564, A. 15. Ohledně stavu rytířského snešení tohoto stavu z r. 1609, cit. u Gindelyho n. u. m. str. 33., 34. Viz i Kalousek na u. m. str. 149., 150., kde uvedeny jsou další prameny pro markrabství Moravské.

Indigenát naproti tomu bývá definován jako příslušnost zemská vůbec t. j. právní svazek pojící individuum k určité zemi (indigena a contr. peregrinus).<sup>9)</sup> Dle toho jest tudíž indigenát pojmem mnohem širším než inkolát, a mají indigenát vedle těch, kteří mají inkolát, všichni ostatní příslušníci země; jest to nekvalifikované státní občanství. Ovšem zřízení stavovské přináší to přirozeně s sebou, že ze státních občanů pouze ti mají (politický) význam, jimž přísluší spolurozhodovati v záležitostech státních t. j. pouze ti, kdož patří k jednomu ze stavů zemských. Tím způsobem můžeme také rozlišovati mezi kvalifikovaným a nekvalifikovaným občanstvím státním, a čítáme pak ke kvalifikovaným občanům státním příslušníky zemských stavů, k nekvalifikovaným ostatní příslušníky zemské.

Z podstaty ústav stavovských a spíše ještě z právního (a sociálního) rozvrstvení veškerého obyvatelstva zemí koruny České plyne však ještě další rozdíl: jedna část obyvatelstva podrobena byla státní moci bezprostředně, jiná však byla mediatisována t. zv. vrchnostmi, takže pod státní moc příslušela pouze prostředkem svých vrchností. K prvnímu druhu náležejí členové zemských stavů a mimo ně ještě t. zv. svobodníci,<sup>10)</sup> kteří jsou osobně svobodni a majíce svobodný statek příslušeli přímo pod krále,<sup>11)</sup> k druhu

<sup>9)</sup> Pražák n. u. m. str. 26. Doložití sluší, že Šlechta n. u. m. str. 130. definuje inkolát jako „příslušnost zemskou v širším smyslu“ a příslušnost k jednomu z bývalých tří zemských stavů v užším smyslu“, podává tudíž dvojitý výměr inkolátu. Avšak prvá definice dopadá pouze na indigenát, jak výše jest definován; ohledně druhého výměru, rovněž nesprávného, viz níže.

<sup>10)</sup> O svobodnících srov. zejména Twrdy: Pragmatische Geschichte der böhmischen Freysassen, Prag, 1804. Stocklów: Zur Geschichte der Freysassen, Mittheilungen des Vereines für die Geschichte der Deutschen in Böhmen, roč. XVII., 1879, str. 385.—388., nejnověji pak Müller: Svobodníci, Praha 1905.

<sup>11)</sup> Ovšem toto veřejnoprávní postavení svobodníků nebylo se strany krále a komory královské pojímáno vždy správně, takže mnohdy byli pokládáni za královy poddané; důsledkem toho osvojovali si králové, ač zajisté neprávem, i právo, tyto svobodníky jiným vrchnostem darovati. Srov. Müller n. u. m. str. 18. a násl., kde i jednotlivé případy toho jsou uvedeny; viz k tomu i případ uvedený v Kalouskových Řádech selských a instrukcích hospodářských 1350—1626, Archiv Český, díl XXII., str. 133. Později ovšem pronikl opět názor správný.

posléze uvedenému pak lid poddaný a nevolný.<sup>12)</sup> Rozdíl tento patrný jest mimo jiné ve způsobu, jakým tyto třídy obyvatelstva nabývaly státního občanství v zemích koruny České (inkolátu, po případě indigenátu). Ve stavu duchovním, jakožto stavu zemském,<sup>13)</sup> zjednávalo se státní občanství jmenováním, resp. volbou a potvrzením královským; ve stavu panském a rytířském udělením práva obyvatelského čili inkolátu, ve stavu městském udělením práva měšťanského v královském městě, což náleželo do pravomoci městských rad.<sup>14)</sup> <sup>15)</sup> Pokud lidu poddaného a nevolného se týče, nabýval cizozemec přijetím do svazku poddanského neb slibem „člověčenství“ zároveň také již příslušnosti zemské (čili státního občanství),<sup>16)</sup> aniž by k tomu bylo třeba ještě nějakého zvláštního aktu; byl to přirozený důsledek mediatisace tohoto lidu.

Mezi inkolátem a indigenátem jest tudíž pojmový a právní rozdíl; ovšem ihned jest připojití, že indigenát tak, jak jest v tomto pojednání brán, jest konstrukcí rázu, ne-li nejnovějšího, tož zajisté značně pozdního. V literatuře se oba tyto pojmy, až na ojedinělé výjimky,<sup>17)</sup>

<sup>12)</sup> Nevolnictví lidu obecného bylo v Čechách uzákoněno v r. 1479 až 1524. Viz Kalousek, tamže, str. 30.—38., a dále str. 237.—240.

<sup>13)</sup> Zemský stav duchovní, který v Čechách byl konstituován teprve r. 1627 (na Moravě již existoval a byl pouze r. 1628 prohlášen za první stav zemský), tvořili dle O. Z. Z. A. 24. biskupové a infulovaní preláti mající deskové statky. Další úprava stala se zejména král. reskriptem z 5. ledna 1681, kodiku Weingartenova čís. 346.

<sup>14)</sup> Čelakovský n. u. m. str. 164.; k tomu deklaratorii z 8. dubna r. 1698, a deklaratorii z 15. ledna 1681, kodiku Weingartenova čís. 557. a 347.

<sup>15)</sup> Netřeba snad zvláště připomínati, že mám zde na mysli jen ty případy, jednalo-li se o cizozemce; neboť jednalo-li se o tuzemce, nenabýval tento takovýmito způsoby státního občanství (které přece již měl), nýbrž pouze práv zemského stavu.

<sup>16)</sup> Zřízení Zemské z r. 1549, J., 17., z r. 1564, M. 18.; O. Z. Z. (české) Q. 3., 9., O. Z. Z. (moravské) čl. 497., 502. Viz i Kalousek: Řády selské a instruce hospodářské, Archiv Český, díl XXII., str. 34., 141., díl XXIII., str. 4., 5.

<sup>17)</sup> Pokud mi známo, jest to jediný Pražák n. u. m. str. 26., 27., který oba tyto pojmy správně a přesně rozlišuje. Rieger v Ö. St. W. B. čl. „Inkolat“ rozlišuje rovněž mezi inkolátem a indigenátem, avšak pojímá indigenát pouze v jeho nejužším (a zvláštním) významu, jak vytvořili jej čeští stavové po restauraci Leopoldovské.

pravidelně nerozlišují,<sup>18)</sup> neb jeden z obou pojmů chybí.<sup>19)</sup> Avšak ani v zemských zřízeních, v jednotlivých reskriptech, paten-tech atd. a v ostatních právních pramenech nenalézáme stopy po nějakém takovém rozlišování. Indigenát v našem smyslu se neobjevuje,<sup>20)</sup> a objevuje-li se, bývá kladen jako synonymum inkolátu.<sup>21)</sup> Vůbec lze říci, že vlivem zřízení stavovského tehdejší právní prameny stěží mají i jednotné jméno pro veškerou obyvatelstvo země,<sup>22)</sup> a že vůbec právní terminologie tehdejší není, pokud tohoto oboru se týče, vždy náležitě přesna. Tak jest to zejména i s inkolátem, který bývá mnohdy rozšiřován i na měšťany královských měst, tak že se zdáti může, že v pojmu inkolátu jest zahrnuto

<sup>18)</sup> Vavřínek n. u. m. str. 140. a násl. užívá obou pojmů jako synonym, ač zcela správně liší mezi inkolátem a příslušností zemskou (= indigenát; pozn. spis.) nazýváje inkolát stupňovanou příslušností zemskou. Schopf n. u. m. str. 241. a násl. klade rovněž oba pojmy jako synonyma, rovněž tak i Luksch n. u. m. str. 128. a násl., a Kropatschek n. u. m. str. 216.

<sup>19)</sup> Gindely n. u. m. nezná vůbec indigenátu, což ostatně lze si vysvětliti i předmětem jeho spisu; Šlechta rovněž nikoli, ač, jak již výše uvedeno, jeho prvý a širší výměr inkolátu na str. 130. dopadá na indigenát v našem smyslu. U Kalouska, Tomana, Kameníčka a Feigla (Öffentliche Vorlesungen über die königlichen Stadtrechte, neue Landesordnung etc., Prag, 1770) indigenát se neobjevuje. Rovněž ani Kostetzky nezná tohoto pojmu, ani pojmu indigena, užíváje (str. 337. a násl.) v tomto posléze uvedeném smyslu výrazu „český zemský poddaný“ neb „domácí“ (einheimisch) neb i „Landeskind“, kterýmižto výrazy rozumí obyvatele zemí koruny České.

<sup>20)</sup> Jako ojedinělý zjev lze uvéstí král. reskript s 11. srpna 1712, kodiku Weingartenova čís. 711., kde se mluví o „indigenae burgerlichen Standes“; indigena znamená zde zajisté (nekvalifikovaný) tuzemec, a „indigena městského stavu“ tolik jako měšťan. Avšak ius indigenatus značí zde, což bychom stěží očekávali, ius incolatus.

<sup>21)</sup> Srov. na př. císař. pragmatiku z 7. srpna 1710, kod. Weing. čís. 687. a král. reskript cit. v předešlé poznámce.

<sup>22)</sup> V době předbělohorské užívá se výrazů „kdokoli z obyvatelův království Českého“ (Z. Z.: 1549, U, 15.), „žádný člověk z obyvatelův král. Českého“ (Z. Z.: 1549, U, 17.), „všech obyvatelův království Českého“ (Z. Z.: 1549, V, 21.; 1564, T, 1.), „všem poddaným našim v král. Českém obyvatelům, jakého si koli stavu, řádu neb povolání jsou“ (Čelakovský: Privilegia měst Pražských, str. 457.). V době pak ještě starší značí „obyvatel (incola)“ vůbec nekvalifikovaného příslušníka zemského a „incolatus“ znamená tolik jako pobyt vůbec. To platilo nejen pro města,

i příslušenství k zemskému stavu městskému.<sup>23)</sup> Oproti tomu lze však opět uvést právní předpisy, které zaujímají stanovisko správné, že totiž inkolát značí pouze a jedině příslušenství k jednomu ze dvou vyšších stavů (panskému a rytířskému).<sup>24)</sup> Dlužno tudíž v této věci setržití náležitě opatrnosti.

Udělení inkolátu vztahovalo se, jak již svrchu uvedeno, vždy

nýbrž také pro venkov. V tomto smyslu čteme tudíž velice často (viz Čelakovský: Privilegia královských měst venkovských v král. Českém a týž: Privilegia měst Pražských): „měšťané a obyvatelé“, cives et incolae, cives (oppidani) et inhabitatores, burger, insessen und inwoner, manové a obyvatelé — feudales, vasalli et incolae — (kraje Loketského), regnum Boemie ac ipsius incolae, episcopi, clerus, religiosi, barones, nobiles, civitatum cives, pauperes et divites atd.

V době pobělohorské nastává však v tomto označení změna. Čteme sice také „allen und jeden Inwohneren dieses Königreiches, was Stands, Condition, Würden und Wesens die seind“ (patent z 22. října 1654. v Kalouskových Rádech, Archiv Český, díl XXIII., str. 332.), avšak v této době lze již pozorovati více méně stálé rozdíly v označování jednotlivých tříd obyvatelstva. Jednotné označení mizí, a slovem „obyvatelé“ neb „zeměobyvatelé“ (Inwohner, Landesinwohner) nezahrnuje se již veškero obyvatelstvo země, nýbrž pouze obyvatelstvo svobodné, po případě i pouze příslušníci zemských stavů. Pro ostatní obyvatelstvo užívá se výrazu „poddaní, lidé poddaní“ atd. Tak na př. v robotním patentu Karla VI. z 22. února 1717 čteme: „všem obyvatelům a poddaným našim ze všech čtyř stavů království našeho dědičného Českého“, oproti čemuž stojí výraz: „některých věrných a poslušných stavů našich poddaní měšťané a sedláci“, a dále v témté patentu závěr: „A protož vůbec všechny naše věrný a poslušný obyvatelé země, panství a vrchnosti (Landesinwohner, Herrschaften und Obrigkeiten) milostivě napomínati, ano i k nim se . . . důvěřovati ráčíme, že . . . s poddanými svými křesťansky . . . jednati a . . . zacházeti budou . . .“ (Kalousek: Rády, Arch. Český, díl XXIV., str. 91., 97. a kodiku Weingartenova čís. 745.). Týž obrat přichází v robotním patentu Karla VI. z 27. ledna 1738 (Kalousek, tamže, str. 177. a násl.) a v podstatě stejné obraty v patentech z 10. června 1768, z 11. ledna 1771, z 24. května 1771 atd. (Kalousek, tamže). Viz k tomu i Čelakovský n. u. m. str. 212—214.

<sup>23)</sup> Srov. na př. deklaratorii z 28. května 1653 a z 3. května 1655, kod. Weing. čís. 169., 184. K tomu sluší doložit, že Šlechta n. u. m. str. 130. definuje inkolát (v užším smyslu) jako příslušenství k jednomu ze tří stavů zemských, tudíž také k stavu městskému, což ovšem jest názor nesprávný.

<sup>24)</sup> Srov. na př. deklaratorii z 15. ledna 1681 a z 8. dubna 1698, kod. Weing. čís. 347. a 557.

pouze na jeden ze dvou vyšších stavů — panský a rytířský — znamenajíc udělení práva zemského stavu. Proto bylo-li na př. pro stav duchovní, který byl (po r. 1627.) prvním stavem zemským, předepsáno, že k dosažení určité duchovní hodnosti jest třeba (předchozího) nabytí inkolátu, musil takovýto, chtěl-li nabytí dotčené hodnosti a (na základě jejím) místo a hlas na sněmu, ovšem na lavici duchovní, dobytí sobě inkolátu buď ve stavu panském neb rytířském.<sup>25)</sup> Z téhož důvodu byl také nezbytným předpokladem udělení práva obyvatelského čili inkolátu — v němčině se užívalo porůznu výrazů: Inkolat, Landmannschaft, Eingeborenrecht — stav nejméně rytířský; nižší šlechtictví nestačilo.<sup>26)</sup>

Práva a výhody zemského stavu nezískávaly se ovšem již pouhým udělením inkolátu (scil. pro stav panský a rytířský); k tomu cíli bylo dále třeba, aby, kdož nově inkolátem byl opatřen, vydal od sebe také revers k zemi, jak v O. Z. Z. A., 20. jest předepsáno.

Nabytí inkolátu a složení reversu k zemi bylo bezvýjimečnou podmínkou nabytí způsobilosti k zemským deskám.<sup>27)</sup> Ovšem

<sup>25)</sup> Dle dvorského dekretu z 14. listopadu 1713 kodiku Weing. čís. 719. nesměl se státi kanovníkem při sídelních a kollegiálních kapitolách, jež byly v držení zemských statků, kdo neměl již předem inkolátu, neb před svým zvolením, jmenováním neb presentací inkolátu si nevydobył. Dvorským dekretem z 21. listopadu 1746 doplněno pak toto ustanovení v ten smysl, že dotčený, nevymůže-li si udělení inkolátu, jest neschopen požitků quoad temporalia. Dle dvorského dekretu z 17. ledna 1747 mají i synové měšťanů z privilegovaných měst království Českého, ač tito jsou přece oprávněni kupovati a držeti deskové statky, bezpodmínečnou povinnost, chtějí-li dosáhnouti výše uvedené hodnosti kanovnické, zjednatí sobě inkolátu v rytířském stavu. Srov. Feigl n. u. m. str. 302., 303., Kostetzky n. u. m. str. 158., 159. Předpisy tyto zůstaly v plné platnosti až do r. 1848, jak níže při příležitosti bude uvedeno.

<sup>26)</sup> To bylo nesporným pravidlem až do vydání O. Z. Zemského. Doložit však sluší, že v král. patentu daném v Pardubicích 4. října 1627, kodiku Weingartenova čís. 30. se sice praví: „... so wollen Wir hiemit und in Krafft dieses Unseres Königlichen Patents ausgesetzt und angeordnet haben, daß . . . in dem Land-Tag . . . ein jedweder sich zu seinem Stand, als Herrn zum Herren-Stand, die vom Adel zum Ritterstand gesellen sollen . . .“ Tím však není již řečeno, že by každý (nižší než rytíř) šlechtic příslušel do stavu rytířského, nýbrž jest to pouze důsledek změny oproti stavu dřívějšímu zavedené čl. A. 15. O. Z. Z. (poslední dvě věty).

<sup>27)</sup> O. Z. Z. české A, 20., moravské čl. 19. (vydání Jirečkovo).

způsobilost k zemským deskám nebyla obmezena pouze na členy stavu panského a rytířského, nýbrž způsobilí k deskám zemským byli dále: královská města, jimž toto privilegium bylo zvláště uděleno — t. zv. města privilegovaná — dále rození a usedlí měšťané takovýchto měst,<sup>28)</sup> a konečně i svobodníci ohledně svých svobodnických statků.<sup>29)</sup>

Složil-li inkola revers k zemi a vykázal-li se držením (kniho-  
vním) deskového statku, nabýval dalšího práva vyplývajícího z inkolátu, t. j. práva seděti a hlasovati na sněmu. Za tím účelem bylo se jemu přihlásiti na sněmu u příslušného stavu, při čemž O. Z. Zemským A. 20., 24. byla zavedena ta změna, že rozhodování veškerých sporů s tím spojených bylo vyhrazeno králi.<sup>30)</sup> Ovšem *condicio sine qua non* tohoto práva byl inkolát jen pro ty členy stavů zemských, jimž právo to příslušelo rodem, resp. jako takovým, tedy pro všechny příslušníky stavu panského a rytířského, nikoli však také pro stav duchovní<sup>31)</sup> a pro stav městský. — Dlužno tudíž t. zv. sněmovní způsobilost (tehdejší výraz běžný: *Landtagsfähigkeit*) posuzovati pro každý stav zvláště.

Pokud předem stavu panského a rytířského se týče, rozhodny jsou po r. 1627. předpisy O. Z. Z. A. 20, 24., a Nov. decl. A a 3. Mohl dle toho žádati o uvedení na sněm jen ten člen stavu panského neb rytířského, který (vedle diplomu o udělení inkolátu v tom kterém stavu) se vykázal, že vykonal přísahu dědičné poddanosti dle O. Z. Z. A., 2., že složil revers k zemi a že jest držitelem statku v deskách zemských zapsaného. Pro potomky domácích

<sup>28)</sup> Dle cí. resoluce z 27. března 1630., kod. Weing. čís. 48., potřeboval nově přijatý měšťan takovýchto měst k deskové způsobilosti vždy zvláštní koncese královské.

<sup>29)</sup> Srov. m. j. Müller n. v. m. str. 60. a násl.

<sup>30)</sup> Tohoto předpisu nebylo však později vždy náležitě dbáno, a tím se stalo, že na sněm byli uvedeni i ti, kdož držením deskového statku se nemohli vykázati, ba kde dokonce (u hrabat Schönbornů) revers k zemi není vystaven, neb aspoň v zemské desky intabulován. Odtud tedy také, jak níže bude uvedeno, stížností stavů v desideríích.

<sup>31)</sup> Výjimka nastává u kanovníků při kapitolách držících deskové statky, kteří, jak již svrchu uvedeno, musili míti inkolát ve stavu aspoň rytířském. Ovšem nebyli proto již všichni tací kanovníci způsobilí seděti a hlasovati na sněmu, nýbrž tato způsobilost řídila se zvláštními předpisy, jak níže bude uvedeno.

rodů odpadal přirozeně výkaz o nabytí inkolátu a o složení reversu k zemi a stačil výkaz o vykonané přísaze dědičné poddanosti a o držení deskového statku, resp. dle Nov. decl. A a 3. průkaz o určitém poměru příbuzenském (synovském), o dokonaném zotém roku a o složené přísaze dědičné poddanosti.

Na sněmu samém byly jen dvě lavice: panská a rytířská (scil. pro tyto dva stavy), právě tak jako v Čechách a na Moravě byl jen jeden stav panský a jeden stav rytířský. Seděli tudíž na lavici panské vévodové, knížata, hrabata a svobodní páni, na lavici rytířské svobodní páni<sup>32)</sup> a rytíři. Podle pořadu příslušelo na lavici panské první místo vévodům a knížatům — O. Z. Z. A. 28. — a to dle doby jich uvedení na sněm. Po nich seděli nejvyšší úředníci zemští ze stavu panského dle úřadu — O. Z. Z. A. 29. — na to starožitný stav panský, s předností rodin vypočtených v O. Z. Z. A. 29. a Nov. decl. A a 12., posléze pak „novotní“ páni dle pořadu jich uvedení na sněm.

Na lavici rytířské první místo příslušelo presidentu české komory, pokud ovšem byl stavu rytířského — O. Z. Z. A. 32<sup>33)</sup> — po něm nejvyššímu písaři zemskému,<sup>34)</sup> dále zemskému podkomorímu — O. Z. Z. A. 37. — po něm purkrabí kraje Hradeckého — O. Z. Z. A., 37. Po něm seděli přísedící soudu zemského a komorního, pokud byli vzati ze stavu rytířského,<sup>35)</sup> a po nich konečně ostatní členové stavu rytířského dle doby jich uvedení na sněm.<sup>36)</sup>

Předpisy do jisté míry jinými řídila se sněmovní způsobilost stavu duchovního. Stav tento jakožto (první) stav zemský netvořili však všichni duchovní, nýbrž dle O. Z. Z. A. 24. pouze biskupové, pokud ovšem mají ordinariam jurisdictionem (Nov. decl. A a 10.) a infulovaní preláti. Povšechnou podmínku sněmovní způsobilosti stanoví O. Z. Z. A. 24., totiž držení statku v deskách

<sup>32)</sup> Svobodní páni seděli buď na lavici panské neb rytířské, kde toho, v jakém stavu byl jim udělen inkolát.

<sup>33)</sup> Předpis tento stal se bezvýznamným, když r. 1745 (reskript Marie Terezie z 10. listopadu 1745) byla česká komora zrušena, a úřednictvo její podřízeno přímo místodržitelstvu. Viz Čelakovský: Úřad podkomoršský v Čechách, Praha, 1881, str. 113.

<sup>34)</sup> Decl. z 17. března 1640, kod. Weing. čís. 77.

<sup>35)</sup> Patent z 4. října 1627, kod. Weing. čís. 30. Josefinskými reformami soudnictví pozbylo ovšem toto ustanovení významu.

<sup>36)</sup> Tamže.

zemských zapsaného. Vedle toho jsou však stanoveny podmínky další, a to jednak podmínky, jimž vyhověti musil každý pro svou osobu, jednak podmínky dotýkající se hodnosti či důstojnosti duchovního.

K podmínkám druhu prvního patří požadavek vyslovený v reskriptu ze 4. června 1642., totiž že každý musí býti příslušníkem zemí koruny České.<sup>37)</sup> Vedle toho musili kanovníci při sídelních a kollegiálních kapitolách, jež byly v držení statků deskových, míti dle dvorských dekretů z 14. listopadu 1713. a 21. listopadu 1746. inkolát aspoň v rytířském stavu, což dvorským dekretem z 17. ledna 1747. vysvětleno v ten smysl, že požadavek inkolátu týká se těch, kteří drží statky určené k osobnímu obročí, že však to neplatí o kanonikátech a obročích, kde statky jsou ve společné správě a ve společném užívání.<sup>38)</sup> K podmínkám druhu posléz uvedeného náleží, aby dotčený byl prelátem, aby byl králem v hodnosti potvrzen, náležitě vysvěcen,<sup>39)</sup> aby měl právo nositi infuli a konečně aby vykonal přísahu dědičné poddanosti.<sup>40)</sup>

Dle král. reskriptu z 5. ledna 1681. kodiku Weing. čís. 346. dělil se stav duchovní na sněmu ve tři třídy. Do první třídy náleželi: arcibiskup pražský, zároveň primas království a ředitel lavice duchovní, dále biskupové a die acceptae possessionis, velkopřevor řádu maltézského, probošt metropolitní kapitoly, po něm vyslanci téže kapitoly, probošt kapitoly vyšehradské, probošt ve Staré

<sup>37)</sup> Quod Prioratus ac Commendae in Regno Bohemiae, eiusque incorporatis Provinciis existentes, non nisi modo dicti Regni et Provinciarum hereditarium Incolis conferri debeant. Feigl n. u. m. str. 302. V tomto reskriptu mluví se sice o inkolech, avšak není nejmenší pochybnosti, že tu nejde o inkolát v pravém či přesném smyslu, nýbrž o pouhou (ne-kvalifikovanou) příslušnost, tudíž nikoli o inkolát, nýbrž o indigenát. Srov. k tomu i Kostetzky n. u. m. I. sv., str. 153.

<sup>38)</sup> Feigl n. u. m. str. 302. a násl., Kostetzky n. u. m. str. 159. Dle toho nepotřebovali inkolátu kanovníci kapitoly sv.-vítské a vyšehradské, ježto mají společné statky obroční a požívají z nich přiměřeného podílu. Oproti tomu probošt kapitoly sv.-vítské a děkan kapitoly vyšehradské jsou povinni vykázati se inkolátem, ježto mají vlastní statky určené k osobnímu obročí.

<sup>39)</sup> Srov. m. j. reskript krále Leopolda I. daný v Praze, 12. dubna r. 1658, kod. Weing. čís. 198., Nov. decl. Aa 1., 2.

<sup>40)</sup> Feigl n. u. m. str. 300. a násl., Kostetzky n. u. m. str. 153. a násl.

Boleslavi a dle cí. resoluce z 29. ledna 1697. kod. Weing. čís. 541. velmistr řádu křížovnického s červenou hvězdou. Do druhé třídy náleželi opatové: benediktinského kláštera u sv. Markyty, praemonstrátského kláštera na Strahově, cisterciátského kláštera v Oseku, augustinského kláštera na Karlově,<sup>41)</sup> praemonstrátského kláštera v Teplé. Do třetí třídy: opat kláštera praemonstrátek v Doksanech, opat benediktinského kláštera v Sázavě,<sup>41)</sup> opat cisterciátského kláštera ve Vyšším Brodě, děkan kapitoly vyšehradské, opat praemonstrátského kláštera v Želivě, opat cisterciátského kláštera v Plasích,<sup>41)</sup> opat benediktinského kláštera v Emauších v Praze a probošt kláštera praemonstrátského v Chotěšově.<sup>41)</sup> Krom těchto hodnostářů nikomu dále nepřislušelo místo a hlas na lavici duchovní.

Stav městský tvořila města královská; avšak po vydání O. Z. Zemského účastnila se sněmování svými vyslanci pouze privilegovaná města, jichž dle O. Z. Z. bylo šest: Staré Město, Nové Město a Menší Město Pražské, dále Kutná Hora, Plzeň a Budějovice, od r. 1756. Hradčany<sup>42)</sup> a konečně i Cheb. Ostatní města královská, ježto jejich vyslanci musili státi v pozadí sněmovny, přestala sněmy obesílati.<sup>43)</sup> Ačkoli O. Z. Zemské ničeho neustanovovalo o právu jednotlivých měst královských míti místo a hlas na sněmu, přece praxe přiznávala celému stavu městskému jen jeden hlas<sup>44)</sup> (kuriátní), což na sněmu r. 1720. stanoveno za pravidlo.<sup>45)</sup>

Na právu seděti a hlasovati na sněmu byla závisla i způsobilost k nejvyšším úřadům zemským scil. po vydání O. Z. Z. královským úřadům zemským.<sup>46)</sup> Ovšem nebylo toho předpisu v po-

<sup>41)</sup> Kláštery tyto byly za Josefa II. zrušeny. Srov. m. j. Bílek: Statky a jmění kollejí jezuitských, klášterů atd. za Josefa II. zrušených, Praha, 1893.

<sup>42)</sup> Reskript Marie Terezie z 5. června 1756; Čelakovský: Privilegia měst Pražských čís. 346., str. 707.

<sup>43)</sup> Čelakovský: Povšechné české dějiny právní, str. 192. Doložiti jest, že v nedlouhé době po vydání O. Z. ztratila i Kutná Hora, Budějovice a Plzeň právo seděti na sněmu, takže na sněmu seděla jen tři města pražská. Srov. Čelakovský: Postavení vyslaných královských měst na sněmích českých, Čas. Čes. Musea 1869., str. 141.

<sup>44)</sup> Čelakovský, tamže str. 139.

<sup>45)</sup> Čelakovský, tamže, str. 262. a násl.

<sup>46)</sup> Z. 'Z. 1549 A, 25—31., z r. 1564 A, 43—47., B, 1., 2., O. Z. Z.



zdější době vždy náležitě šetřeno, a jest to tudíž, jak níže bude uvedeno, předmětem desiderii českých stavů.

V polovici 17. století vzniká nový úřad čistě zemský resp. stavovský. Jest to t. zv. hlavní komisse čili stálý výbor zemský, jenž vzal počátek svůj na sjezdu stavovském r. 1652.<sup>47)</sup> a skládal se ze dvanácti přísedících, po třech z každého stavu. Výbor tento zrušen sice již r. 1674, ale r. 1714. obnoven a trval nepřetržitě až do dob josefinských (o čemž níže). V této podobě skládal se zemský výbor z osmi přísedících, z každého stavu po dvou.<sup>48)</sup> Ježto zemský výbor byl v podstatě výborem sněmu, jest zcela přirozeno, že členem či přísedícím zemského výboru nemohl býti nikdo jiný než člen sněmu (již uvedený). Kdo tedy na sněm dosud uveden nebyl, třebaš měl všechny náležitosti k tomu potřebné, nemohl býti členem zemského výboru: vyžadovalo se skutečné členství sněmu, nikoli také již schopnost býti uvedenou na sněm.<sup>49)</sup>

Na instituci inkolátu nezměnilo se ničeho ani převrácením z 1. května 1749., ani dvorským dekretem z 29. listopadu 1752., kterým byla zavedena společná šlechta českorakouská. Udělením takového šlechtictví (společného) neudílel se totiž zároveň také již inkolát,<sup>50)</sup> což ostatně v resoluci z 6. července 1752., kterou se mimo jiné nařizovalo společné a jednostejné vyhotovování šlechtických diplomů pro země české a rakouské, bylo také výslovně

A, 9.: „... tedy My, a po Nás budoucí Naši a dědicové království, po vzatě o tom dostatečné zprávě, na to vždycky mysliti chtíti ráčíme, aby od Nás dotčený soud Náš královský zemský i jiní úřadové rozumnými, hodnými a v království Českém usedlými osobami opatření a osazení byli.“ Dodati sluší, že josefinskými reformami soudnictví staly se předpisy o obsazování zemského soudu bezvýznamnými.

<sup>47)</sup> Tomek: Sněmy české dle obnoveného zřízení zemského Ferdinanda II., Praha, 1868, str. 104.

<sup>48)</sup> Tomek n. u. m. str. 105., 106.; viz m. j. i Kalousek n. u. m. str. 472., 473.

<sup>49)</sup> Jest zde tudíž rozdíl mezi způsobilostí ke královským úřadům zemským — čítajíc v to i krajské hejtmany a jich zástupce — a způsobilostí býti přísedícím zemského výboru: při oněch vyžadovala se způsobilost býti uvedenou na sněm (inkolát atd., a usedlost t. j. držení deskového statku), při těchto skutečné členství sněmu.

<sup>50)</sup> Srov. Rieger n. u. m., Čelakovský n. u. m. str. 211., Vavřínek n. u. m. str. 141, a můj spis: K dějinám veřejného práva v zemích koruny České, 1790—1848, I. díl. Praha, 1906, str. 33.

konstatováno. Neboť v expedici této resoluce na všechna zemská místa byl pro královské repraesentace v Čechách, na Moravě a a ve Slezsku zvláště ještě nařízen tento dodatek: „Wobeinebenst Wir ferner... statuiren... , daß, obwohlen bei denen Standes-Erhöhungen respectu Unserer böhm. Länd bisanhero zugleich das Inkolat gemeiniglich mit verliehen worden, künftighin jene, welche eine Standes-Erhöhung erhalten, das etwa untereinstete verlangende Inkolat insbesondere jedesmal anzusuchen, sofort auch nur diejenige, welche auf diese Weise mit dem Inkolat versehen worden, zu Ablegung des iuramenti fidelitatis angewiesen und admittirt werden sollen...“<sup>51)</sup> Totéž výslovně také potvrzuje později přednesení dvorské a státní kanceláře z 3. září 1806., ve kterém se praví, že takovéto osobní výsady (t. j. šlechtický stav; pozn. spis.) jsou naprosto odlišny od indigenátu, práva obyvatelského neb stavovského — von dem Indigenat, der Landmann- oder Landstand-schaft — (správně inkolátu; pozn. spis.) právě jako ode všech ostatních formálností, jež jsou nutny k držení šlechtických neb deskových usedlostí.<sup>52)</sup> Ba jest i zajímavo, že zejména předpisy české ústavy o způsobilosti seděti a hlasovati na sněmu dokazují svoji právní a skutečnou existenci nepřímo i vydáním stavovské ústavy v Haliči. Tato ústava zavedená reskriptem z 13. června 1775. jest totiž sdělána po výtce dle vzoru české a moravské ústavy,<sup>53)</sup> a má v čl. 8. ustanovení, že nikoli všichni šlechtici, nýbrž jen ti členové stavu panského a rytířského mají t. zv. sněmovní způsobilost, kteří mají určitý majetek.<sup>54)</sup>

Ovšem na druhé straně sluší vytknouti, že vývoj politických poměrů i politická a státovědecká doktrína tehdejší doby nepřály valně ústavám stavovským. Panující náhled u dvora vídeňského spatřoval v nich spíše přežitek starých dob a více méně překážku

<sup>51)</sup> Domáci archiv „Titel und Wappen“ Fasc. I., 2.

<sup>52)</sup> Přednesení toto jest citováno v mém výše uvedeném spisu str. 135.

<sup>53)</sup> O jednání o této věci mezi Marií Terezií, Josefem II., státním ministrem hr. Pergenem a kancléřem knížetem Kounicem srov. m. j. v. Arneht: Geschichte Maria Theresias, Bd. X., Wien 1879, str. 78. a násl.; k tomu viz i Hock-Bidermann: Der oesterreichische Staatsrath, Wien, 1879, str. 167. a násl.

<sup>54)</sup> Sammlung aller k. k. Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780, sv. 7. čís. 1697.

pokroku a snah panovnických o docílení nejvyššího blaha státu a poddaných.<sup>55)</sup> Mohutný rozmach centralismu inaugurovaný rokem 1749.<sup>56)</sup> nemůže uznávati státního charakteru dosavadních celků státních. Idea státu vrchnostenského, jednotného, ve které klíčí stát moderní, nemůže uznávati mimostátního práva některého ze svých členů, jež by jí kladlo nějakou absolutní mez, a odstraňuje tudíž středověký dualismus krále a stavů scil. národa. Myšlenka nejvyššího blaha státu a poddaných stává se maximou činnosti státní resp. zeměpanské.

Doba teresiánská a josefinská (osvícený absolutismus) přináší s sebou tudíž značné změny stavovské ústavy a jednotlivých jejích institucí. Na inkolátu samém nebylo v podstatě změněno ničeho, neb aspoň změny ty byly rázu pouze podřízeného. Dvorským dekretem z 26. listopadu 1781. byla přísaha dědičné poddanosti odstraněna.<sup>57)</sup> Obvyklý revers k zemi byl sice dvorským dekretem z 11. srpna 1783. výslovně v platnosti zachován, současně však nařízeno, že na příště jest tento revers skládati nikoli u zemských desk, jak až dosud bylo předepsáno — O. Z. Z. A, 20. — nýbrž u gubernia, kteréž jej mělo na to zaslati zemskému soudu ad ingrossandum.<sup>58)</sup>

Snaha dvora vídeňského jednak nivellisovati veškero obyvatelstvo (což svědčí nepřímou proti výsadám stavovským), jednak připoutati větší měrou jednotlivé dědičné země k sobě navzájem (k umenšení státoprávních rozdílů), jeví se v josefinském občanském zákoníku z 1. listopadu 1786. Díl II. § 3. tohoto zákona, který ustanovuje, že „všechny, kdož v dědičných zemích žijí spojeni pod zeměpanskou vládou, jest pokládati za tuzemce a poddané, a poddaní jsou bez rozdílu účastni práv všeobecně tuzemcům příslušejících“, činí již náběh na setření státoprávních rozdílů plynoucích z odlišných státních občanství obyvatelstva Dědičných

<sup>55)</sup> O náhledech zejména Marie Terezie v tomto směru, srov. obzvláště v. Arneth: Zwei Denkschriften der Kaiserin Maria Theresia, Archiv für oesterr. Geschichte, Bd. XLVII., str. 315., 316.

<sup>56)</sup> V tomto oboru viz zejména Rieger: Dálo centralismu v 18. století, Osvěta, roč. 1888.

<sup>57)</sup> Sammlung der Gesetze unter K. Josef II. I. sv., čís. 391.

<sup>58)</sup> Tamže, III. sv., čís. 378.

Států. Ovšem zavedení jednotného (rakouského) státního občanství nelze z tohoto ustanovení ještě vyvozovati.<sup>59)</sup>

Značnější změny nastaly v otázce způsobilosti k zemským deskám. Reskriptem Marie Terezie z 19. března 1755. zaručena všem poddaným z dědičných zemí desková jistota v Čechách a na Moravě; lze tedy pohledávku všech poddaných, jsou-li ovšem předepsané náležitosti, vložiti na statek v deskách zemských zapsaný. Takovýto věřitel hypotékární nemůže však, nemá-li inkolátu, přece jen se ujeti držení tohoto zastaveného statku deskového, nýbrž jest povinen buď postoupiti pohledávku jinému inkolovi, aneb zavazenou nemovitost prodati tomu, kdo jest způsobilý k zemským deskám. Ještě dále šel dvorský dekret z 9. února 1776., který stanovil, že na základě generální dispense může každý ať tuzemec, ať cizozemec, jemuž krom nedostatku inkolátu a nedostatku stavu nijaká závada dle zemských zákonů nepřekáží, prozatím a na tak dlouho statek neb nemovitost (scil. v deskách zemských zapsanou), na něž peníze půjčí, držeti, v jich držbu řádně býti uveden a míti exekuční právo, tudíž nejen cestou exekuční, nýbrž i koupí na sebe převésti a držeti, pokud jej buď dlužník sám neb některý jiný tuzemec řádně neuspokojí. Takovému cizinci jest však dáno na vůli, aby přijal inkolát a nabyl takto vlastnosti tuzemce — správně inkoly; pozn. spis. — čímž získaného statku nabude neodvolatelně.

Ustanovení toto neplatilo ovšem, nabyli-li nezpůsobilý k deskám zemským statku deskového dědictvím. Ve smyslu starých řádů bylo patentem z 21. června 1751. stanoveno, že v takovém případě musí dotčený nezpůsobilý do roka a do dne k zemi se habilitovati, jinak může příslušný soud přikročiti k prodeji zděděného statku.<sup>60)</sup> I tato zásada byla však přetřžena ve prospěch nehabilitovavších se manželů stavovských žen a jejich dětí patentem z 16. října 1788.<sup>61)</sup>

<sup>59)</sup> Tak činí Pražák: Rakouské právo ústavní, díl III., str. 111. Oproti tomu srov. Milner: Die oesterreichische Staatsbürgerschaft und der Gesetz-Artikel 50: 1879, Tübingen 1880, str. 83., Buschmann: Ueber die oesterreichische Staatsbürgerschaft, Wien, 1883., rovněž i můj výše cit. spis, str. 33.; srov. k tomu konečně i Harrasovsky: Geschichte der Codifikation des oesterr. Civilrechts, Wien 1868, str. 78. (náhled brněnské komise).

<sup>60)</sup> Kostetzky n. u. m. I. sv., str. 158. a násl.

<sup>61)</sup> Patent tento ustanovuje: „V Čechách, na Moravě a ve Slezsku platil dosud zákon, že cizinci, kteří pojmu šlechtické manželky, schopné

Rovněž i občanský zákoník josefinský stanovil další omezení scil. zrušení zásad dosud platných. Díl II. § 4. ustanovuje, že všichni poddaní bez rozdílu jsou oprávněni nabývatí deskových statků a to i v těch zemích, „kde dosud této schopnosti neměli, pokud jinak zemskou ústavou (z toho práva) vyloučení nejsou“. Zde ovšem obrat „pokud zemskou ústavou vyloučení nejsou,“ rozhodně svědčí tomu, že podmínka nabytí inkolátu, jak předpisuje O. Z. Z. — jest v českých zemích zachována. Také hned následující § 5. stanoví, že z držení takového scil. deskového statku nemá nikdo nároku na inkolát a na práva související s inkolátem, pokud nenabyl vlastnosti inkoly. Avšak panující mínění u dvora nesdílelo tehdy výše uvedený náhled, a právě z cit. §u 4. vyvozovalo — srov. na př. předchozí poznámku — všeobecnou volnost nabývatí deskových statků (jen však na dobu deseti necelých let; o tom však níže).

Avšak zásada, že k nabytí statku jest v zemích koruny České třeba inkolátu (neb měšťanského práva v privilegovaných městech), měla býti, jak souditi jest, úplně opuštěna při prodeji státních scil. korunních statků. Císař Josef II., který ve státních statcích viděl pouze jmění finanční,<sup>62)</sup> nařídil r. 1789. prodej státních statků. Za tím účelem byly při českém guberniu v Čechách, jakož i v ostatních zemích zřízeny zvláštní komise pro zcizování státních statků (Staatsgüterveräußerungskommission), které podléhaly dvorské komisi téhož jména (Staatsgüterveräußerungshofkommission)

držeti deskové statky, jsou povinni do roka a do dne od sňatku k zemi se habilitovati, jinak, i když později skutečně nabudou inkolátu, jsou nezpůsobilí, cokoliv od své manželky nabytí, a také jejich děti nejsou oprávněny, nabytí čeho z mateřského podílu, vyjímajíc podíl povinný. Ježto však se toto nařízení nesrovnává s nynějšími poměry a s novými zákony, prohlašuje se, že dle předpisu všeobecné zákonné posloupnosti a dle §u 4. II. dílu všeobecného občanského zákona naprosto se zrušuje neschopnost nabývací, které tu bylo proti těm manželům stavovských žen, kteří se k zemi nehabilitovali a proti jejich dětem v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.“ Sammlung der Gesetze unter K. Josef II., svaz. 8., čís. 575.: srov. i Hock-Bidermann n. u. m. str. 279., kde náhledy Josefa II. v této záležitosti jsou podrobněji vyloženy.

<sup>62)</sup> Rieger: O královských a korunních statcích str. 108. v díle: O královském hradě pražském; dobrá zdání, jež podali zemskému výboru království Českého profesori Čelakovský, Kalousek, Rieger a Stupecký, Praha 1907.

zřízené ve Vídni. Dle odst. 1. instrukce, jak jest si při prodeji státních statků počínati,<sup>63)</sup> jest ke koupi způsobilý každý, vyjímajíc pouze židy. Nebylo tudíž dle tohoto patentu k nabytí takovýchto statků, kteréž jsou přece statky deskovými, třeba zjednati sobě inkolátu (neb měšťanského práva v privil. městech) a to, ježto patent nerozlišuje, zajisté ani předem, ani dodatečně, což bylo přirozeně povážlivý praejudic pro další vývoj právní.<sup>64)</sup>

Další reformy a další nařízení z doby teresiánské a josefinské v oboru ústavy stavovské měly na vývoj této účinek velmi nepříznivý. Sem patří zejména t. zv. zákaz stavovských sjezdů, reskriptem z 27. října 1783, čímž sněmovní jednání stavů omezeno pouze na povolování královských postulátů. Dále sestátňování institucí jsoucích až dosud v rukách stavovských, t. j. zemských, a značné obmezování působnosti zemského výboru, zejména v otázkách finančních a postavení jeho, jakož i celého sněmu, jaksi do područí král. gubernia.<sup>65)</sup> V neprospěch stavovské ústavy působilo dále, že hlava stavů a repreäsentant zemské autonomie, užíjeme-li totiž moderního výrazu, nejvyšší purkrabí pražský, byl od r. 1753. předsedou král. gubernia, neboť ve dvoustranném jeho postavení charakter zeměpanského úředníka mnohdy zastíňoval představitele stavů zemských. Dvorským dekretem z 25. září 1788. zrušen i bezplatný zemský výbor, takže záležitosti stavovské měly býti na příště obstarávány jen stavovskými deputovanými při královském guberniu. Předpisů o způsobilosti sněmovní a o způsobilosti k nejvyšším úřadům nebylo již delší dobu náležitě šetřeno, čímž vážnost

<sup>63)</sup> Patent z 24. března 1789, čís. 990. sbírky zák. soudních.

<sup>64)</sup> Budiž k vůli úplnosti doloženo, že za Leopolda II. bylo dvorským dekretem z 20. června 1790 (prohlášen na Moravě 7. července a v Čechách 5. srpna 1790) nařízeno, že státní a fondové statky jest dávatí v dočasný pacht, a pouze jednotlivé, roztroušené neb různé menší reality lze prodati; na základě toho byly také komise ku prodeji státních statků dvorským dekretem z 4. srpna 1791 (prohlášen v Čechách a na Moravě dne 25. srpna r. 1791) zrušeny. Srov. Sammlung der Gesetze unter der Regierung des K. Leopold II., svaz. I. čís. 137. a svaz. IV. čís. 769.

<sup>65)</sup> Srov. na př. dekret spojené dvorské kanceláře na české gubernium z 5. června 1788 toho obsahu, že všechny rozklady stavů musí býti vždy doprovázeny dobrým zdáním gubernia. Akta spojené dvorské kanceláře, 14. ex junio 1788, III., A, 4., archiv min. vnitra.

sněmu zajisté trpěla. Dvorským dekretem z 21. prosince 1788. obnovena jest záповěď stavovských schůzí a konečně patentem z 10. února 1789 o vybírání nové berně měly se státi dosavadní i t. zv. sněmy postulátové více méně bezpředmětnými.

Doba tato znamená tudíž vrchol úpadku stavovských práv a stavovských zřízení vůbec. To zajisté leží již v povaze věci, že určitá korporace zbavena moci pozbývá i své váhy, a že i členství v takové korporaci pozbývá ceny. A ježto členství ve sboru stavů bylo podmíněno inkolátem, klesá přirozeně i význam inkolátu.<sup>66)</sup> Nicméně instituce inkolátu právních změn nedoznává (viz výše) a přetrvává období reforem teresiánských a josefinských; za restaurace pak nastává v tomto oboru zejména, pokud indigenátu se týče, nový vývoj.

## II.

### Období desiderii.

Snahy českých stavů v t. zv. periodě restaurační o zlepšení zemské ústavy, jak uloženy jsou ve známých desideriiích, obsahovaly také žádosti ve příčině inkolátu a práv s inkolátem spojených. Ujistění krále Leopolda II. z cesty do Dědičných Států, že pokládá zemské stavy za sloupy monarchie a že jim chce všechny jejich výsady vrátiti,<sup>1)</sup> a vůbec zvrácení josefinské soustavy berniční naplnilo české stavy nejlepší nadějí. Již na sněmu dne 30. března r. 1790. bylo usneseno vyslati k panovníkovi deputaci—osmičlennou, po dvou z každého stavu —, která by jej žádala ad c): za restituci bývalé zemské ústavy a za navrácení stavů v jejich bývalá práva, ad d): za navrácení zemského výboru v jeho bývalou ústavu a aktivitu.<sup>2)</sup>

<sup>66)</sup> Jaké vůbec osvícený absolutismus až do restaurace zaujímal stanovisko vůči šlechtě, podává m. j. Hock-Bidermann n. u. m.

<sup>1)</sup> Jäger: Kaiser Josef II. und Leopold II., Wien 1867, str. 302., Kalousek n. u. m. str. 489.

<sup>2)</sup> Protokoly sněmu zemského; zemský archiv.

Po vydání královského reskriptu z 1. května 1790.<sup>3)</sup> jednáno pak v (prozatímním) rozmnoženém výboru zemském a na zemském sněmu o stížnostech a práních stavů.

V obor tohoto pojednání spadají tyto body:

1. Inkolát sám, či spíše řečeno, právo uděleti inkolát. V tomto bodu spěly žádosti stavů k obnovení stavu, jaký byl před vydáním O. Z. Zemského. O tom jednáno na sněmovní schůzi dne 14. srpna r. 1790. k návrhu (prozatímního) rozmnoženého výboru zemského,<sup>4)</sup> (který byl pověřen úkolem vypracovati stavovské stížnosti), a usnesení zde učiněné pojata v desideria. V nich prosí stavové, „aby jeho veličenstvo ráčilo zrušiti čl. A. 20. O. Z. Z. a Nov. decl. A a 16., 18., 19., 20. a aby na příště nikomu neudělovalo právo inkolátu čili indigenátu,<sup>5)</sup> pokud stavové od žadatele požádání k jeho přijetí nesvolí, a jeho veličenstvu o tom nepodají svoje nejposlušnější dobré zdání.“ Jako důvod této žádosti uvádějí, že mají na zřeteli jen blaho jeho veličenstva a že „nemůže jim býti lhostejno, jsou-li bez jejich vlivu připouštěni v jejich shromáždění a v jejich majetek cizinci, které k zemi nepojí nižádný společný svazek, kteří přinášejí s sebou cizí zásady, jež se neshodují se zdejší ústavou, a jednou mohou dáti podnět k rozmíškám“. Stavové prý nežádají nějaké nové milosti, nýbrž chtějí pouze v život uvésti „právo, které jim, právě tak jako jiným dědičným zemím od pradávna ústavně při-

<sup>3)</sup> Akta spojené dvorské kanceláře, „Böhmen“, IV., H, 2., 234. ex maio 1790; archiv min. vnitra. Reskript tento jest doslovně uveden u Kalouska n. u. m. str. 490.; srov. k tomu i Toman n. u. m. str. 182.

<sup>4)</sup> Tento výbor byl zvolen hned v první schůzi sněmovní dne 9. března r. 1790 a složen ze 16 členů, po čtyřech z každého stavu.

<sup>5)</sup> Jest zajímavé, že stavové v tomto období nečiní ještě nižádného rozdílu mezi inkolátem a indigenátem, takže oba pojmy mnohdy zaměňují, ba kladou vedle sebe jako synonyma. Jak tomu jest v období následujícím, bude uvedeno níže.

Doložití sluší, že u dvorských úřadů náležitě rozeznávání se nedělo. Jako zjev vskutku ojedinělý můžeme nazvati případ, kde se inkolát pojímá ve smyslu zemské usedlosti vůbec. V dekretu spoj. dvor. kanceláře na české gubernium z 1. března 1791 povoluje se totiž „sňatek dcery Isaka Lobelna, židovského kupce z Jindřichova Hradce s Josefem Salomonem z Pruského Slezska a jich usazení v Jindřichově Hradci s podmínkou, že (vedle přínosu 10.000 zl.) bude přidržán k nabytí inkolátu a k zaplacení všech obvyklých poplatků“. Protokoly spoj. dvor. kanc. „Böhmen“, 16. ex martio 1791; arch. min. vnitra. O tomto případě však ještě níže.

slušelo, a které bylo od císaře Ferdinanda II. obmezeno právě jen pro okolnosti výše uvedené (pro povstání r. 1618., pozn. spis.) a z opatrnosti tehdy nutné“. Tyto důvody však prý dnes již neexistují, a není tudíž tohoto obmezení prý třeba.<sup>6)</sup>

Dle této žádosti uznávali tedy stavové králi právo udílet inkolát, avšak vyhrazovali si votum decisivum, takže by král jejich souhlasem, či spíše řečeno nesouhlasem byl vázán. Byl by tu tedy rozdíl oproti stavu před vydáním O. Z. Zemského, neboť do té doby udíleli inkolát nikoli král, nýbrž stavové (všichni tři společně). Pokud formálního postupu se týče, měl dle desiderii žadatel nejprve se obrátit na stavy t. j. na sněm, a od usnesení jejich záviselo rozhodnutí. Až dosud (od r. 1627) podávaly se žádosti o inkolát u české dvorské kanceláře a po sloučení jejím s rakouskou dvorskou kanceláří (r. 1749.) u tohoto nového úřadu. Dvorská kancelář obracela se pak v mnohých případech (ne však vždycky) na stavy o podání dobrého zdání.

2. Způsobilost seděti a hlasovati na sněmu. V desiderii (odst. 9.) žádají stavové na základě usnesení sněmu ze 24. července 1790.: „aby stavové, kteří proti znění O. Z. Z. nejsou v zemi usedlí, byli na sněm uvedeni, podrželi zde sice místo a hlas, na příště však aby na sněm nebyl uveden nikdo, leč ti, kteří mají usedlost v deskách zemských zapsanou, dále jich synové, neb bezprostřední čekatelé deskových statků, kteří pocházejí z rodiny k zemi patřící.“ Neboť tímto způsobem budou prý stavovská shromáždění tak složena, že při jejich poradách bude lze plnou měrou očekávat nejlepší výsledek pro společné blaho zeměpána a stavů.<sup>7)</sup>

Dodatí sluší, že v sněmovní schůzi dne 26. června 1790. byla rozmnoženým výborem zemským položena otázka, zda také stavům, kteří jsou usedlí scil. mají statky na Moravě a ve Slezsku, jest vzhledem k tomu, „že tyto dvě provincie jsou inkorporovány v korunu Českou,“ povolit přístup na sněm (český), čili nic. Avšak otázka tato nebyla sněmem vlastně rozřešena, nýbrž pouze usneseno, že v podobných případech jest se zachováti jen „dle slovního předpisu O. Z. Z.“<sup>8)</sup>

<sup>6)</sup> Historische Aktenstücke über das Ständewesen in Oesterreich. II. Leipzig 1848.: Zweite Hauptschrift der böhmischen Herrn-Stände vom Jahre 1791., str. 98.

<sup>7)</sup> Tamže str. 106.

vati jen „dle slovního předpisu O. Z. Z.“<sup>8)</sup> Na základě tohoto usnesení nebylo také, pokud této otázky se týče, v desideria ničeho pojata. Ostatně stav právní, který tu byl již před r. 1620., a na kterém O. Z. Z. ničeho nezměnilo, se zachoval až k dobám, o kterých se zde jedná.<sup>9)</sup>

3. Způsobilost k nejvyšším úřadům, královským i stavovským. Ve schůzi sněmovní dne 24. července 1790. předložil rozmnožený výbor zemský svůj elaborát týkající se organisace nejvyšších zemských úředníků<sup>10)</sup> v království a dal rozhodnouti stavům otázku, zda tito úředníci mají býti také v zemi usedlí čili nic.<sup>11)</sup>

<sup>8)</sup> A 20 posl. odst.: „Co se poddaných našich v markrabství Moravském, knížectví Slezských a markrabství horních a dolních Lužic dotýče, ačkoli oni za žádné cizozemce v tomto dědičném království našem Českém, ke kterémuž dotčené země vtěleny jsou, jmíni a držáni býti nemají: za kterouž také příčinou, aby se do téhož království Českého vkupovati, anebo skrze jiné smlouvy a dovolené prostředky, statky pozemské na sebe přivozovati mohli, obzvláštního povolení královského nepotřebují. Však jim nápodobně takový . . . pozemský statek, prve nežli by Nám svrchu jmenovanou dědičnou poddaností přísahu vykonali a . . . revers k dckám Našim zemským složili, postupován a odevzdán býti nemá.“ Totéž obsahuje Moravské O. Z. Z. čl. X., 19. posl. odstavec.

<sup>9)</sup> Ovšem předpokládalo se i nyní, že dotčený drží také deskový statek v Čechách; srov. Kalousek n. u. m. str. 143. a násl., kde uvedeny jsou také příslušné předpisy. Že stav právní, výše v textu uvedený, byl v pozdějším (pobělohorském) vývoji zachován, toho dokladem jest přednesení spojené dvorské kanceláře z 20. května 1791. V tomto přednesení se praví: „Die Inkorporation von Mähren (scil. i Slezska, poněvač Slezsko s Moravou činilo tehdy jeden obvod správní; pozn. spis.) mit Böhmen bringe es mit sich, daß keinem der mährisch-schlesischen Stände, der sich auf dem Landtage zu Prag will introduziren lassen, der Zutritt verweigert werde“. (Akta spoj. dvor. kanc. I., A, 2.; archiv min. vnitra, opis v zem. archivu; srov. k tomu i můj cit. spis str. 55.) Ovšem nepraví se v tomto přednesení ničeho o podmínkách, za jakých lze tento přístup udělití, nýbrž vyslovuje se pouze zásada již od starých dob platící resp. její platnost se uznává. Ostatně se zdá, že spojená dvorská kancelář měla zde na mysli v prvé řadě (jen) sněm korunovační.

<sup>10)</sup> Není třeba snad zvláště připomínati, že míním tuto jen české úřady (od O. Z. Z. královské) založené v české ústavě. O počtu, vývoji a významu jich srov. m. j. Kalousek n. u. m., Čelakovský n. u. m. K nim jako úřad čistě zemský resp. stavovský přistupuje v době pobělohorské od r. 1652 resp. 1714 zemský výbor.

<sup>11)</sup> Z elaborátu toho jest vidno, že předpisu O. Z. Z. A, 9. bylo v pozdější době ne vždycky šetřeno.

Na to usnesli se stavové „dle předpisu O. Z. Z. prositi jeho veličenstvo, aby na příště nejvyšším zemským úředníkem se stavovskými emolumenty a s působností, jež z části s těmito úřady jsou spojeny, z části (znovu) jest vyměřiti, nejmenovalo nikoho jiného, leč kdo v zemi je usedlý“.<sup>12)</sup> Ve schůzi sněmovní dne 16. srpna 1790. bylo dále usneseno, že krajskými hejtmany jest vždy jmenovati jen osoby stavu zemského a rytířského v zemi usedlé.<sup>13)</sup> Toto usnesení doplněno ve schůzi sněmovní dne 18. srpna 1790. tím, že jest ustanovení O. Z. Z. A, 48. vymezení potud, že na příště nelze za krajského hejtmána ustanoviti nižádnou jinou osobu stavu panského a rytířského, leč tu, jež jest způsobilá, aby byla uvedena na sněm, ať jest usedlá čili nic.<sup>14)</sup> O krajských adjunktech a krajských komisařích, kteří mají zastupovati krajského hejtmána v jeho nepřítomnosti, bylo usneseno, že za takové zástupce lze ustanoviti jen „ta individua, která mají právo navštěvovati stavovská (= sněmovní; pozn. spis.) shromáždění“.<sup>15)</sup>

Vedle těchto žádostí byly podány ještě návrhy a žádosti jiné. Ve schůzi sněmovní dne 30. srpna 1790. navrhl hrabě Bouquoy, aby k obstarávání českých záležitostí stavovských ve Vídni byli zvoleni jeden neb dva čeští stavové (böhmische Mitstände) bydlící ve Vídni, kteří by zde fungovali jako stavovští plnomocníci. Návrh ten byl však zamítnut, a místo něho usneseno žádati, aby dvorský rada, pověřený českým referátem v české a rakouské dvorské kanceláři, byl českým inkolou a to usedlým.<sup>16)</sup> Ve schůzi sněmovní dne 22. ledna 1791. navrhl pak August kníže

<sup>12)</sup> Protokoly sněmu zemského; zemský archiv.

<sup>13)</sup> Tamže.

<sup>14)</sup> Tím se míní usedlost v zemi, nikoli již také v kraji. Z neusedlých bylo lze uvést na sněm jen syny držitelů deskových statků a bezprostřední čekatele. Doložití jest, že dle O. Z. Z. A, 48 vyžadovala se pro krajské hejtmany usedlost v kraji, a teprve od Marie Terezie se od toho požadavku upustilo. Srov. o tom ostatně Rieger: Zřízení krajské, Díl II. Praha, 1892. str. 33. a násl. a Čelakovský n. u. m. str. 198.

<sup>15)</sup> Protokoly sněmu zemského.

<sup>16)</sup> Tamže. K vůli úplnosti sluší připomenouti, že ve schůzi sněmovní dne 1. září 1790 připomněl předseda nejv. soudu hr. Leopold Clary, zda by nebylo žádati o vlastní českou dvorskou kancelář. Avšak stavové tento návrh zamítli z toho důvodu, že beztoho „nejvyšší kancléř jest český kavalír“. Srov. můj cit. spis str. 48.

Lobkovic,<sup>17)</sup> že „by bylo výhodno (ersprießlich) pro blaho jak vlasti, tak i stavů, kdyby stavové směli, až výše uvedená deputace úkol svůj splní, zvoliti sobě jednoho člena stavů (Mitstand), který by směl při každé události, kde by okolnosti vyžadovaly nějakého jiného zakročení neb aspoň vysvětlení, přiblížiti se k posvátné osobě jeho veličenstva a jemu takovéto vysvětlivky přednésti“. Na tento návrh usnesli se stavové zvláštním spisem žádati panovníka o vyhovění této žádosti a spis ten doručiti panovníkovi po zmíněné deputaci.<sup>18)</sup> Ve schůzi sněmovní dne 24. ledna 1791. bylo pak v témž předmětu usneseno, že tohoto stavovského zmocněnce při dvoře jest voliti z plena sněmu per scrutinium, vždy na dva roky; zároveň usnesena oboustranná výhrada, „že, kdyby tento zmocněnec z důležitých důvodů nebyl ochoten místo dále zastávati, aneb kdyby stavové měli závažnou příčinu býti nespokojeni se zastáváním jeho úřadu, jest samozřejmo, že právě tak jako v prvním případě může zmocněnec úřad svůj před uplynutím dvou let složiti, právě tak v druhém případě stavové jsou oprávněni plnou moc před vypršením lhůty opět odniti.“ Ovšem mohou stavové téhož zmocněnce po dvou letech znovu zvoliti.<sup>19)</sup>

Otázkou způsobilosti k úřadu přisedícího zemského výboru se stavové vůbec neobírali.<sup>20)</sup> Platila v tomto ohledu zásada, že každý člen sněmovny jest eo ipso již oprávněn býti členem zemského výboru a zásada tato nebyla až do restaurace nijakým proti tomu svědčícím předpisem porušena. Otázkou způsobilosti k tomuto úřadu hnul resp. ji vyvolal, jak níže bude uvedeno, dvůr tím, že proti dosavadní zvyklosti chtěl určité členy sněmu z tohoto práva vylučovati.

<sup>17)</sup> Návrh tento byl učiněn při jednání o vyslání deputace stavovské ke dvoru k projednávání desiderii, resp. o plné moci, již této deputaci jest uděliti.

<sup>18)</sup> Protokoly sněmu zemského.

<sup>19)</sup> Tamže.

<sup>20)</sup> O zemském výboru jednalo se ve schůzích sněmovních: dne 9. března 1790 — zvolen prozatímní rozmnožený výbor zemský —, dne 24. července 1790 — jednáno o počtu členů stálého a rozmnoženého výboru zemského —, 26. července 1790 — organizace a agenda z. v. —, 4. srpna 1790 — jakým způsobem a na jak dlouho jest z. v. voliti —, 7. srpna 1790 — působnost zem. výboru — atd.

Z těchto žádostí a usnesení byla pojata v desideria: usnesení o způsobilosti k nejvyšším úřadům zemským,<sup>21)</sup> dále žádost, aby zemským referátem při spoj. dvor. kanceláři pověřen byl inkola v zemi usedlý.<sup>22)</sup> O způsobilosti k úřadu přisedícího zem. výboru desideria nejednají; ovšem z celého znění pojednávajícího o organizaci a působnosti zem. výboru plyne, že tímto přisedícím může být jen člen sněmu.<sup>23)</sup>

Desideria se nezmiňují: o krajských hejtmanech a jich zastupcích, což jest dosti podivno; dále o žádosti stavů za povolení stavovského zmocněnce ve Vídni. Tato druhá žádost byla však, jak výše uvedeno, podána samostatně (a později než desideria).

4. Způsobilost k zemským deskám. S podivením jest, že stavové ani na sněmu, ani v desiderii, touto otázkou se in generali neobírali. Očekávali bychom to tím spíše, ježto josefinský občanský zákon zavdával podnět k pochybnostem, a patent z 24. března 1789, jakékoli rozdíly v té příčině již stíral. Avšak žádost resp. stížnost stavů stala se v případě speciálním.<sup>24)</sup> ovšem s vý-

<sup>21)</sup> Historische Aktenstücke n. u. m. str. 135. Dodati sluší, že na str. 128. (tamže) jsou tyto úřady vyčteny. K tomu však stavové přičiňují na místo zrušených dvou purkrabí Karlštejnských (16. května 1625) dva strážce koruny — jednoho ze stavu panského, druhého z rytířského —, dále praesidenta komory, nejvyššího mincmistra a purkrabí chebského (usnesení sněmu zemského dne 14. srpna 1790. a desideria, Hist. Aktenstücke str. 135. a násl.).

<sup>22)</sup> Hist. Aktenstücke n. u. m. str. 134. Jest pozoruhodno, že stavové nežádajíce restituce úřadu nejv. českého kancléře resp. české dvorské kanceláře vyvozují z bývalé existence tohoto úřadu oprávněnost výše uvedeného požadavku.

<sup>23)</sup> Tamže str. 116. a násl.

<sup>24)</sup> Jest to případ Lišovského měšťana Václava Donnera, který koupil statek Poříč náležející k náboženskému fondu. Statek tento jest však v deskách zemských zapsán, a k držení jeho bylo třeba způsobilosti k deskám, které Donner neměl. Odtud na oznámení magistrátu král. města Budějovic dlouhé jednání stavů s vládou, které trvalo déle tří let. Stavové ve svých rozkladech tvrdili, že Donner není způsobilý držeti tento statek, poněvač ani nemá inkolátu, ani není usedlým měšťanem v některém z privilegovaných měst, avšak vláda nechtěla toho dbáti. Na první rozklad stavů z 11. května vyšla dne 19. srpna 1791 resoluce krále Leopolda II. tohoto znění: „Da nach der klaren Vorschrift des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches §§ 4., 5. 6. II. Hauptst. sowohl landtäfliche als bürgerliche Güter auch ohne Lösung der Landmannschaft oder des Bürger-

sledkem málo příznivým. Zásada o způsobilosti k zemským deskám platila v tomto období časově prozatím za přetřzenou. Resoluce, které jsou sice vydány pro speciální případ — resol. z 19. srpna 1791. a dvor. dekret z 4. května 1792.: viz v poznámce — avšak in generali obsahují, že k nabytí deskového statku není vůbec třeba inkolátu (ani práva měšťanského) směřují proti dosavadnímu právnímu vývoji. Opírají se o josefinský obč. zákon II. díl § 4., ovšem nesprávně, neboť tento § 4. větou: „wofern sie anders nicht durch die Landesverfassung ausgeschlossen sind,“ lze s dosavadními předpisy, zejména i s O. Z. Z. zcela dobře uvésti v souhlas. Ovšem patent z 24. března 1789. ustanovuje již něco naprosto nového a s ním i výše uvedená resoluce (z 19. srpna 1791.), což tím více padá na váhu, ježto v podstatě totéž, byť i ve formě poněkud zmírněné, obsahovalo vyřízení desiderii stavů

rechts possidiret werden können, und diese allgemeine Vorschrift durch das Patent vom 22. Mai 1789 (t. j. pat. z 24. března 1789, který však byl guberniu a krajským úřadům rozeslán dne 22. května 1789; pozn. spis.) nicht aufgehoben, sondern vielmehr, da diese Patent-Verordnung nur mit Ausnahme der Juden jedermann zu dem Kauf oder Pachtung der Staatsgüter zuläßt, neuerdings bestätigt worden ist: so kann den bisherigen Besitzern derlei Güter die Ansichbringung des Inkolats und des Bürgerrechts, wenn sie solches nicht selbst freiwillig ansuchen, keineswegs zugemuthet werden. Nach dieser Vorschrift ist sich daher sowohl in dem angeführten Falle des Lischauer Burgers Wenzl Donner . . . als bei allen anderen ähnlichen Fällen zu benehmen, bis dieser Gegenstand durch die eben in Bearbeitung stehende Verbesserung des a. b. Gesetzbuches eine anderweitige Bestimmung etwa erhalten wird, auf welche Verbesserung die Stände einseil zu weisen sind.“ (Akta státní rady čís. 3568 ex 1791.) Proti této resoluci podali stavové ve schůzi sněmovní dne 17. ledna 1792 nový rozklad, který byl vyřízen dvorským dekretem z 4. května 1792. Jim bylo dáno českým stavům nové ujištění, že při zlepšení obč. zákoníka bude tento předmět vzat v úvahu, a že zlepšený návrh, dříve než nabude moci zákona, bude stavům předložen k podání eventálních připomínek. Na tento dvor. dekret usnesli se stavové ve schůzi sněmovní dne 7. ledna r. 1793 nepodávat dalších rozkladů, avšak předati celou záležitost zvolené již komisi sněmovní k revidování zákonů (Landtagskommission in Gesetzrevisionssachen), aby neopomenula k ní při jednání přihlídnouti. Srov. protokoly sněmu zemského, zem. archiv; k tomu: registratura zemského výboru, fasc. A, 6. čís. 290., 410. ex 1791, 491. ex 1792, dále akta spojené dvor. kanceláře, IV., H, 1., archiv min. vnitra a výše citovaná akta státní rady.

moravskoslezských v tomže bodu.<sup>25)</sup> Úplná náprava byla zjednána, jak níže bude uvedeno, teprve až ve vývoji porestauračním.

Usnesení svrchu — ad 1., 2., 3. — uvedená, jako vůbec všechny tři stížné spisy desiderii, zaslány byly prostřednictvím rozmoženého výboru zemského královskému guberniu k dalšímu řízení. Toto vypracovalo o nich posudek, který se stavy nesdě-

<sup>25)</sup> Desideria stavů moravskoslezských neobsahují ohledně práva udělení inkolátu ničeho; v tomto bodu koncedovali stavové právo toto králi úplně. Ohledně způsobilosti k zemským deskám obsahují tyto stížnosti in generali žádost, aby držení deskových statků bylo podmíněno nabytím inkolátu. Ve III. odd. ad 24. stěžují si totiž stavové, že za Josefa II. bylo mnoho židů připuštěno k držení i deskových statků. Tím prý byla porušena stavovská a měšťanská práva, ježto „nikdo nemůže držeti deskový statek, kdo není vyššího stavu a k zemi se inkolátem nehabilitoval, ani měšťanskou usedlost, kdo nemá měšťanského práva. Žid však není způsobilý ani k inkolátu, ani k právu měšťanskému. Z toho důvodu prosí věrně nejdevotnější stavové: aby židé z povyšování do šlechtického stavu i z držení všech deskových i knihovnických usedlostí na vždy byli vyloučeni, a aby v tomto bodu bylo co nejspravedlivěji nařízeno, že ti, kteří toho času mají takovéto usedlosti, ježto nejsou schopni výše uvedené habilitace, mají během roku prodati tyto usedlosti křesťanům.“

Ad 25. prosí pak dále stavové, aby na příště nikdo nesměl držeti statek deskový, kdo není zemským stavem (Landstand), i aby ti držitelé deskových statků, kteří se během jednoho roku ode dne nejvyššího rozhodnutí, jež o tomto bodu bude vydáno, nebudou chtít k zemi habilitovati, neb snad nebudou moci proto, že neobdrží povýšení do stavu, byli přidržáni k jejich opětnému prodeji. Viz Christian Ritter d'Elvert: Die Desiderien der mährischen Stände vom Jahre 1790 und ihre Folgen. Brünn 1864, aus dem 14. Band der Schriften der hist.-statistischen Section besonders abgedruckt, str. 67., 68.

O této a o jiných stížnostech rozhodovalo se na konferenci složené ze zástupců spoj. dvor. kanceláře a nejvyššího soudu za přítomnosti deputovaných z moravskoslezských stavů pod předsednictvím arciknížete Františka dne 1. února 1791. Výsledek této konference byl zvláštním přednesením předložen prostřednictvím státní rady králi Leopoldu II. k rozhodnutí. K návrhu státní rady byla pak vydána resoluce daná ve Florencii 12. dubna 1791 tohoto znění: ad III. 25.: „Bin Ich nicht ungeneigt künftig jenen, die Staatsgüter an sich gebracht haben, das Indigenat (správně inkolát: pozn. spis.), wenn sie sich bittlich darum melden, gegen Entrichtung der halben Tax zu bewilligen.“ (Akta státní rady, čís. 654. ex 1791; dom., dvor. a státní archiv.) Resoluce tato byla také stavům moravskoslezským při vyřízení jejich desiderii oznámena. Srov. i D'Elvert, n. u. m., str. 170.

lilo,<sup>26)</sup> a zaslalo desideria i s posudkem zprávou z 26. prosince 1790. dvorské kanceláři českorakouské. Posudek gubernia jest tohoto obsahu:

Ad 1. Gubernium se postavilo zcela rozhodně proti požadavku stavů, aby při udělení inkolátu jim příslušelo votum decisivum. Stavové tím dosud nijaké újmy prý neutrpěli a jsou prý dosud, ježto jim přísluší právo vykazovati náležité místo těm, kdož o přístup do sněmu se hlásí, ve svých právech nerušeně zachovávaní. Ovšem bylo by prý lze, jen však z obzvláštní milosti jeho veličenstva, vyžadovati si vždy mínění stavů o žádosti za udělení práva inkolátu čili indigenátu, avšak konečné rozhodnutí jest vyhraditi vždy pouze nejvyššímu uvážení jeho veličenstva.

Ad 2. Rovněž se vyslovuje gubernium proti požadavku t. zv. usedlosti, jakožto nezbytné podmínce uvedení na sněm. Důvody gubernia jsou celkem tyto:

a) Usedlost prý není v nijaké souvislosti se schopnostmi a silou ducha. Neboť aniž by prý bylo třeba pouštět se do dlouhého rozboru tohoto stavovského předstírání (ohne sich in weitwendige Zergliederung dieses ständischen Vorgebens einzulassen) a připomenouti, že při neusedlých lze naléztí právě tolik chytrosti, dobrosrdečnosti a jasné znalosti věcí, všech předsudků prosté, jako při usedlých, poráží se tento požadavek stavů dostatečně tím, že hospodářští úředníci, kteří zajisté nejsou usedlí, jistě lépe znají záležitosti země, než mnohé jejich panstvo. Nejednává se prý tedy znalost věcí držením několika realit, nýbrž přirozenou schopností, pílí a vykonáváním prací.

<sup>26)</sup> Stavové domáhali se totiž toho, aby posudek gubernia byl s nimi sdělen a to k tomu účeli, aby mohli buď usnesení svoje přiměřeně pozměnití aneb stavovské deputaci dáti dle toho náležité pokyny. (O stavovské deputaci, o počtu členů, o jednání, má-li býti vypravena cum libera t. j. s plnou mocí atd., srov. Kalousek n. u. m. str. 491.; Toman n. u. m. str. 183. a násl.) Avšak dekretem dvor. kanceláře z 30. září 1790 byla tato žádost stavů odmítnuta (Protokoly spoj. dvor. kanc. „Böhmen“ 192. ex septembri 1790, str. 815., archiv min. vnitra). Proti tomuto dekretu podali stavové rozklad z 3. listopadu 1790, který však byl vyřízen nejvyšší resolucí z 22. listopadu 1790. toho obsahu, že celou tuto prosbu resp. rozklad stavů jest prostě uložiti ad acta. (Protokoly spoj. dvor. kanc. „Böhmen“ 109. ex novembri 1790, str. 940.; tamže.)



b) Bylo by prý z toho důvodu vyloučiti ze sněmu mnoho ro-  
din, které usedlost mezitím byly ztratily. Tím by se umenšil počet  
členů stavu rytířského, a mnohé z privilegovaných měst bylo by  
také vyloučeno.

c) Proti požadavku usedlosti prý mluví také Nov. decl. Aa  
3., 4.<sup>27)</sup> a O. Z. Z. A, 24. vztahuje prý se pouze na duchovní stav,  
což v Nov. decl. Aa 10. prý blíže jest vysvětleno.<sup>28)</sup>

d) Až dosud byli prý všichni uvedeni na sněm, kdož o to žá-  
dali a vykázali předepsané náležitosti, mezi které nelze čítati  
usedlost. Jinak by také nebyl inkolát prý k nijakému užítku,  
kdyby inkolové z práva navštěvovati sněmy byli vyloučeni. Na-  
bude-li toto přání stavů zákonné moci, odstraší to prý nejen ci-  
zince, nýbrž i šlechtické osoby jiných zemí dědičných od úmyslu,  
v tomto království se usaditi.

Jest tudíž gubernium toho náhledu, „že k schopnosti býti  
uvedenu na sněm jest vyžadovati nikoli usedlosti, nýbrž pouze  
inkolátu, a že tudíž jest na sněmu ponechati nejen neusedlou  
šlechtu, nýbrž že na příště jest chrániti neusedlou šlechtu vůbec  
při jejich právech, tudíž že její způsobilost sněmovní jest bez roz-  
dílu uchovati.“

<sup>27)</sup> Předpisy tyto vztahují se na syny členů stavu panského a rytíř-  
ského. Lze seznati na první pohled, že gubernium se neprávem dovolá-  
valo těchto dvou článků, poněvač stavové sami v desiderii upouštějí  
od požadavku usedlosti u synů a u bezprostředních čekatelů (viz výše).

<sup>28)</sup> Tento náhled gubernia jest očividně nesprávný. O. Z. Z. A, 24.:  
„... jakž pakž sice nížádný, kterýžby by v zemi usedlý nebyl, k sněmům  
připuštěn býti nemá“ vykládati jest zajisté na příslušníky všech stavů.  
Byl to zajisté starý požadavek usedlosti, který ostatně se v pozdějších  
zákonech — srov. na př. reskripty a patenty uvedené v kodíku Wein-  
gartenové — nadbytečně objevuje, a nebylo tudíž právě proto, že to se  
rozumělo jaksí samo sebou, třeba zvláště jej stanoviti. Ostatně při faktu,  
že O. Z. Zemským byl duchovní stav restituován a za první stav povýšen,  
bylo by si těžko vysvětliti, proč právě jen u tohoto favorisovaného duchov-  
ního stavu měla býti sněmovní způsobilost stížena požadavkem t. zv.  
usedlosti, když by u ostatních (dvou vyšších) stavů neměla platiti. Konečně  
ani odvolání se na Nov. decl. Aa 10. není případné, neboť passus o bisku-  
pech v této novelle vysvětluje jen tolik, že slovem biskup jest rozuměti  
pouze ty biskupy, kteří za Ferdinanda II. již byli zřízeni, neb příště  
zřízeni budou a mají ordinariam jurisdictionem a nikoli jiné biskupy,  
„třebas i převedli na se deskové statky“, tudíž nikoli světícího biskupa  
pražského.

Ad 3. Způsobilost k úřadům. Gubernium uznává ustano-  
vení O. Z. Z. A, 9.; to však není prý nějaký zákon, nýbrž pouze  
slib, odvislý od svobodné vůle Ferdinanda II., a v Nov. decl. Aa  
21.<sup>29)</sup> tento požadavek není již obsažen. Ostatně přísluší prý  
králům českým vůbec právo toto zřízení zemské rozšířiti, změnití,  
opravití a učiniti to, což jus legis ferendae s sebou přináší.<sup>30)</sup> Není  
prý tudíž krále vázati v té příčině konstitučním zákonem, nýbrž  
„jest to pouze přenechati uvážení jeho veličenstva, zdali chce místa  
nejvyšších úředníků zemských uděliti buď usedlým, buď neusedlým,  
vždy však jen těm, kdož mají český inkolát.“<sup>31)</sup>

Žádost českých stavů, aby zemským referátem při spoj.  
dvor. kanceláři pověřen byl usedlý inkola, gubernium nedoporu-  
čovalo, ježto by tím bylo poškozeno právo jeho veličenstva voliti  
sám sobě státní úředníky. Naproti tomu podporovalo žádost za  
zřízení úřadu dvou strážců koruny, ovšem jen jako úřadu čest-  
ného bez platu a bez vedlejších příjmů.

O způsobilosti k úřadu přisedícího zemského výboru guber-  
nium se nezmiňuje.<sup>32)</sup>

Tento posudek gubernia bylo jako integrující část celého  
elaborátu gubernia o druhém hlavním spisu desiderii zaslán spoj.  
dvor. kanceláři. Referentem byl dvorský rada při této kanceláři  
hr. Saurau, a celá záležitost předložena zvláštní komisi, kteráž  
měla sedění dne 12. března 1791. pod předsednictvími arciknížete  
Františka za spoluúčastenství deputovaných z českých stavů.<sup>33)</sup>

<sup>29)</sup> Čl. Aa 21. obsahuje novotu, že nejvyšší úředníci zemští mají se  
na příště zváti a psáti „královští nejvyšší zemští úředníci v království  
Českém“, a nelze tudíž z něho vyvozovati, že by jim i požadavek usedlosti  
byl zrušen.

<sup>30)</sup> O výhradě juris legis ferendae (O. Z. Z., uvozovací patent a A, 8.)  
srov. literaturu uvedenou v mém cit. spisu str. 2—4.

<sup>31)</sup> Stanovisko gubernia jest zde nejasné a nepřesné. Nejasné proto,  
že, mělo-li býti obsazování nejv. úřadů zemských ponecháno uvážení  
královi, neměl býti zajisté král vázán ani inkolátem. Nepřesné však proto,  
že požadavek pouhého inkolátu nevycházel ani z O. Z. Z., ani ze zákonů  
pozdějších, ba ani ze zemských zřízení předbělohorských, leč bychom šli  
až na (pouhé) znění privilegia krále Jana z r. 1310.

<sup>32)</sup> Zpráva gubernia království českého o druhém hlavním spisu  
stavovských desiderii z 26. prosince 1790; akta spoj. dvor. kanceláře  
„Böhmen“, IV., H, 2., Carton 517.; archiv min. vnitra.

<sup>33)</sup> Tato dvorská komise byla složena takto: předseda arcikníže  
Baxa, Inkolát (a indigenát) v zemích kor. české.

*Ad 1.* Referent postavil se rozhodně proti požadavku stavů, ježto prý udílení práva inkolátu jest „podstatný následek a effectus iuris majestatici Bohemiae.“ Ježto pak nejvyšší resolucí z 8. prosince 1790, bylo nařízeno přísné hájení všelikých práv panovnických,<sup>34)</sup> nelze prý žádosti stavů vyhověti. Komisse tento návrh také přijala.

*Ad 2.* Zcela správně připomenul referent, že se zde nejedná o udílení inkolátu, což jako ius majestaticum přísluší výhradně prý králi. Ovšem na druhé straně nepříliš správně pojal tento moment, že prý tu jde jen o hlasování neusedlých, „kteří nejsou v nižádném ohledu vázáni na zemi,“ a tudíž snadno mohou přehlasovati usedlé. Z tohoto důvodu navrhuje, aby proti dobrému zdání gubernia bylo žádosti českých stavů vyhověno, což komisse přijala.

*Ad 3.* Proti požadavku stavů, aby nejvyšší zemské úřady byly obsazovány jen usedlými inkoly, stavěl se referent z důvodu, že nelze zde naprosto mluvit o nějakém konstitučním závazku krále a jeho dědiců v království Českém. Jeho veličenstvo však z vrozené lásky k slušnosti a spravedlnosti vezme prý při obsazování těchto úřadů po výtce zřetel na kompetenty, kteří jsou v zemi usedlí. Požadavek, aby zemským referátem při spoj. dvor. kanceláři byl pověřen usedlý inkola, referent zamítal; se zřízením dvou míst strážců koruny, ovšem jen ad honores, souhlasil. Všechny tyto návrhy referentovy komisse schválila.<sup>35)</sup>

František; dále nejv. kancléř hr. Kolovrat, praesident dvorské komory hr. Chotek, dvorští kancléři: svob. pán Kressel, hr. Ugarte; dvorští radové při spoj. dvor. kanceláři: v. Koller, v. Haan, hr. Saurau (referent); dvorští radové při nejv. soudním místě: v. Keeß, svob. pán Běšín. Z království Českého: nejv. purkrabí hr. Rottenhan a deputace stavovská: probošt kapitoly sv.-vítké (dle protokolu biskup) Erazím Krieger, předseda nejv. soudního místa Leopold hr. Clary, podkomoří zemský Jan M. ryt. Hennet a pražský purkmistr Ondřej Steiner.

<sup>34)</sup> Resoluce tato vydaná na přednesení spoj. dvor. kanceláře z 25. listopadu 1790 vyslovuje zcela jasně princip přísné monarchický resp. absolutistický. Právě se v ní totiž mezi jiným, že všechny stavovské žádosti, které směřují k omezení zákonodárné a výkonné moci panovníkovi příslušející, nesmějí tvořiti předmět jednání, a jest je beze všeho již předem zamítnouti. Akta státní rady. čís. 3660. ex 1790; dom., dvor. a státní archiv. Srov. i můj cit. spis str. 41.

<sup>35)</sup> Akta spoj. dvor. kanceláře „Böhmen“, IV., H, 2., Carton 517.; archiv min. vnitra.

Usnesení této komise bylo sděleno se spoj. dvorskou kanceláři, která v té příčině podala dne 21. března 1791. přednesení panovníkovi. Před tím, dne 12. března 1791. podala táž kancelář zvláštní přednesení, týkající se pouze restituce bývalého zemského výboru království Českého. V něm se praví, když se panovník svolil k oddělení stavovských záležitostí od zemských míst, že jest také nutno, aby dle fundamentálních zákonů byl znovu-zřízen zemský výbor. Ježto však ostatní stavovská desideria pro jejich rozsáhlost nebude lze tak brzy vyřídit, bude prý záhodno, svoliti k volbě členů zemského výboru, který by bylo až na další rozhodnutí jeho veličenstva provisorně ustaviti dle způsobu platného za Marie Terezie, a s tím stavu propustiti. Přednesení toto předloženo bylo státní radě, a k návrhu této schválil je panovník již dne 13. března 1791.<sup>36)</sup> Dekretem dvorské kanceláře z téhož dne (13. března 1791.), který byl zaslán stavovské deputaci, guberniu a nejvyššímu purkrabí jako náčelníku stavů, bylo toto rozhodnutí panovníkovo oznámeno s výslovným připomenutím, že zemský výbor může býti provisorně ustaven v tom způsobu, jak existoval r. 1764<sup>37)</sup> <sup>38)</sup>.

<sup>36)</sup> Akta státní rady, čís. 1497 ex 1791; dom., dvor. a st. archiv.

<sup>37)</sup> Protokoly spoj. dvor. kanceláře „Böhmen“ 110. ex martio 1791, str. 240., IV. H, 4., archiv min. vnitra.

<sup>38)</sup> Proč pro organizaci a působnost zemského výboru resp. pro českou ústavu byl vzat r. 1764 za annus normalis, není v dějinách českého státního práva dosud náležitě jasno. Kalousek n. u. m. str. 499. vyslovuje náhled, že příčina záležitosti nepochybně v tom, že toho roku vešla ve skutek inkamerace některých nepřímých daní stavům odňatých. Nezdá se však, že by náhled ten byl správný. Stavové ovšem, když ve schůzi sněmovní dne 23. ledna 1792 podával rozmnožený zem. výbor — referent hr. Hartmann — posudek o dvor. dekretu z 12. srpna 1791, nechápali, proč právě rok 1764 má býti annus normalis, a domnívali se, že se k tomu mnohem lépe hodí rok 1779, ježto toho roku byla vydána Marií Terezií instrukce pro zemský výbor. Deputace, vyslaná se stavovskými rozklady do Vídně, ve společné schůzi dne 5. března 1792 tento náhled také tlumočila. Zástupce spoj. dvor. kanceláře vysvětloval to pak tím, že se zde sběhl omyl (Verstoß), ježto přihlíženo bylo k organizaci dolnorakouského zemského výboru, kterýž r. 1764 obdržel novou instrukci, a že omylem se mělo za to, že toho roku stalo se tak i v Čechách. Rozdíl spočívá prý pouze v datech, a lze zcela dobře za základ provisorní organizace zemského výboru v Čechách položit rok 1779 resp. instrukci z r. 1779. O této otázce (a ovšem také i o jiných) konána dne 19. června 1792 nová porada za předsednictví

Přednesení z 21. března 1791. bylo po příznivém dobrém zdání státní rady schváleno resolucí krále Leopolda II. danou v Miláně dne 28. června 1791,<sup>39)</sup> která byla zaslána pražskému guberniu jako dvorský dekret z 12. srpna 1791, a jest vyřízením druhého hlavního spisu stavovských desiderií.

Vyřízení v rámech našeho pojednání spadající jest toto:

*Ad 1.* Odstavcem 2. cit. dvor. dekretu byla tato žádost stavů zamítnuta.

*Ad 2.* Žádosti stavů bylo vyhověno úplně. Odst. 10. stanoví: „Dle návrhu stavů mají neusedlí, kteří až dosud byli na sněm uvedeni, zde sice místo a hlas podržeti. Na příště však není nikomu udělení způsobilost seděti a hlasovati na sněmu, leč těm, kteří bezprostředně sami drží deskové statky, dále jejich synům, neb bezprostředním čekatelům statků, kteří jsou z rodiny k zemi patřící.“

*Ad 3.* Všem žádostem stavů vyhověno nebylo; avšak celkem jest rozhodnutí stavům dosti příznivo. Žádosti, aby nejvyšší úřady zemské byly obsazovány jen usedlymi inkoly, bylo dáno místa. Odst. 29., 30. ustanovuje: „Má arci zůstatí při čl. A, 9. Zřízení Zemského (scil. obnoveného), dle kterého nemůže nikdo

nejv. hofmistra, státního a konferenčního ministra knížete Stahremberga, u přítomnosti nejv. kancléře hr. Kolovrata, praesidenta dvorské účetní komory hr. Zinzendorfa, dvorského kancléře svob. pána Kreßla, nejv. purkrabí pražského hr. Rottenhana, státního rady v. Egra, vicepraesidenta dvorské komory svob. pána Degelmanna, státního rady v. Izdenczy, dvorských radů: v. Bolzy, v. Kollera, v. Haana, v. Sonnenfelsa, hr. Saurau, v. Lišky a českých stavovských deputovaných: hr. Bouquoi, hr. Hartmanna, svob. pána Hennigera. V této poradě bylo k žádosti českých stavů, aby o agendě zem. výboru byl za annus normalis stanoven nikoli rok 1764, nýbrž r. 1779, ježto toho roku obdržel zemský výbor novou instrukci, usneseno, že tato žádost jest bez závady, a že lze instrukci z r. 1779 vzítí provisorně za základ pro organisaci a agendu zemského výboru. Usnesení tato bylo předloženo státní radě, k jejíž návrhu král František I. je v celém obsahu schválil. (Akta státní rady, čís. 3404. ex 1792; dom., dv. a st. archiv.) Sněmu českému nebyla však tato resoluce oznámena, nýbrž sněm přijav ve schůzi dne 25. dubna 1792 zprávu výše uvedených deputovaných, že spoj. dvor. kanclář se s nimi smluvila o to, že normálním rokem jest rozuměti r. 1779, usnesl se k návrhu zemského výboru na tom přestatí. (Protokoly sněmu zemského; zem. archiv.)

<sup>39)</sup> Akta státní rady, čís. 1792. ex 1791; dom., dv. a st. archiv.

dosáhnouti nejv. úřadu zemského, kdo není v zemi usedlý.“ Rovněž bylo vyhověno žádosti na zřízení dvou strážců koruny — odst. 28. —, naproti tomu byla však zamítnuta žádost stavů, aby zemským referátem při spoj. dvorské kanceláři byl pověřen usedlý Čech — odst. 27. —. O způsobilosti býti přisedícím zemského výboru citovaný dvorský dekret se nezmiňuje. Rovněž neustanovuje ničeho o krajských hejtmanech, poněvač ostatně, jak také již výše uvedeno, desideria se o tom vůbec nezmiňují.<sup>40)</sup>

Dodatek k desideriím. Doložiti sluší, že ve schůzi sněmovní dne 20. listopadu 1790. podal svob. pán Henniger zvláštní návrh, (votum separatum podepsané od 19 členů sněmu), aby tolerance císařem Josefem II. zavedená byla obmezena, a katolické náboženství bylo od panovníka chráněno. K tomu cíli navrhuje navrhovatel dovolává se O. Z. Z. A 3.,<sup>41)</sup> 23.,<sup>42)</sup> aby akatolíci byli vyloučeni z práva býti zemskými stavy (Landstand) t. j. míti inkolát a z práva seděti a hlasovati na sněmu, a dále ze všech úřadů zemských.<sup>43)</sup> Návrh tento byl předán duchovnímu stavu k podání dobrého zdání.<sup>44)</sup>

Stav duchovní skutečně také podal své votum z 2. prosince

<sup>40)</sup> Otázkou způsobilosti k zemským deskám se desideria in generali neobírají, pročež ani posudek gubernia, ani zpráva výše uvedené konference, ani cit. dvor. dekret ničeho v tomto předmětu neobsahuje.

<sup>41)</sup> Korunovační přísaha králů českých: „... chceme nad katolickým náboženstvím pevně ruku držeti ...“

<sup>42)</sup> „... (posl. věta) Jakož pak také napotom žádný do země neb do měst, lečby našeho svatého katolického náboženství byl, přijat býti nemá.“ Předpis tento jest zmírněn, ne-li dokonce odstraněn tolerančním patentem z 13. října 1781, dle kterého akatolíci cestou dispensace mohou nabyti inkolátu. Dispens udílí po slyšení zemského místa „c. k. česká (!) dvorská kancelář“. Sammlung der Gesetze unter K. Josef II., sv. I., čís. 334. O jednání u dvorských míst, jež předcházelo vydání tolerančního patentu, srov. m. j. Hock-Bidermann, n. u. m. str. 335. a násl.

<sup>43)</sup> Ostatní body tohoto vota na př. žádost za vyloučení akatolíků z professury, z úřadu učitelského a pod. nespádají v rámech tohoto pojednání, a není tudíž třeba jimi se obíratí.

<sup>44)</sup> Sněm při tom vytknul dvě zásady, jimiž při podávání tohoto dobrého zdání jest se řídití: jednak že toleranci jest podržeti, jednak že katolickému vyznání jakožto náboženství panujícímu nesmí vzejíti nižádná újma. Srov. protokoly sněmu zemského; zem. archiv.

1790., obšírné a četnými důvody opatřené. V rámeč tohoto pojednání spadají tyto prosby:

1. Inkolát. Stav duchovní vycházejí od O. Z. Z. A, 2., 20., 23. připomíná, že udílení inkolát jest *ius regiopublicum* a přísluší jeho c. k. veličenstvu *privative*, a žádá: aby panovník zavedl opětně přísahu dědičné poddanosti, aby vyhradil si právo udílení inkolát a aby žádného akatolíka nedispensoval, nýbrž jej pouze *per modum transitus* v zemi trpěl.

2. Držení nemovitých statků. Stav duchovní žádá, aby panovník nařídil, že akatolíci jsou na příště nezpůsobilí nabývatí nemovitých statků jakéhokoli druhu, ba že nemohou míti ani zápisů ani hypoték na takovýchto statcích, a aby panovník si vyhradil *ius dispensandi* a *dispens* příště akatolíku neudělil.

3. Úřady a hodnosti. Panovník jest žádán, aby nařídil, že akatolíci jsou na příště vyloučeni ze všech úradů jakéhokoliv druhu.

4. Právo místa a hlasu na sněmu. Stav duchovní připomíná zcela správně, že akatolíci, budou-li vyloučeni z práv uvedených ad 1—3., budou přirozeně vyloučeni i z práva seděti a hlasovati na sněmu. Neboť „k způsobilosti seděti a hlasovati na sněmu a býti členem zemských stavů se vyžaduje inkolát, přísaha poddanosti, *revers* k zemi, držení zemských statků a především desková legitimace“, z čehož ze všeho jsou akatolíci dle zemské ústavy vyloučeni. Žádá tudíž duchovní stav, aby král „stavům toto privilegium znovu potvrdil, že jako dříve není v království českém akatolík způsobilý seděti a hlasovati na sněmu.“<sup>45)</sup>

Toto dobré zdání bylo prostřednictvím rozmnoženého výboru zemského — ref. svob. pán Macneven — předloženo stavům, a ve schůzi sněmovní dne 19. ledna 1791. s nepatrnými odchylkami schváleno. V základě tohoto usnesení sněmovního byla pak dne 22. ledna 1791. zvláštní stížnost resp. prosba stavů zaslána králi Leopoldu II. (obsahu totožného s výše uvedeným votem duchovního stavu).

<sup>45)</sup> Tamže; srov. o tomto předmětu i diarium hr. Františka Sternberka o sněmu v r. 1790, 1791. v zem. archivu str. 193. a násl. Toto dobré zdání jest přílohou jako příloha v aktech spoj. dvor. kanceláře v archivu min. vnitra.

Avšak proti této prosbě stavů podala menšina sněmu votum *separatum* (22. ledna 1791.), které stojí na stanovisku mnohem liberálnějším a vyslovuje se zcela nepokrytě pro náboženskou toleranci. V něm se praví, že jest sice nesporno, že O. Z. Zemským jsou akatolíci vyloučeni z inkolátu a z práv s ním souvisejících, i že toto O. Z. Z. jest fundamentálním zákonem. Avšak stejně jest prý pravda, že Ferdinand II. vyhradil sobě a svým nástupcům *ius reformandi*. Nelze prý tudíž tvrditi, že by byl Josef II. tolerančním patentem porušil tento fundamentální zákon, neboť vykonal prý tím pouze *ius reformandi*. Inkolát sám o sobě nemá prý veliké důležitosti (*ist von wenig Erheblichkeit*) a stává se důležitým jen svými účinky a oněmi právy, k jichž nabytí jest inkolát *condicio sine qua non*. Tolerance jest prý státu (*scil. království Českému; pozn. spis.*) na prospěch a důsledkem toho nelze akatolíky z inkolátu a ze způsobilosti k zemským deskám vyloučovati. O připuštění akatolíků k úradům a na sněm se toto votum nezmiňuje.<sup>46)</sup>

O této žádosti českých stavů podalo gubernium svoje dobré zdání dne 22. února 1791. Gubernium staví se zcela rozhodně proti žádosti stavů a navrhuje její zamítnutí v celém obsahu. Důvody kryjí se v podstatě s votem minority sněmu a netřeba je opakovati.<sup>47)</sup> Posudek tento není však jednohlasný, neboť stavovští

<sup>46)</sup> Akta spoj. dvor. kanceláře, IV., H, 2., archiv min. vnitra; opis také v zemském archivu. Budiž připomenuto, že se v tomto votu mluví i o občanském resp. měšťanském inkolátu (*das bürgerliche Inkolat*), na základě kterého prý se dosahuje způsobilosti k nabytí práva mistrovského a k provozování všech měšťských živností a řemesel. O nepřesném pojímání inkolátu zde i jinde, děje se zmínka na příslušném místě.

<sup>47)</sup> Gubernium mezi jiným ohraňuje se proti námitce, že by tolerančním patentem býval porušen „fundamentální“ zákon, O. Z. Z., „ježto císař Ferdinand II. vyhradil sobě a svým královským nástupcům, jakožto moudrý a prozíravý vládce, na více než jednom místě slavnostně právo, že může zemské zřízení dle okolností a potřeb času měniti“. Zajímavý jest také důvod, kterým vyvrací gubernium námitku českých stavů, že akatolíci jsou ve všech ostatních zemích rovněž ze sněmu vyloučeni. To prý bude pro Čechy tím větší zásluha, že předcházejí příkladem pravé, občanské tolerance. Srov. akta spoj. dvor. kanceláře, IV., H, 2.; archiv min. vnitra, opis také v zemském archivu.

deputování<sup>48)</sup> a guberniální radové svob. pán Macneven a Václav hr. Cavriani podali proti připouštění akatolíkú do sněmu a do úřadů votum separatum, které k posudku gubernia jako příloha jest připojeno. Důvody tohoto vota kryjí se s důvody českých stavů.<sup>49)</sup>

U spoj. dvorské kanceláře jednalo se o tomto předmětu dvakráte. Poprvé ve zvláštní komisi dne 2. července 1791. pod předsednictvím arciknížete Františka;<sup>50)</sup> komisse usnesla se jednohlasně držeti se stanoviska tolerančního a vyslovila se proti žádostem stavů ve všech bodech.<sup>51)</sup> Podruhé se o tomže jednalo v téže komisi dne 23. července 1791. u přítomnosti těchže a s přibráním deputovaných z Čech: nejv. purkrabí hr. Rottenhana, Kriegera, hr. Claryho, ryt. Henneta a Steinerja (viz výše). Komisse na svém usnesení setrvala, a stavovští deputovaní přistoupili na toto usnesení v celém obsahu.<sup>52)</sup>

Státní rada, jíž obě tato usnesení byla předložena, navrhovala změnu ve dvou bodech. Jednak že u spoj. dvor. kanceláře, u gubernia za rady, dále za krajské hejtmany a krajské komisary nelze ustanovovati akatolíky, jednak že katolíci ze sněmu mají býti vyloučeni. V ostatním se spoj. dvorskou kancelář se shodovala. V tom smyslu byla také vypracována resoluce; avšak král Leopold II. obě tato obmezení škrtl a resolucí danou v Praze

<sup>48)</sup> Přes to totiž, že existoval již rozmnožený výbor zemský (prozatímní), zůstávalo dosud při změně z r. 1784, dle které dva stavovští deputovaní v hodnosti guberniálních radů obstarávali agendu (zrušeného) stavovského výboru. K úplnému oddělení agendy zemského výboru od agendy gubernia došlo teprve na základě výše citovaného dekretu dvorské kanceláře z 13. března 1791.

<sup>49)</sup> Akta spoj. dvor. kanceláře, IV., H, 2.; archiv min. vnitra.

<sup>50)</sup> Přítomni: nejv. kancléř hr. Kolovrat, dvorský kancléř hr. Ugarte, dvorští radové: v. Koller, v. Haan, hr. Saurau a od nejv. soudu dvorští radové: svob. pán Běšín a v. Keeß jakožto referent.

<sup>51)</sup> Zajímavost jest, že proti žádosti stavů za vyloučení akatolíkú ze sněmu, uváděl referent, že, jakmile akatolíci mohou nabývatí inkolátu a deskových statků (ovšem dispensí), nelze jim odeprítí právo místa a hlasu na sněmu, kteréž prý jest bezprostřední následek a efekt inkolátu a vlastnictví deskových statků. Viz akta spoj. dvor. kanceláře, IV., H, 2.; archiv min. vnitra, opis také v zem. archivu.

<sup>52)</sup> Tamže.

16. září 1791 schválil usnesení komisse,<sup>53)</sup> což dekretem dvor. kanceláře z 21. října 1791. bylo prostřednictvím gubernia sděleno s rozmnoženým výborem zemským.<sup>54)</sup> (O dalších osudech těchto žádostí viz níže.)

### III.

#### Další vývoj až do roku 1848.

Restaurací byla stavovská ústava postavena celkem na jakés také silnější základy. Nebyla sice desideria českých stavů z valné části vyřízena příznivě, ale přes to lze vším právem tvrditi, že byl aspoň učiněn konec nejistému stavu, v jakém byly před restaurací stavovské ústavy téměř ve všech Dědičných Státech. Existence jejich stávala se zejména reformami josefínskými dokonce již i problematickou. To tudíž nyní přestalo. Ústavy stavovské zachovaly — aspoň v určitých svých částech — svoji existenci nepřetržitě až do r. 1848., byť i vlastní příčina zachování jejich existence nespočívala v této době již ani tak ve vnitřní síle, a, řekl bych, i ve vnitřní oprávněnosti stavovských ústav, jako spíše v tehdejší ztrnulosti policejního absolutismu a v konstantním jeho odporu proti jakýmkoli novotám.

Rok 1791. znamená tudíž vlastně počátek nového života stavovské ústavy,<sup>1)</sup> (ač-li to v mnohých částech nebylo jen pouhé živoření). Ježto pak právě v oboru látky v tomto článku projednávané nastává až do r. 1848. značná stabilita poměrů, ba, pokud indigenátu se týče, i nový vývoj, jest záhodno jednotlivé oddíly zde náležitě specialisovati.

<sup>53)</sup> Akta státní rady, čís. 3522 ex 1791; dom. dv. a st. archiv.

<sup>54)</sup> Akta spoj. dvor. kanc. IV., H, 2.; archiv min. vnitra.

1) Toho náhledu byli také čeští stavové resp. zemský výbor, který mluví o r. 1791. „als dem Zeitpunkte der Wiedereinführung der ständischen Verfassung“. Viz registratura zemského výboru, Fasc. A, 8., čís. 4009. ex 1839.

## A) Inkolát.

Na instituci inkolátu jako takového nebylo v celé této době až do r. 1848., resp. až do formálního zrušení stavovských ústav (1849) ničeho měněno. Inkolát podržuje úplně svoji povahu i význam: příslušenství k jednomu ze dvou vyšších stavů (panskému a rytířskému) zemí českých — viz ostatně výše —. Ovšem objevují se tu a tam případy, kde mluví se také o inkolátu ve (čtvrtém) stavu (městském,<sup>2)</sup> ba dokonce i o inkolátu židovském.<sup>3)</sup> Zjevy ty jsou však tak ojedinělé, že naprosto nelze z nich dedukovati snad nějaké nové pravidlo právní, neb chtějí snad rozšiřovati definici inkolátu než jak výše jest uvedena. V těchto ojedinělých případech nejedná se totiž o inkolát ve vlastním smyslu, nýbrž pojímá se inkolát tolik jako příslušenství k určité třídě obyvatelstva, v prvním případě k stavu městskému, v druhém pak se jedná o udělení t. zv. rodového čísla či místa (Familien-nummer, -stelle) ve smyslu zvláštní organizace židů.<sup>4)</sup>

Inkolát jest a zůstává pro všechny země koruny České společný. To platilo již v době předbělohorské, a předpis O. Z. Z. A, 20 podržel svoji moc až do r. 1848. Dle toho udílel se v dotčených diplomech inkolát vždy, „pro království české a pro země (neb provincie) v království české vtělené“, neb „pro české země dědičné“. Místy čteme jen „český inkolát“, čímž přirozeně se rozuměl inkolát pro země koruny České. Jako ojedinělé zjevy můžeme uvéstí udělení „moravskoslezského inkolátu“, neb „mo-

<sup>2)</sup> Srov. výše již uvedená akta spoj. dvor. kanceláře, IV., H, 2.; k tomu pro dobu předchozí zejména hl. I. pozn. 23, 24.

<sup>3)</sup> Viz výše hl. II. pozn. 5. Náležitě vysvětlení tohoto židovského „inkolátu“ podává však dekret dvorské kanceláře na české gubernium z 19. září (exp. 2. října) 1805. Jím vyřizuje se žádost pražského židovského obchodníka Wolfa Wehle o udělení „pražského židovského inkolátu“ pro jeho zetě Abrahamá Feigla v Libni v ten smysl, že se „Libeňskému židovi Abrahamu Feiglovi uděluje inkolát v pražské rodové místo (Familienstelle) uprázdněné po židovi Enochovi“. Protokoly spoj. dvor. kanceláře, „Böhmen“, 75 ex majo 1805, str. 486., a 145 ex septembri 1805, str. IIII.; IV., T. 8.; archiv min. vnitra.

<sup>4)</sup> O této organizaci židů srov. m. j. Kostetzky n. u. m. I. díl, str. 471. a násl., Schopf n. u. m. str. 316. a násl., Kropatschek: Oesterreichs Staatsverfassung, II. Bd., Wien 1794, str. 406. a násl., Scherer v Ö. St. W. B. 2. vyd., II. díl, článek: Juden, str. 959., 960.

ravského inkolátu“, neb dokonce i „slezského inkolátu“, avšak nelze pochybovati, že i v tomto případě šlo o inkolát pro veškery země České.

Bylo řečeno již z předu, že výměra inkolátu zahrnuje v sobě dva ne zcela shodné případy; dle toho totiž, šlo-li o cizince neb o tuzemce (viz výše). Přes to však nelze tvrditi, že by inkolát již ponenáhu neznamenal přijetí cizince do země.<sup>5)</sup> Naopak až do r. 1848. jest ještě dosti patrný formální rozdíl — efekt ovšem byl týž — šlo-li o cizince neb o tuzemce. Zračilo se to ve znění diplomů. Cizinec býval pravidelně pro sebe a pro své potomstvo přijímán za obyvatele v panském a rytířském stavu v království Českém a v zemích přivtělených (N. N. „wird mit seiner ehelichen Nachkommenschaft beiderlei Geschlechtes zu Landleuten im Herrn- oder Ritterstande des Königreiches Böhmen und den inkorporierten Ländern an- und aufgenommen“), aneb se mu udílelo právo obyvatelské (das Recht der Landmannschaft, neb také das Eingeborenrecht) v tom kterém stavu. Tuzemci se udílel pravidelně inkolát v tom kterém stavu za současného povýšení do stavu (nejméně rytířského),<sup>6)</sup> nebyl-li ovšem již dříve stavu šlechtického scil. nejméně rytířského.<sup>7)</sup> Ovšem o nějakém absolutním

<sup>5)</sup> Není tudíž zcela správně tvrzení, které pronáší Gindely n. u. m. str. 30. (a po něm opakuje Pražák: Rakouské právo ústavní II. díl, str. 27.), že totiž v pozdější době pobělohorské inkolát pozvolna neznamenal již přijetí cizince do země, nýbrž udělení práva zemského stavu tuzemci neb cizinci. Udělení inkolátu znamenalo i v době předbělohorské vždy (vedle přijetí cizince do země současně také) udělení práva stavu. Ovšem změnil se převratem bělohorským pouze postup a kompetence: co dříve udíleli stavové s králem, to nyní příslušelo jen králi. Pro tuzemce, který měl přece příslušnost zemskou, bylo by přijímání za obyvatele země zajisté bezpředmětno; jemu přijetím mezi stavy dostávalo se právo zemského stavu.

<sup>6)</sup> V takovémto případě bývaly pravidelně vyhotovovány dva diplomy, jeden na udělení stavu, druhý na udělení inkolátu. Mnohdy však obě bylo udíleno v jednom a tomže diplomu; nějaké pravidla právního neb zvyklosti v této příčině stanoviti nelze.

<sup>7)</sup> Bylo to nadbytkem vysloveno (pro dobu předcházející) v nejv. rozhodnutí z 19. dubna 1753, dle kterého nikdo nemá býti přijat (an- und aufgenommen) bez nejv. povolení a schválení do konsortia stavů jako t. zv. obyvatele čili člen stavu (als sogenannter Landmann oder Mitstand), který nepředloží stavům v originálu neb v ověřeném opisu diplom o rytíř-

pravidlu nelze tu mluvit, neboť mnohdy bylo obé zaměňováno a směřováno, avšak přece tu lze na základě studia diplomů o udělení práva obyvatelského resp. inkolátu výše uvedené pravidlo stanovit.

Právo udělení inkolátů zůstává výhradním právem královským (odst 2., cit. dekr. z 12. srpna 1791), a stavové v této době již nečiní nároků, ani pokusů, aby jim příslušelo votum decisivum.<sup>8)</sup> Stavům přísluší pouze votum consultativum: kdykoli jde o udělení inkolátu (a také stavu, ať se jedná o pouhé šlechtictví, ať o stav vyšší, ovšem jen pro příslušníky zemí českých, resp. pokud s určitým stupněm měl být udělen také český inkolát), jsou stavové tázáni o dobré zdání.

Postup v té věci byl tento: žádost o udělení inkolátu neb šlechtictví zasílala spoj. dvorská kancelář (u které se tyto žádosti vždy podávaly) guberniu s příkazem, aby vyžádalo si od stavů dobré zdání. Gubernium zasílalo věc zemskému výboru; v pravidelných případech, zejména jednalo-li se o prozkoumání zahraničních šlechtických diplomů, dožadovalo se také dobrého zdání král. fisku čili komorní prokuratury, jejíž dobré zdání nebývalo však vždy se zemským výborem sděleno. Jménem stavů podával dobré zdání zemský výbor sám. Pouze v důležitých případech, zejména měla-li se udělit dispens od náležitosti zákonem t. j. O. Z. Zemským předepsaných, předkládal zem. výbor věc

ském neb panském stavu vyhotovený od jedné z bývalých dvorských kancelářů resp. od direktoria in publicis et cameralibus. Rozhodnutí toto bylo sice vydáno jen pro země rakouské (a také jen v těchto zemích mělo význam, ježto udělení inkolátů příslušelo zde stavům, v zemích koruny České králi). Avšak dekretem dvor. kanceláře z 24. dubna 1839, sbírky zák. pol. svaz. 67., čís. 48. bylo cit. rozhodnutí zasláno i na zemské místo v král. českém a k přesnému zachování opětováno. Lze tudíž mutatis mutandis i pro Čechy toto rozhodnutí pokládati za platné, ovšem nadbytkem, ježto podobný předpis zde dávno již platil. Případ jihlavského měšťana Jiřího Prokopa citovaný u Gindelyho n. u. m. str. 38. jeť tudíž pokládati za naprosto výjimečný.

<sup>8)</sup> Proto také, když ve schůzi sněmovní dne 6. května 1793. podával rozmnožený výbor zemský dobré zdání o nejv. rozhodnutí z 16. září 1791 (dekrét dvor. kanc. z 21. října 1791 obsahující vyřízení žádostí stavů ohledně tolerance) nebylo k návrhu zem. výboru proti rozhodnutí, dle kterého akatolíci mohou nabývat inkolátu, podáno rozkladu, nýbrž stavové s tím se spokojili. Protokoly sněmu zemského; zem. archiv.

stavům k rozhodnutí. Avšak usnesením stavů z 15. dubna 1845. bylo zemskému výboru uloženo, aby stavům k rozhodnutí předkládal bez rozdílu všechny žádosti o udělení inkolátu.<sup>9)</sup>

Dobré zdání zemského výboru bylo celkem trojího rázu. Zem. výbor buď přímo navrhoval na udělení inkolátu, po případě oznamoval, že proti udělení není dle zemské ústavy závady (kein landesverfassungsmäßiges Hindernis); buď ponechával vyhovění žádosti „nejvyšší milosti jeho veličenstva“, což bývalo v tom případě, nemohl-li se žadatel vykázat zvláštními zásluhami o stát; buď navrhoval přímo zamítnutí, nebylo-li udělení inkolátu nikterak odůvodněno, neb (šlo-li zároveň o udělení stavu šlechtického) přičilo-li se zákonu. Zákonem miní tu zemský výbor O. Z. Z. a Nov. decl. Lze však celkem říci, že při podávání těchto dobrých zdání řídil se zem. výbor spíše volným svým uvážením než přísnou literou zákona, zejména šlo-li o žadatele, kteří si o stát získali více méně značných zásluh.<sup>10)</sup> Byla-li podána žádost současně o udělení šlechtického resp. rytířského stavu a o udělení inkolátu, podával zemský výbor dobré zdání o obojím vždy odděleně, a nejsou řídké případy, kdy v jedné části — na udělení šlechtictví — podával dobré zdání příznivé, v druhé části však — udělení inkolátu — nepříznivé.

Dobré zdání zem. výboru, resp. v důležitých neb pochybných případech (po r. 1845. ve všech) usnesení sněmu zemského jest z pravidla směrodatné pro vyřízení žádosti. Nepostavili-li se stavové proti vyhovění, bývá žádosti dáno místo. Nemohu ovšem tvrdit se vši určitostí, že nepříznivé dobré zdání má vždycky v zápětí zamítnutí žádosti; lze však to stanovit pravidlem, jak z aktů jsem mohl zjistiti.

Tímže způsobem bývali stavové resp. zemský výbor slyšáni, jednalo-li se o povýšení do stavu, ať prostého šlechtictví, ať rytířského atd., a dobré zdání jejich jest tu rovněž pro vyřízení žádosti z pravidla směrodatno.<sup>11)</sup> V této době se ovšem již neudíí

<sup>9)</sup> Tamže.

<sup>10)</sup> Bývalo tak zejména při ustanovení Nov. decl. Aa 15., kde zem. výbor resp. stavové často promíjeli žadateli předepsaný počet předků. Srov. registratura zem. výboru, Fasc. A, 6., a protokoly sněmu zemského.

<sup>11)</sup> V tomto stavu nastala později změna toho obsahu, že kabinetním listem z 19. června 1819 (dekrét dvor. kanc. z 8. července 1819) bylo na-

zvláštní šlechtictví zemí českých, nýbrž (od r. 1752.) šlechta scil. šlechtictví českorakouské a od r. 1809. šlechtictví všech zemí dědičných vyjímajíc země uherské.<sup>12)</sup> Avšak ve vyšších stavech udílí se vyšší šlechtictví pouze zemí koruny České mnohdy i na dále, tak zejména české hrabství.<sup>13)</sup> Jen český stav knížecí zůstává naprosto nedotčen, a musil každý kníže, ať říšský, ať zahraniční, ať zemí dědičných, chtěl-li, aby knížecí stav jeho byl uznáván také v zemích koruny České, dáti sobě knížecí diplom vyhotoviti a intimovati od spoj. dvorské kanceláře (ve funkci bývalé české dvor. kanceláře), jinak jeho knížecí titul zde ne-

řízeno, že každý rytíř řádu Marie Terezie, který není snad již stavu rytířského, neb vyššího, má býti jako dědičný rytíř zanesen do šlechtické knihy, a že jest buď jemu, buď jeho potomkům na řádný výkaz diplomu a descendance, na jich žádost a na zaplacení pouhé taxy expediční ihned vyhotoviti formální diplom o stavu rytířském. Dekret tento sdělilo gubernium se zemským výborem přípisem z 29. července 1819 s dodatkem, že jména dotčených vyznamenaných budou zem. výboru oznamována od případu k případu. Dekretem dvor. kanc. z 16. července 1820 byl pak guberniu zaslán seznam všech, kdož tímto řádem od jeho založení (od r. 1758; pozn. spis.) byli vyznamenáni, s příkazem, aby gubernium všechny členy tohoto řádu, pokud nejsou již stavu rytířského neb vyššího, dalo zanést do matriky stavu rytířského. Gubernium oznámilo to zem. výboru přípisem z 14. října 1820, dodávajíc, že zároveň poukázalo c. k. zemské právo, aby provedlo ingrossaci všech členů řádu v tomto seznamu uvedených do matrik rytířského stavu.

Ohledně členů tohoto řádu odpadlo tudíž na přístě dotazování se zemského výboru o dobré zdání.

<sup>12)</sup> Až do této doby povyšovalo se totiž zvláště do šlechtického stavu německých zemí dědičných scil. zemí českých a rakouských (deutscherbländischer Adel) a zvláště do šlechtického stavu zemí haličských (galizischer Adel). Resolucí z 7. září 1807 bylo sice nařízeno vydávati šlechtické diplomy společně pro země česko-německo-rakouské a pro Halič (srov. přednesení dvor. a státní kanceláře „Vorträge“ 1806—IX., dom., dv. a st. archiv, a domácí archiv „Titel und Wappen“, Fasc. III., 6.), avšak nové formuláře těchto společných šlechtických diplomů byly předloženy teprve v r. 1809 a schváleny resolucí z 22. dubna 1809. Srov. přednesení spoj. dvor. kancláře ze 16. března 1809 a akta státní rady, čís. 1066 ex 1809, dom., dv. a st. archiv. K tomu i můj cit. spis str. 133. a násl.

<sup>13)</sup> Jména těchto českých hrabat uvádí příkladmo Pinsker n. u. m. zejména str. 462. pozn.

platil.<sup>14)</sup> Konečně jako zvláštnost jest uvést, že i v této době ještě byl udělen český stav rytířský, a to, pokud jsem mohl zjistiti, dvakráte. Poprvé dvorskému sekretáři Stahlovi, když byl v roce 1799. jmenován krajským hejtmanem v Lokti a spolu chebským purkrabím,<sup>15)</sup> podruhé Josefu Schüllerovi, který byl v r. 1804. k témuž úřadu jmenován.<sup>16)</sup> Jinak však lze stanoviti za pravidlo, že stav šlechtický, od stupně svob. pána níže, se udílí pro všechny země dědičné (vyjímajíc ovšem země uherské) společně.<sup>17)</sup>

<sup>14)</sup> K tomu se vyžadovalo mimo to i zaplacení předepsané taxy 12.000 zl. Jména těchto českých knížat uvádí příkladmo Pinsker tamtéž, což doplniti sluší knížetem Václavem Kounicem, za kterého Marie Terezie taxu 12.000 zl. zaplatila ze svého, knížetem Trautmannsdorfem atd.

Při této příležitosti sluší uvést tento případ. Hraběti Morici Lynarovi, který měl český inkolát v hraběcím stavu, byl udělen knížecí stav rakouský. (Srov. o tom i přednesení dvor. a státní kanceláře z 29. dubna r. 1806, dom., dvor. a st. archiv.) Syn téhož kníže Otto Rochus Lynar žádal r. 1815. o uvedení na (český) sněm na lavici panskou mezi knížata. Avšak nejev. purkrabí přednášeje v sněmovní schůzi dne 23. října 1815. žádosti všech žadatelů o uvedení na sněm připomenul k žádosti kn. Lynara, že jemu lze vykázati místo jen na lavici stavu panského (tedy nikoli mezi knížaty, nýbrž mezi ostatními členy stavu panského dle pořadu uvedení na sněm). Jako důvod uváděl, že jeho otci knížeti Morici Lynarovi byl udělen český inkolát v hraběcím stavu, a jeho povýšení do stavu knížecího nebylo ani stavům oznámeno, ani v král. zemské desky vloženo. Na tom se také sněm usnesl, a kn. Lynar se s tím spokojil. Protokoly sněmu zemského, zem. archiv.

<sup>15)</sup> Ihned po jmenování dvor. sekr. Stahla krajským hejtmanem v Lokti podal dne 9. prosince 1799 nejev. kancléř hr. Lažanský notu panovníkovi, ve které žádal, aby tento Stahl „vzhledem k tomu, že není povýšen ani do českého stavu panského, ani do českého stavu rytířského, tato vlastnost však proto, že s místem krajského hejtmana v Lokti jest spojen úřad chebského purkrabí, dle zemské ústavy jest nutná,“ byl bezplatně povýšen do českého stavu rytířského, jehož k zastávání toho úřadu nevyhnutelně prý potřebuje. Nota tato označená jako nutná (pressirt) byla předložena státní radě, a k jednohlasnému jejímu návrhu byl resolucí z 14. prosince 1799 udělen výše jmenovanému Stahlovi český stav rytířský s prominutím tax. Akta státní rady, čís. 5248 ex 1799; dom., dvorní a státní archiv.

<sup>16)</sup> Gindely n. u. m. str. 38., 39., kde uvedeno jest také znění diplomu pro Josefa Schüllera.

<sup>17)</sup> Ovšem i zde lze stanoviti jakousi zvláštnost, na základě které vystupuje do jisté míry šlechta zemí koruny České jako celek zvláštní, od šlechty zemí rakouských odlišný. Dle konvence z r. 1773 uzavřené



Avšak spolupůsobení českých stavů při udělení inkolátu neobmezovalo se na pouhé podávání dobrého zdání, nýbrž stavové

mezi arcibiskupem mohučským jakožto arcikancelérem říšským a císařem Josefem II. a Marií Terezií, kterážto konvence se poněkud, jak souditi lze, odchylovala od prvotní konvence z r. 1746, byla mezi říší římskou a mezi zeměmi rakouskými ohledně šlechtických diplomů a povyšování do stavu úplná reciprocita. (Tato konvence z r. 1773 jest přiložena k přednesením dvor. a státní kanceláře z r. 1804, Fasc. 251., dom., dv. a st. archiv.) Totéž obnoveno konvencí mezi arcibiskupem Mohučským a Leopoldem II. dne 29. září 1790. Viz k tomu i Kretschmayer: Das deutsche Reichsvizekanzleramt, Archiv für oesterr. Geschichte, roč. 1887, svaz. 84., str. 493. a násl., Pinsker n. u. m. str. 465. a násl. Vyplyvalo to ostatně i z lenního svazku a z totožnosti panovníka. Z toho důvodu bylo také cirkulářem na všechna zemská místa, notami na všechna dvorská místa a insinuatem na říšskou dvorskou kancelář prohlášeno dekretem spojené dvor. kanceláře z 7. prosince 1792 nejv. rozhodnutí, že povýšení do stavu udělené od říšských vikariátů v době interregua není uznáváno v dědičných zemích. Protokoly spoj. dvor. kanceláře „Böhmen“, 223. ex decembri 1792, str. 1544.; archiv min. vnitra; sbírka pol. zákonů a nařízení Františka I., svaz. 2., čís. 119.; dvor. dekret z 18. prosince 1792 čís. 74. sbírky zákonů soudních

Pro země koruny České byla však ve všech těchto konvencích stanovena důležitá výjimka toho obsahu, že „žádnému českému poddanému nelze od říše (římské; pozn. spis.) uděliti vyšší stupeň šlechtický, než jaký má dotčený český poddaný již v zemích českých“. (Keinem böhmischen Unterthan darf von Seite des Reichs ein höherer Adelstand erteilt werden, als den er schon in den böhmischen Ländern besitzt.) Musil tudíž každý, kdož chtěl, aby stupeň šlechtický udělený jemu říšskou dvorskou kanceláří měl platnost v zemích koruny České, žádati zvláště ještě o intimaci tohoto diplomu u spoj. dvor. kanceláře, kteráž zde zastupuje bývalou dvojskou kancelář českou a nezřídka také v této funkci i nyní českou kancelář jest zvána (srov. o tom můj cit. spis, str. 22. a násl.). Vyplyvalo to zajisté ze suverenity koruny České, která byla u dvora vídeňského nejen uznávána (srov. přednesení spoj. dvor. kanceláře z 14. června 1804, citované u Pekaře: K dějinám českého státního práva v 19. století, Český Čas. Hist., roč. XI., str. 66. a násl.), nýbrž i na venek hájena (srov. notu spoj. dvor. kanceláře na tajnou říšskou dvor. kancelář z 5. března 1795, citovanou v mém článku: Jednání o připojení zemí koruny České k německému Bundu, Čas. Čes. Musea 1905, svaz. 4.). Zvláštnost tato ovšem přestala složením koruny císaře římského od Františka I. Následkem toho byl také vydán vlastnoruční list svědčící nejv. kancléři hr. Ugarte z 15. ledna 1807 (na základě přednesení dvor. a státní kanceláře z 29. srpna 1805 a 1. prosince 1805) toho obsahu, že na příště nelze již udělovati říšské šlechtictví (viz „Vorträge“ VIII., 1—15./XII. 1806; dom., dvor. a st. archiv).

mnohdy sami ze své iniciativy navrhuji, či, spíše řečeno, žádají o udělení inkolátu pro určité osoby, jež by rádi ve svém středu t. j. na sněmu<sup>18)</sup> měli. Mnohdy dokonce i žádost o udělení inko-

<sup>18)</sup> Srov. m. j. případ Jana a Antonína svob. pánů Kučerů, hraběte Sztaray, polního zbrojmistra svob. pána Duky, ruského generála hr. Ostermanna atd.

Nejzajímavější z toho jest případ hr. Ostermanna. Ve schůzi sněmovní dne 9. března 1814 byl přijat návrh, aby hr. Ostermannovi byl (králem) udělen inkolát v panském stavu, a aby jemu pak t. j. po udělení inkolátu byl „od stavů nabídnut indigenát čili schopnost seděti a hlasovati na sněmu“. Návrh tento byl podporován jak guberniemi, tak i spoj. dvor. kanceláří, a po delším jednání shodla se i dvor. a státní kancelář se spoj. dvor. kanceláří na tom, že „hr. Ostermann není způsobilý k českému indigenátu, pokud jeho veličenstvo neudělí jemu koncessi inkolátu, která závisí pouze od krále“. Skutečně také resolucí danou v Paříži, 28. září r. 1815 udělil král František I. hr. Ostermannovi vedle hrabství zemí dědičných „koncessi k inkolátu v Čechách pro ten případ, jestliže hr. Ostermann zamýšlí (als er Willens ist) koupiti si v této provincii deskovou usedlost a tím se učiniti v zemi usedlým“. Srov. akta státní rady čís. 2481 ex 1814, 5702. ex 1815; k tomu přednesení dvor. a státní kanceláře, 2.—17./IX. 1815; dom., dvor. a státní archiv. Na základě této resoluce vyžádala si dvorská a státní kancelář od hr. Ostermanna prohlášení, „ob er gesonnen ist, von der ihm verliehenen allehöchsten Konzession zum Inkolat Gebrauch zu machen“. Srov. protokoly spoj. dvor. kanceláře, „Böhmen“ 18412 ex octobri 1815; archiv min. vnitra, a archiv c. k. místodržitelství v Čechách čís. 20.266. Zda hr. Ostermann na toto vyžvání odpověděl, čili nic, nevím; avšak z aktů archivních jest všim právem souditi, že nikoli. Zdá se, že mu na té počtě pramálo záleželo. Jisto jest, že hr. Ostermann revers k zemi nesložil, a rovněž v seznamu chovaném v malém stavovském archivu (Verzeichnis der im Zeitraum von 1782—1843 incl. erfolgten Standeserhöhungen, verfasst aus den Gubernial-Akten infolge der Gub.-Verordnung vom 24. Feber 1844 Z. 10.410) jméno hr. Tolstojce Ostermanna uvedeno není. Je-li tudíž ve spisu Krále ryt. z Dobré Vody: Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien, Prag 1904, na str. 181. uveden hr. Ostermann jako český inkola, nelze to pokládati za správné.

Doložití sluší, že dotazy dvor. a státní kanceláře resp. spoj. dvor. kanceláře na určité osoby před udělením inkolátu, přejí-li si inkolát čili nic, nebývaly asi vylučovány. Kromě tohoto případu lze podobný dotaz konstatovati před udělením inkolátu polnímu zbrojmistru svob. pánu Dukovi v r. 1815, kdy sám král František I. takovýto dotaz nařídil. Svob. pán Duka (pro něhož navrhovali inkolát rovněž čeští stavové) ovšem zodpověděl dotaz, že udělení inkolátu bude pokládati pro sebe za vyzname-

látu podanou u zemského výboru svojí přímluvou provázejí a jí tím jaksi za svou berou.<sup>19)</sup> Žádostem takovýmto bývá také panovníkem pravidelně vyhověno.

Na základě tohoto lze vším právem tvrditi, že stavové zemí koruny České<sup>20)</sup> měli na udílení inkolátu rozhodný vliv. Třebas tedy žádosti jejich v desiderii, aby jim příslušelo votum decisivum, nebylo vyhověno, přece pozdější praxe jim nepřímo toto votum přiřkla. Dekret dvor. kanceláře z 27. března 1829. mluví již o „předepsaném slyšení stavů“, a skutečně až do r. 1848. byli stavové před udělením inkolátu nejen slyšáni, nýbrž votum jejich podrželo stejně rozhodný význam. Stejným způsobem bylo stavům oznamováno každé udělení inkolátu a stavu šlechtického, právě tak, jako i ztráta obojího.<sup>21)</sup>

I v této době až do r. 1848. udílel se inkolát jen ve stavu panském a rytířském; avšak někdy byl udílen inkolát také ve stavu knížecím, hraběcím neb i baronském. Přes to však dlužno případy tyto pokládati přec jen za výjimku z pravidla výše uvedeného. Šlo-li o šlechtu cizozemskou, nerozhodovala o udělení inkolátu v tom kterém stavu vždy výše šlechtického stupně, takže i hrabata na př. dostali inkolát i jen v rytířském stavu (na př. hr. Szapary; akta státní rady čís. 9.902 ex 1816.). Rozhodující moment spočíval dle všeho v okolnosti jiné, a zdá se, že jí byla výše resp. rozloha majetku v zemi.<sup>22)</sup> Při šlechtě domácí rozhodoval pravi-

nání atd., načež nejv. resolucí z 15. února 1815 byl jemu udělen český inkolát v panském stavu. Akta státní rady čís. 1732 ex 1814, a 276. a 2013 ex 1815, dom., dv. a st. archiv.

<sup>19)</sup> Viz registraturu zem. výboru, Fasc. A, 6.

<sup>20)</sup> Dekretem dvor. kanceláře z 27. března 1829 bylo nařízeno, že o žádostech za udělení českého inkolátu jest nutně slyšeti také moravské stavy. Viz registraturu zem. výboru, Fasc. A, 6., čís. 1257 ex 1829. K tomu jest dodati, že čeští stavové byli také slyšáni, šlo-li o udělení inkolátu „moravskoslezského“, nebo „moravského“.

<sup>21)</sup> Teprve ve schůzi sněmovní dne 19. srpna 1843 usnesli se stavové, že na příště nebudou zprávy o udělení inkolátu a stavu šlechtického ve sněmu předčítány, nýbrž že budou pouze v čítárnách stavů ve sněmu vyloženy. Protokoly sněmu zemského.

<sup>22)</sup> Zdá se tomu nasvědčovatí případ Jiřího Karla lantkrabí Hessenského, kterému byl nejv. resolucí z 29. dubna 1806 udělen český inkolát v rytířském stavu. Tento žadatel však si ve své žádosti vyhradil (žádal o udělení „českého a slezského inkolátu“ v rytířském stavu) žádati o in-

delně stupeň šlechtický, takže šlechta od barona výše bývala vřaděna ve stav panský. Ovšem mnozí baroni měli také inkolát jen v rytířském stavu.

Sluší nyní řešiti důležitou otázku, jaká změna nastala zavedením rakouského státního občanství<sup>23)</sup> všeobecným občanským zákoníkem z 1. června 1811. čís. 946. sb. z. s. (§§ 28—32), resp. jaký vliv má zavedení tohoto státního občanství na instituci inkolátu v zemích koruny České. K tomu přistupuje další otázka, je-li podmíněn inkolát státním občanstvím rakouským, takže bez tohoto není ani inkolátu, jednak také, zda udělením inkolátu uděluje se implicate i státní občanství rakouské.

Materialie občanského zákona se o těchto otázkách nezmiňují,<sup>24)</sup> a ani přednesení dvorské komise zákonodárné (Gesetzgebungshofkommission) z 27. března 1809 o „nacionalisaci cizinců“ se tohoto předmětu nedotýká.<sup>25)</sup> Podivno jest však, že ani čeští stavové, kteří jinak, zejména pokud šlo o jejich práva a výsady, důkladně rozebírali předložené jim osnovy, nevěnovali těmto otázkám takové pozornosti, jakou bychom očekávali dle jednání

kolát v knížecím stavu, až svoje statky ve Slezsku rozmnoží. Tento náhled sdílelo jak moravskoslezské gubernium, tak i spoj. dvor. kancelář. Akta státní rady, čís. 1102 ex 1806.

<sup>23)</sup> Z literatury sluší vedle komentářů k obč. zákoníku (Zeiller, Nippel, Stubenrauch, Kirchstetter, Winiwarter) uvést: Vesque v. Pütlingen: Die gesetzliche Behandlung der Ausländer in Oesterreich, Wien, 1842; týž: Handbuch des in Oesterr. geltenden internationalen Privatrechtes, Wien, 1860; Joh. Gr. v. Barth-Barthenheim: Das Ganze der oesterr. polit. Administration, I. Bd., Wien, 1838.; Buschmann: Ueber die oesterr. Staatsbürgerschaft, Wien, 1833; Milner: Die oesterr. Staatsbürgerschaft und der G. A. 50.: 1879, Tübingen, 1880; Unger: System I.; Burckhard: Ueber die Staatsbürgerschaft nach oesterr. Rechte, Oesterr. Zeitschr. für Verwaltung, 1884, čís. 15., 16.; Karmiński: Zur Codifikation des oesterr. Staatsbürgerschaftsrechtes, tamže, 1887, čís. 1.—13.; Bidermann: Die Auswanderung nach oesterr. Rechte, Centralblatt für jur. Praxis, 1884; Ulbrich: Lehrbuch des oesterr. Staatsrechtes, Berlin, 1883; Pražák: Rakouské právo ústavní, III. díl; týž, Ö. St. W. B., čl. Staatsbürgerschaft II. 1067—1070.

<sup>24)</sup> Srov. Ofner: der Ur-Entwurf und die Berathungs-Protokolle des oesterr. allg. bürgerl. Gesetzbuches, Wien, 1888, I. sv., str. 60—64., II. sv. str. 496.

<sup>25)</sup> Tamže, II. sv., str. 607—610.

jejich o předmětu jiném, na př. o způsobilosti k zemským deskám.<sup>26)</sup> Sluší tudíž otázky tyto řešiti samostatně, a rozřešení jejich vysvitne z této úvahy.

Až do zavedení rakouského občanství státního r. 1811. bylo lze ve Státech Dědičných mluvit pouze o příslušnosti k jednotlivým zemím resp. pro země koruny České k jednotlivému celku státnímu. Tato zemská příslušnost (čili státní občanství) byla dvojitá: buď prostá, kterou také jinak zoveme zemským indigenátem, buď kvalifikovaná či stupňovaná t. j. příslušnost k jednomu ze čtyř stavů zemských. Pro stav panský a rytířský zve se tato kvalifikovaná příslušnost inkolát. (Viz ostatně i hlavu I.) Kvalifikovaná příslušnost zemská zahrnovala v sobě již i prostou příslušnost, nikoli však naopak.

Josefinský občanský zákon z 1. listopadu 1786 mluví v druhé hlavě §u 3. o tuzemcích a poddaných vycházel z příslušnosti zemské (prosté), a teprve obč. zákon z r. 1811 položil tuto příslušnost na širší základy, k širšímu teritoriu. Jím zavedeno „rakouské“ občanství státní. Co touto institucí, přes mnohoslibný název „státní občanství“, bylo míněno, vysvětá z materialíí tohoto zákoníka. Protokoly spoj. dvor. kanceláře pojednávající o tomto předmětu, užívají výrazu: rakouský indigenát neb indigenát zemí dědičných (das erbländische Indigenat), někdy také „vlastnost rakouského poddaného“ (vedle toho se však mluví o českém inko-

<sup>26)</sup> Ve schůzi zemské koncentrační komise dne 6. února 1793 navrhovali stavové k §u 30. předložené jim osnovy, kterýž jest totožný s § 3. II. hl. josefinského obč. zákona, tuto změnu resp. toto znění: „Alle diejenigen, welche Eingeborene des Staates sind, und jene, welche obgleich Ausländer durch einen dauerhaften Erwerbungs- und Beschäftigungsweig sich im Staate niedergelassen haben, sind für Inländer zu halten und genießen jene Rechte, welche nach Maaß der bestehenden Landesverfassungen den Unterthanen und Ausländern insgemein eingeräumt sind.“ Toto znění navrhovali stavové z toho důvodu, že prý v předložené osnově není jasně řečeno, „wer als Unterthan, oder eigentlich als Staatsbürger anzusehen ist.“ Gubernium navrhovalo vedle jiných poznámek změnu v ten způsob, aby na místě „in den Erbländern“ položeno bylo „im Staate“, kdežto appellační soud a pražský magistrát přidržely se znění osnovy.

Ve schůzi téže komise dne 3. února 1800, ve které byla probírána t. zv. prvotní osnova obč. zákona, nepřipomněli stavové k §u 56. v tomto směru ničeho. Viz protokoly zemské koncertační komise; archiv min. spravedlnosti.

látu). Rovněž v prvotní osnově II. hl. § 56. se užívá výrazu: Eingeborner des Landes; ovšem v předcházejícím §u 55. se praví: die hiesigen Staatsbürger. Při prvním čtení však (schůze dvor. komise 1. února 1802.) se užívá již terminu: rakouské občanství státní, rak. občan státní, a tak jest tomu i při revisi a super-revisi obč. zákona, i v přednesení z 27. března 1809. o „nacionalisaci cizinců“. Podržán tudíž termin: státní občanství.

Avšak v této době existovaly ve všech Dědičných Státech stavovské ústavy, které výkon politických práv činily odvislým od kvalifikované příslušnosti zemské. Zavedením (rakouského) státního občanství se na tomto právním stavu nezměnilo ničeho. V těch zemích (jakožto součástkách) monarchie habsbursko-lotrinské, ve kterých obč. zákon z r. 1811, byl vyhlášen, a kde v základě toho rakouské státní občanství bylo zavedeno, nezjednávalo tudíž toto nové občanství státní nijakých nových politických práv, kdyžte výkon jich byl podmíněn nabytím kvalifikované příslušnosti zemské. Poněvač pak rakouské státní občanství samo o sobě této kvalifikované příslušnosti nezjednávalo, plyne z toho, že nebylo ničím jiným, než pouhou prostou příslušností, nyní ovšem k většímu počtu zemí, pouhým indigenátem v pravém či širším smyslu.<sup>27)</sup> Důsledek toho jest, že zavedení rakouského státního

<sup>27)</sup> Ve skutečnosti zde nelze vlastně ani mluvit o nějakém „státním občanství“ v pravém slova smyslu a to ze dvou důvodů. Jednak byl dle existujících stavovských ústav zemských pravým (t. j. kvalifikovaným) občanem státním vlastně jen příslušník jednoho ze stavů zemských. Na tom obč. zákon nezměnil a nemohl změnit ničeho — vždyť dle §u 1. upravuje soukromá práva a soukromé povinnosti obyvatelů státu a nikoli obor práva veřejného. (Ovšem na druhé straně nelze upříti, že předpisy o státním občanství jsou zajisté částí práva veřejného. Avšak §§ 28—32. obč. zák. upravují jen nabytí a ztrátu občanství státního, nikoli také i obsah jeho pro obor práva veřejného.) Jednak pro země, pro které toto „občanství státní“ bylo jako (společná) nová instituce zavedeno, nemohlo toto při tehdejší absolutisticko-policejním režimu ani politických práv zakládati. Pro výkon občanských práv ve smyslu svobody individuální dostačovala pro souhrn těchto zemí úplně instituce „tuzemců“ zavedená josefinským obč. zákoníkem, který vůbec v tomto směru vyhovuje tehdejšímu státoprávnímu poměru a rozdílu mnohem lépe, než obč. zákon z r. 1811.

Ostatně v pozdějších zákonech a zejména ve státních smlouvách s jinými státy se mluví velmi zřídka o státních občanech, nýbrž mnohem

občanství nemohlo měniti a ani nezměnilo ničeho na instituci inkolátu v zemích koruny České, a to ani co do jeho obsahu, ani co do jeho rozsahu.

Z výše uvedeného plyne však dále: nabytím platnosti obč. zákona (1. ledna 1812) stali se zajisté všichni, kdož měli zemskou příslušnost v zemích, ve kterých tento nový zákoník byl vyhlášen, ipso iure také „rakouskými“ státními občany. Nebylo tudíž třeba, aby oni tohoto nového občanství dle §§ 29.—31. obč. zák. zvláště ještě nabývali. Tato zemská příslušnost stala se takto základem příslušnosti „rakouské“. Z toho důvodu lze vším právem tvrditi, že i na přístě stává se takovýto zemský příslušník ipso iure i příslušníkem „rakouským“, jinými slovy, že udělení zemské příslušnosti obsahuje v sobě také již udělení příslušnosti „rakouské“. Ježto pak inkolát jest (kvalifikovanou) příslušností zemskou, jest oprávněno tvrzení, že udělením inkolátu udílí se také již „rakouské“ státní občanství, aniž by tento nový inkola měl zapotřebí zvláště ještě se domáhati udělení státního občanství „rakouského“.<sup>28)</sup>

častěji, ba (ve státních smlouvách) téměř výlučně o „poddaných“ resp. „c. k. poddaných“. Konečně přísaha, kterou takovýto nový občan státní skládal — dekret. dvor. kanc. z 11. května 1815, dále nejv. rozhodnutí z 5. února 1833, resp. dekret dvor. kanc. z 1. března 1833, sb. zák. pol. svaz. 61. čís. 28.) slula úředně přísaha poddanská. Jí zavazuje se tento „císaři rakouskému“ a jeho dědicům, že vůbec bude a chce „přesně plniti všechny povinnosti a závazky věrného c. k. rakouského poddaného“.

<sup>28)</sup> Této otázky dotýkají se z výše uvedených spisovatelů jen málokteří. Barth-Barthenheim n. u. m. str. 195., 196. cituje sice nařízení nejv. soudního místa — viz pozn. následující —, avšak kloní se k náhledu, že udělením inkolátu, resp. (ježto mluví vlastně jen o stavech dolnorakouských) přijetím do konsortia stavů, nenabývá se již také rakouského občanství státního. Tento svůj náhled odůvodňuje tím, že mezi způsoby, jimiž se dle §§ 29., 30. obč. zák. státní občanství nabývá, není uveden inkolát (Landmannschaft), a také pozdější zákony liší prý zcela zřetelně obřady, jichž se užívá při přijímání rakouských státních občanů a při přijímání inkolů.

Vesque v. Pütlingen (Gesetzl. Behandlung, str. 8., 9., Handbuch, str. 21., 58., 59.) rovněž vyslovuje náhled, že nabytím inkolátu nenabývá cizinec ještě rak. státního občanství. Dr. Megerle v. Mühlfeld tvrdí ve své recenzi díla Barthenheimova, že nabytím inkolátu (v Rakousích) zjednává se již rak. státní občanství (Der Jurist, III. sv., str. 227.). Buschmann n. u. m. str. 81. tvrdí, že jen rak. státní občané jsou způsobilí habilitovati

Vídeňský dvůr nebyl o tomto předmětu ustáleného náhledu. V r. 1831. bylo uznáno, že přijetím do konsortia stavů (dolnorakouských) nabývá se již rak. státní občanství,<sup>29)</sup> ale r. 1839. byl nejv. rozhodnutím z 21. července 1839. udělen polnímu podmaršálkovi Emanueli hr. Mennsdorffu-Pouillymu český inkolát s podmínkou, že týž, chce-li po nabytí inkolátu býti uveden do stavovských shromáždění, musí se „jako rozený cizozemec ještě náležitě vykázati o rakouském státním občanství.“<sup>30)</sup> Rozhodnutí toto sdělil zem. výbor ve zprávě z 20. srpna 1839. se sněmem, což stavové vzali prostě na vědomí o věci nijak neuvažující.<sup>31)</sup>

Pro náhled, že udělení inkolátu zavírá v sobě nabytí státního občanství, lze uvést také dvor. dekret z 10. srpna 1811. čís. 953., dále z 27. ledna 1813. čís. 1027. sb. z. s. a pod., kde se jedná o habilitaci cizinců a tuzemců k zemi k cíli nabytí způsobilosti k zemským deskám a nevyžaduje se při cizincích zvláště ještě nabytí rak. občanství státního.

Lze tudíž vším právem tvrditi, že nabytí inkolátu nebylo podmíněno předchozím nabytím rak. občanství státního, ovšem však, že udělení inkolátu zahrnovalo v sobě i udělení rak. občanství státního.

se k zemi, což ovšem není správný náhled. Aspoň český inkolát byl i po r. 1811. udílen cizincům, za které pokládati rakouské státní občany není přece dobře možno. Kostetzky n. u. m. zdá se sdíleti náhled, že k nabytí měšťanského práva v král. městech není třeba předchozího nabytí rak. státního občanství (str. 369. a násl.), kdežto Schopf n. u. m. se této otázky nedotýká.

<sup>29)</sup> Srov. přednesení dvor. komise pro dědickou daň (Erbsteuerhofkommission) z 25. července 1831 a nařízení nejv. soudního místa z 20. prosince 1831 čís. 3914. Případ, o který zde jde, je uveden u Barthenheimova n. u. m. str. 195.

<sup>30)</sup> Dle dekretu dvor. kanc. z 29. ledna 1818 a nejv. rozhodnutí z 25. srpna 1818 nenabývalo se totiž službou vojenskou rak. státní občanství, nýbrž cizinec vstoupivší do voj. služeb rakouských musil nabytí státního občanství vykázati způsobem v obč. zákoníku předepsaným.

<sup>31)</sup> Protokoly sněmu zemského. Jak z desk zemských jde na jevo, byl revers k zemi hr. Mennsdorffa-Pouillyho ingrossován již 27. srpna 1839.

Doložití sluší, že stavové čeští od polovice lét čtyřicátých vyžadovali od cizinců, aby mohli podati příznivé dobré zdání o žádosti za udělení inkolátu, výkaz o šlechtickém stavu zemí dědičných. Viz protokoly sněmu zemského.

Jinak však zavedení rak. státního občanství nemělo na instituci inkolátu vlivu. Spolupůsobení stavů při udělení inkolátu zůstalo až do r. 1848. nezměněno, a inkolát český byl v této době udílen nepřetržitě až do rozvratu ústav stavovských.<sup>32)</sup>

### B) Způsobnost k zemským deskám.

Stavové nehodlali se spokojiti s předpisy nejnověji vydanými, kterými zásada o způsobnosti k zemským deskám byla vlastně opuštěna,<sup>1)</sup> a domáhali se navrácení v předešlý stav. Činili tak svými deputovanými v zemské koncertační komisi zřízené při appellačním soudě království Českého.<sup>2)</sup>

<sup>32)</sup> Příkladem uvádím tento zajímavý případ. V r. 1842. žádal kníže Metternich, aby jeho zeti Morici hr. Sándorovi byl udělen inkolát „v provinciích rakouského císařského státu“, ježto prý tž se chce zakoupiti na Moravě a také v jiných provinciích. Stavové čeští i moravští souhlasili co nejochotněji s udělením inkolátu hr. Sándorovi. Avšak státní rada (a rovněž i spoj. dvor. kancelář) byla náhledu, že všeobecné udělení inkolátu pro (všechny) země dědičné není pro různé poměry v těchto zemích dobře možné a navrhla udělení inkolátu „pro Čechy a inkorporované provincie“, aby hr. Sándor se mohl na Moravě zakoupiti, což nejv. resolucí z 17. prosince 1842 bylo také schváleno. Akta státní rady, čís. 5957 ex 1842.

<sup>1)</sup> Patent z 22. května 1789, resoluce z 19. srpna 1791 a dvorský dekret z 4. května 1792 (viz i výše).

<sup>2)</sup> Komise tyto zřízení byly ve všech zemích dvor. dekretem z 30. dubna 1792. Stavové ovšem stáli na stanovisku §u 2. odst. 3. dvor. dekr. z 12. srpna 1791., že mají býti o návrzích zákonů slyšáni ve sněmu. Odtud dlouhé jednání a rozklady stavů s dvorem (srov. akta spoj. dvor. kanc. „Böhmen“ VI., B, 1.) v této záležitosti. Teprve na urgenci spoj. dvor. kanceláře z 30. listopadu 1792 (prot. spoj. dvor. kanc. „Böhmen“ 181. ex novembri 1792 str. 1427) podal ve schůzi sněmovní dne 10. prosince r. 1792 zem. výbor návrh, aby bylo zvoleno komité o libovolném počtu členů (ständische Mitglieder) s oprávněním „jménem a na místo celého stavovského tělesa ve sněmu shromážděného přijímati zprávy stavovských deputovaných, jež do komise k revidování zákonů (u appell. soudu; pozn. spis.) jest vyslati, o výsledku tamnějšího jednání, o tom se raditi a se usnášeti“. Zvolena tudíž v této schůzi t. zv. sněmovní komise k revidování zákonů (9 členů a dva náhradníci), která ze svého středu vysílala jednoho deputovaného a jednoho náhradníka ke koncertaci u appellačního soudu. Dle instrukce zemského výboru měla tato komise v důležitějších věcech, zejména šlo-li o záležitosti celé země neb o práva a výsady stavů jako celku a jednotlivého stavu zvláště, sobě vyžádati usnesení sněmu.

Ve schůzi této komise dne 6. února 1793 navrhovali stavové na místo §u 31. osnovy, který se v podstatě shodoval s §em 4. II. hl. jos. obč. zák. toto znění: „Die Unterthanen in den Erbländern sind nur insofern erbsfähig und zu Erwerbung beweglicher und unbeweglicher Güter befugt, als diese Fähigkeit durch die besonders bestehenden landesverfassungsmässigen Rechte und Privilegien in Ansehung der bürgerlichen und landtäflichen Güter nicht etwa beschränkt ist. Von daher können sie nur nach den in dieser Verfassung bestehenden besonderen Vorsichten bürgerliche und landtäfliche Güter, Gülden und Erbrechte an sich bringen und alle Rechte des Besitzes ausüben...“<sup>3)</sup> Rovněž na místo §u 34.

Přesahuje ovšem rámec tohoto spisu, chtíti zde líčiti zákonodárnou činnost stavů, resp. vliv a účastenství jich při vydávání zákonů. Tolik však dlužno připomenouti, že tato sněmovní komise předkládala pravidlem svoje návrhy předem sněmu k schválení (srov. protokoly sněmu zemského a protokoly zemské koncertační komise), jakož vůbec dle usnesení sněmu dne 7. ledna 1793 obracela se vždy přímo na zemský sněm s pominutím zem. výboru. Ve skutečnosti to byli tedy stavové sami, resp. celý sněm, kteří v koncertaci ústy svého deputovaného mluvili. Rovněž protokoly konc. komise mluví jen o návrzích stavů, nikoli stavovských deputovaných. Zajímavý jest na př. protokol o schůzi konc. komise dne 16. února 1793 o poradě o § 73. osnovy: „Die Stände beantragen einen anderen Text und zwar... Der ständische Deputirte tritt aber für seine Person diesem Antrage nicht bei...“ Protokoly zemské koncertační komise; archiv min. spravedlnosti.

<sup>3)</sup> S návrhem stavů souhlasilo v podstatě i král. zemské právo (zemský soud), kteréž dodávalo: „... Uebrigens auch jene erbländische Unterthanen, welche nicht schon mit der zum Besitz der landtäfl. oder bürgerl. Güter und Grundstücke, nach der jeden Landes bestehenden Verfassung erforderlichen Eigenschaft versehen sind, schuldig sein sollen, vor Antretung diesfälligen Besitzes sich damit zu versehen... es ist unstrittig, daß nach der hierorts bestehenden, in den Fundamental-Landes-Gesetzen gegründeten Verfassung von Seiten der höheren Stände niemand zum Besitze der landtäflischen Güter mit ihrer rechtlichen Wirkung gelangen kann, der nicht das Inkolat und Landmannschaft besitzt. Ebenso und vermöge der nemlichen Verfassung soll auch niemand, der nicht aus einer Eigenschaft zu einem der hiesigen Landesständen gehört, zum Besitze der bürgerlichen Realitäten gelassen werden, insolang derselbe das Bürgerrecht und die Bürgerpflicht nicht geleistet hat. Und dies um so mehr, als der Bürgerstand einen wirklichen Landstand ausmacht, auch die in den dazu priv. kgl. Städten angesessene Bürger landtafelfähig sind...“. Protokoly zem. konc. komise; tamže.

osnovy navrhovali stavové toto znění: „Auch sind Fremde, inbetroff der landschaftlichen und bürgerlichen Güter, Herrlichkeiten und Rechte des Eigenthums und rechtlichen Besitzes, jedoch nur gegen dem fähig, daß sie binnen Jahr und 6 Wochen über das erworbene Inkolat oder das dazu geeignete Bürgerrecht sich ausweisen sollen.“ K návrhu tomu se připojili všichni členové komise až na zástupce gubernia.<sup>4)</sup>

Řád desk zemských v Čechách a na Moravě (patent z 22. dubna 1794. čís. 171. sb. z. s.) vydaný za součinnosti stavů<sup>5)</sup> nemá v tomto směru výslovného ustanovení. § 5. patentu tohoto a § 61. instrukce pro král. zemské desky české a moravské ustanovují více méně příliš všeobecně, takže nelze z nich zcela jasně vyvoditi požadavek inkolátu (neb práva měšťanského) pro držení usedlostí.<sup>6)</sup>

Koncem 18. st. nastává i u dvora obrat v nazírání na tuto otázku. V r. 1798. byla výslovně uznána zásada, že k držení deskových statků jest třeba inkolátu,<sup>7)</sup> a na platnosti zásady nebylo napříště již ničeho měněno.

Koncertační komise v r. 1799. a 1800. se drží jednohlasně zásady výše uvedené.<sup>8)</sup> Přes to však v t. zv. prvotní osnově obč.

4) Tamže.

5) Srov. o tomto účastenství stavů m. j. Kalousek n. u. m. str. 518., Čelakovský n. u. m. str. 237. a násl.; konečně protokoly sněmu zemského.

6) Tento nový řád deskový jest totiž sdělán dle vzoru dolnorakouského patentu deskového; v zemích rakouských nebylo však třeba inkolátu k nabytí statku deskového. Viz k tomu i protokoly sněmu zemského.

7) Srov. dlouhé jednání v záležitosti měšťana opavského Františka Hoppe v mém spisu str. 72. a násl., jež skončilo dvor. dekretem z 19. září r. 1798 toho znění, že v této otázce má prozatím zůstatí při tehdejší ústavě zemské.

8) Ve schůzi dne 3. února 1800 navrhovala komise jednohlasně k §u 56. osnovy (= západohal. obč. zák. z 13. února 1797, čís. 337. sb. z. s.) místo obratu „gesetzmäßige Besitznehmung“ obrat „landesverfassungsmäßige Besitznehmung“ z toho důvodu, „weil die gesetzmäßige Besitznehmung sich bloß auf § 43, II. Th. (západohal. obč. zák.; pozn. spis.) erstrecken würde, dasz da, wo Grundbücher bestehen, die Besitznehmung eines unbeweglichen Gutes durch Eintragung in die Grundbücher geschehe. Hier zu Land wird aber zugleich erfordert, daß jeder Besitzer eines unbeweglichen Gutes nach Umständen mit dem Inkolat oder Bürgerrecht versehen sei.“ Protokoly zem. konc. komise; arch. min. sprav.

zákona (Urentwurf) neustanovuje § 75. II. díl o zemských ústavách již ničeho; při poradě o tomto §u ve schůzi dne 2. května 1803. nebyla této otázce věnována pozornost,<sup>9)</sup> a nestalo se tak ani ve druhém čtení. Z okolnosti té nelze však usuzovati, že by návrhy stavů byly zůstaly nepovšimnuty. V dvorské komisi zákonodárné bylo se totiž ustálilo mínění, že v osnovu obč. zák. jest pojatí „jen pevné a všeobecné právní předpisy, naproti tomu však jest přenechati politickému zákonodárství nařízení proměnlivá, jež jsou závisla na nestálých politických poměrech, a zvláštní výjimky od všeobecných právních předpisů, kteréž se vztahují (scil. výjimky) na zvláštní ústavu jednotlivých provincií, jest vyhraditi sbírce práva provinciálního.“ To bylo také referováno touto komisí v přednesení jejím panovníkovi z 10. března 1806.,<sup>10)</sup> když již zatím dekretem dvor. kanceláře z 20. září 1804. bylo nařízeno sebrati provinciální statuty.<sup>11)</sup> Z toho (nejspíše) důvodu nebylo touto otázkou již hnuto; při poradách o revisi obč. zák. nebylo k §u 68. II. díl (= § 75. II. díl prvotní osnovy) ničeho připomenuto,<sup>12)</sup> rovněž tak při superrevisi k §u 348. (= § 68. II. díl revidované osnovy).<sup>13)</sup> Otázka tato nepřišla však na přetřes ani při poradách o provinciálních statutech.<sup>14)</sup>

Zatím však i vláda se přidržela správného názoru, že k nabytí deskového statku jest třeba inkolátu. Svědčí o tom souhlasné předpisy, vydané v případech speciálních,<sup>15)</sup> a rovněž tak

9) Ofner n. u. m. I., str. 288. Připomínka právnické fakulty ve Vídni a vnitrorakouského a dolnorakouského appellačního soudu v tomto směru jest pro nás bezpředmětna, poněvač jí nebylo míněno vyhrazení určitých věcí ve prospěch jistých tříd obyvatelstva (stavů), nýbrž vyloučení věcí z právního obchodu vůbec (extra commercium).

10) V přednesení tomto výslovně se připomíná, že „v některých provinciích jako v Čechách a na Moravě (scil. i ve Slezsku, ježto Morava-še Slezskem tvořila tehdy jeden správní obvod; pozn. spis.) vyžaduje se k držení jistých nemovitých statků indigenátu“ (správně inkolátu; pozn. spis.). Akta státní rady, čís. 675. ex 1806.

11) Stupecký: Návrh k provinciálním statutech království Českého v l. 1805—1808. Sborník věd práv. a státních, roč. VI., seš. 3., str. 250. a násl.

12) Ofner n. u. m. II. sv., str. 372., 373.

13) Tamže str. 522.

14) Tamže str. 590. a násl.

15) Srov. m. j. dvor. dekret z 2. července 1800 (případ brabantského

in generali. Dekretem dvor. kanceláře, zaslaným českému guberniu <sup>29. září</sup> <sub>15. října</sub> 1803., bylo vytčeno, že od nějakého času zahnížil se obzvláště v Čechách protiústavní zlořád (verfassungswidriger Unfug), že totiž deskové statky zakupují poddaní a ti, kdož nejsou způsobilí k zemským deskám. Jest prý tudíž přísně přihlížeti k nepřesnějším zachovávání zřízení zemského (die genaueste Beobachtung der Landes-Ordnung) a příslušných předpisů<sup>16)</sup>. To ukládá se za povinnost zemskému místu i zemskému právu. Dekret tento byl zaslán s příslušnou notou i nejvyššímu soudnímu místu a dvorské komisi zákonodárné.<sup>17)</sup>

Stejně stanovisko zaujala vláda i při prodeji státních statků, který se v této době stal opět aktuálním. Po první válce francouzské obnoven r. 1798. rozkaz odprodeje státních statků, a zřízen zvláštní fond na umořování státních dluhů, do něhož měl plynouti výtěžek z kamerálních domén.<sup>18)</sup> Opatření toto bylo však finančně nedostatečné, a přikročeno tudíž k soustavnému prodeji státních statků. Nejv. resolucí z 30. října 1802. nařízeno vyhotoviti určitý plán k tomu<sup>19)</sup>; skutečně pak již 7. ledna 1803. učinila dvorská komise pověřená správou domén (Domainenhofkommission) panovníkovi přednesení, ve kterém jest také obsažena instrukce pro činnost zemských míst při prodeji státních statků. V této instrukci jest mimo jiné ustanoveno, že ke koupi státních statků jest připustiti každého, kdo se může před dražbou vykázati náležitým jméním; vyloučení jsou židé a turečtí poddaní. Konečně se stanoví, že kdož nemají schopnosti nabývatí deskových statků,

barona Kašpara z Overschie); registratura zem. výboru Fasc. A, 6., sub-fasc. 39.; čís. 9102 ex 1800. Dále nejv. resolucí z 4. ledna 1802 (případ hr. z Mítry); akta státní rady, čís. 3235 ex 1801.

<sup>16)</sup> Dekret tento dovolává se předpisu z 23. května 1653 (správně z 28. května 1653), čímž míněna jest declaratoria uvedená v kod. Weing. čís. 169.; závažné místo z ní jest zde také doslovně citováno. Dále předpisu z 1654, čímž míní se reskripty v kodiku Weingartenově čís. 172., 177., 181. a z r. 1655., patrně decl. kod. Weing. čís. 184.

<sup>17)</sup> Protokoly spoj. dvor. kanc. „Böhmen“, 176. ex septembri 1803. str. 815. a násl., IV., H, 1.; archiv min. vnitra. Viz i sbírku pol. zákonů a nařízení, sv. 20., čís. 43.

<sup>18)</sup> D'Elvert: Zur oesterreichischen Finanzgeschichte mit besonderer Rücksicht auf die böhmischen Länder, Brünn, 1881, str. 699.

<sup>19)</sup> Akta státní rady, čís. 3933 ex 1802.

jsou zavázáni této schopnosti si zjednati dodatečně v cestě předepsané zemskými zákony. Instrukce tato byla nejv. resolucí z 12. října 1803. (s nepatrnými změnami) schválena.<sup>20)</sup> Předpisy zemského zřízení o způsobilosti k zemským deskám ponechány tudíž v plné platnosti.<sup>21)</sup>

Všeobecný obč. zákoník z 1. června 1811., čís. 946. sb. z. s. neustanovuje ohledně způsobilosti k zemským deskám ničeho. Z §u 355. obč. zák.<sup>22)</sup> bylo by naopak lze souditi, že všeliká omezení v té příčině jsou zrušena. O provinciálních statutech, na které, jak výše uvedeno, se odvolávala dvor. komise zákonodárná, bylo dvor. dekretem z 13. července 1811. stanoveno, že se žádnému takovému právu neb statutu potvrzení neudílí.<sup>23)</sup> Aby tudíž v této věci nevznikly nežádáné pochybnosti, byl na základě přednesení spoj. dvor. kanceláře v dohodě s nejv. soudním místem a s dvor. komisí zákonodárnou a na základě nejv. rozhodnutí vydán dvor. dekret z 5. července 1811., čís. 950. sb. z. s. Dle tohoto dekretu jest na příště každému, ať tuzemcům, ať cizozemcům, dovoleno, nabývatí deskových statků, „jestliže se dle zemské ústavy k jednomu ze čtyř stavů legitimují a k zemi habitují.“<sup>24)</sup> Má tudíž způsobilost k zemským deskám jen panský a rytířský stav, pokud má inkolát, a každý člen stavu městského zrozený

<sup>20)</sup> Akta státní rady, čís. 295. ex 1803.

<sup>21)</sup> Tutéž zásadu opakuje dvor. dekret z 18. března 1808. čís. 836. sb. z. s. (cizinci mají k deskové způsobilosti zapotřebí inkolátu) a dekret dvor. kanceláře z 25. února 1808, sbírka pol. zákonů svaz. 30. čís. 26.

<sup>22)</sup> § 355. zní: „Alle Sachen sind insgemein Gegenstände des Eigenthumrechtes, und jedermann, den die Gesetze nicht ausdrücklich ausschließen, ist befugt, dasselbe durch sich selbst oder durch einen Andern in seinem Namen zu erwerben.“ Tento § jest v podstatě totožný s § 75. II. hl., prvotního, s § 68. II. hl. revidovaného a s § 348. superrevidovaného návrhu.

<sup>23)</sup> Srov. o celé této otázce Stupecký n. u. m.

<sup>24)</sup> Tato věta obsahuje jednak pleonasmus, neboť legitimovati se k jednomu ze čtyř stavů jest právě tolik jako habitovati se k zemi. Jednak jest tu, pokud duchovního stavu se týče, i circulus vitiosus záležející dílem v tom, že držení deskových statků jest dle O. Z. Z. A, 24. condicio sine qua non příslušenství k zemskému stavu duchovnímu, dílem i v tom, že, jak výše již několikrát bylo uvedeno, k dosažení určitých církevních hodností (a tím členství stavu duchovního jako stavu zemského) bylo třeba předchozího nabytí inkolátu aspoň ve stavu rytířském.

v městech, jež mají privilegium zemských desk t. j. každý (staro-) usedlý měšťan měst privilegovaných.<sup>25)</sup> „Každý cizinec musí nejprve nabyti inkolátu, a každý tuzemec, jež nelze čítati k výše uvedeným třídám obyvatelstva, i když zjedná sobě měšťanského práva v některém městě způsobilém k zemským deskám, musí prve zvláštní koncessí zeměpánovou zjednati sobě té milosti, chce-li na se převésti deskový statek.“ Dále vytyká tento dvorský dekret „zahnížděný zlořád“, že jsou někteří poddaní v držení deskových statků, aniž by byli k zemi habilitováni a ustanovuje obšírně a zevrubně předpisy, jak tomuto zlořádu jest čeliti.<sup>26)</sup> Lhůta habilitační jest stanovena na rok, šest neděl a tři dny.<sup>27)</sup> 28)

Dvor. dekret z 10. srpna 1811. čís. 953. sb. z. s. blíže určuje kautely, jichž jest dbáti, aby, kdož ve stanovené lhůtě k zemi se nehabilituje, nemohl definitivně nabyti deskového statku. Toto ustanovení doplňuje dvor. dekret z 10. ledna 1812. čís. 968. sb. z. s. (dekret dvor. kanc. z 14. května 1812. sb. pol. zák. svaz. 38., čís. 69.); Dvor. dekret z 9. dubna 1813. čís. 1036. sb. z. s. (dvor. dekret z 21. března 1813. sb. pol. zák. svaz. 40. čís. 28.) ještě důrazněji nařizuje, že proti neschopným držitelům statků, kteří se ve lhůtě habilitační ani nehabilitovali, ani tyto statky z volné ruky způ-

<sup>25)</sup> Z cit. dekretu jest patrný důležitý rozdíl mezi starým (usedlým) členem městského stavu takového privilegovaného města a mezi členem novým. Onen jest beze všeho způsobilý k deskám zemským, tento nabývá té způsobilosti teprve zvláštní koncessí královskou. Viz k tomu i resoluce z 27. března 1630 kod. Weing. čís. 48. citovanou výše hl. I. pozn. 28. Podalo sice pražské měšťanstvo dne 18. května 1817 majestátní žádost, aby obmezení práva deskového na měšťany zrozené bylo odvoláno, avšak dvor. dekretem z 21. listopadu 1844 byla tato žádost zamítnuta. Čelakovský: Privilegia měst Pražských, str. CXXXII—III.

<sup>26)</sup> Není zajisté třeba a také není na místě citovati zde tento obsáhlý dvor. dekret v podrobnějším obsahu. Vůbec i ostatní dvor. dekrety jsou zde uvedeny jen v obsahu nejstručnějším.

<sup>27)</sup> Tuto lhůtu jest dle dvor. dekretu z 11. října 1821. čís. 1809 sb. z. s. čítati buď od okamžiku, kdy byla povolena prenotace kupní smlouvy, neb od doby, kdy začalo držení naturální.

<sup>28)</sup> Tento dvor. dekret byl pražským guberniem v obou jazycích zemských zvláštními vyhláškami uveden ve všeobecnou známost. Tato vyhláška pražského gubernia přiložena jest také k aktům spoj. dvor. kanceláře „Böhmen“ IV., H, 1. „Possessionsfähigkeit in genere“; arch. min. vnitra.

sobilému držiteli neprodali, má fiskus na jich útraty a nebezpečí zakročiti u zemského práva o dražbu těchto statků. Zemské právo má žádanou dražbu povoliti s dodatkem, že, nebude-li lze statek prodati při prvé neb druhé dražbě způsobilému kupci za odhadní cenu, bude možno při třetí dražbě prodati jej kupci způsobilému k zemským deskám i pod cenou odhadní.

Co ustanovuje výše jmenovaný dekret z 5. července 1811. pro království České, stanoví v obsahu podstatně stejném, pro Moravu a Slezsko dvor. dekret z 27. ledna 1813. čís. 1027. sb. z. s. vydaný na základě dekretu dvor. kanceláře z 23. prosince 1812. sb. pol. zák. svaz. 39. čís. 74. Pouze pro knížectví Opavské, Těšínské a Nisské byla stanovena výjimka potud, že nepatrnější deskové usedlosti mohou zde držeti nešlechtici svobodníci. Pro město Těšín zvláště byla pak dvor. dekretem z 9. července 1813. čís. 1062. sb. z. s. stanovena další výjimka ve prospěch skutečných majitelů domů v městě Těšíně.

Způsobilost žen k deskám zemským v Čechách a na Moravě upravuje dvor. dekret z 29. dubna 1814. čís. 1084 sb. z. s.

V době bezprostředně následující dostala se do akutního stadia také otázka prodeje „státních“ resp. korunních a komorních statků v království Českém.<sup>29)</sup> Dle nejvyšší resoluce z 12. října 1803. bylo k nabytí státních statků třeba způsobilosti k zemským deskám. Vzhledem k patentu z 22. května 1789 (viz výše) byla tudíž na základě nejv. rozhodnutí z 20. ledna 1818. dekretem dvor. kanceláře z 23. ledna 1818. stanovena povinnost dědiců nabyvatelů takovýchto statků zjednati si dodatečně potřebnou způsobilost. Dekret tento byl cirkulářem českého gubernia z 14. února 1818.<sup>30)</sup>

<sup>29)</sup> Srov. o této otázce: Rieger: O českých král. a korunních statcích, str. 112. a násl.; k tomu akta státní rady čís. 4525 ex 1819, 1637 ex 1823., 3595 ex 1824; dom., dv. a st. archiv; dále akta dvorské komory, čís. 8., 29., 113. ex 1817, čís. 35., 50. ex 1818, 269., 355. ex 1819, 115., 354. ex 1820, 50. ex 1821, 354. ex 1825; archiv společného (říšského) ministerstva financí.

<sup>30)</sup> Několik exemplářů tohoto cirkuláře přiloženo jest k aktům zem. výboru, Fasc. A, I., 1.; registratura zem. výboru. Připomenouti jest, že cit. nejv. rozhodnutí i cit. dekret jest uveden pod čís. 1311 ve sbírce zákonů soudních, avšak s datem z r. 1817, tudíž o rok dříve. Toto datum jest však chybné. V protokolech spoj. dvor. kanceláře 32.835 (237) ex januario 1818, str. 86., 87., IV., H, 1. jest uvedeno datum rok 1818, což sluší po-



v obou jazycích zemských uveden ve známost. V něm se nařizuje, „že, byfby (cituji český text cirkuláře i s jeho jazykovými nesprávnostmi) kupcové statků k důchodu náboženskému patřících neb jiných statků zemstva<sup>31)</sup> podle v času koupě pozůstávajících práv od schopnosti k držení statku a habilitace, jenž Zřízením Zemským předepsána jest, zproštění byli, taková dispensace na žádný způsob jejich dědicům k dobrému nepřichází, třebas by ve vyhotovených kontraktech dotknuti byli: nýbrž že taková dědicové povinni jsou, jakožto vnově nabývající osoby právám strany schopnosti k držení (den bestehenden Gesetzen über die Possessionsfähigkeit) statků pozůstávajícím zadost učiniti.“ Zdá se, že provádění toho nařízení narazilo na více méně značné obtíže, neboť již dne 4. dubna 1818. bylo vydáno nejv. rozhodnutí, kterým se uděluje křesťanským kupcům, kteří výše uvedené statky „od zemstva bezprostředně koupějí“<sup>32)</sup> a způsobilosti k zemským deskám nemají, dispens od této způsobilosti pro jich osobu a jejich descendenty. Toto nejv. rozhodnutí bylo vyhlášeno dekretem dvor. kanceláře z 18. dubna 1818. sb. pol. zák. svaz. 46. čís. 33. a cirkulářem českého gubernia (v obou jazycích zemských) z 28. dubna 1818.<sup>33)</sup>

Na tomto právním stavu nebylo měněno již ničeho. Na základě jakýchsi dotazů z Čech (a z Haliče) o předpisech habilitačních z r. 1815. učinilo sice nejv. soudní místo dne 29. května 1828. po dohodě se spoj. dvor. kanceláří přednesení panovníkovi, zda by se neodporučovalo, aby předpisy habilitační a po výtce předpisy

kládati za rozhodné. Rovněž i Kajetán Nádherný má ve svazku 3. své sbírky zákonů a nařízení pro království České pod čís. 33. správné datum r. 1818. I výše cit. cirkulář čes. gubernia má správné datum r. 1818.

<sup>31)</sup> V německém textu cirkuláře zní tento passus: „... die Erben der Käufer von Religionsfonds- oder anderen Staatsgütern ...“ Staatsgüter jest úředně přeloženo „statky zemstva“, což jest dosti pozoruhodno. Ovšem jest bráti zřetel na četné jazykové nesprávnosti v českém textu a na to, že český text jest přece jen, byť i úředním, překladem německého originálu.

<sup>32)</sup> V německém textu cirkuláře zní tento passus: „welche derlei Güter vom Staate unmittelbar erstehen“.

<sup>33)</sup> Několik exemplářů tohoto cirkuláře přiloženo jest k aktům zem. výboru, Fasc. A, 6., subfasc. 443. čís. 1785 ex 1818; registratura zem. výboru.

o způsobilosti k zemským deskám, pro Čechy (a pro Halič) byly podrobeny náležitě revisi. Resolucí z 2. května 1830. uložil skutečně panovník nejv. soudnímu místu, aby společně s dvor. komisí zákonodárnou a se spoj. dvor. kanceláří provedlo revisi habilitačních předpisů pro Čechy a pro Halič. Osnovu jest předložiti zemským chefům těchto zemí k podání posudku a výsledek předložiti panovníkovi k schválení. Výše uvedená tři dvorská místa vypracovala osnovu a to, nejen pro Čechy, nýbrž, „ježto inkolát pro Čechy zavírá v sobě také inkolát pro Moravu a Slezsko“, i pro Moravu a Slezsko<sup>34)</sup> (a vedle toho pro Halič) a po jednání trvajícím plných 14 let předložilo nejvyšší soudní místo je v přednesení z 4. dubna 1844. panovníkovi k schválení. Avšak panovník resolucí danou v Schönbrunně dne 22. července 1844. rozhodl: „Nevidí se mi na starobylých předpisech habilitačních v Čechách, na Moravě a ve Slezsku toho času něčeho měniti,“<sup>35)</sup> čímž celé jednání bylo skončováno.<sup>36)</sup> Dekretem dvor. kanceláře z 12. června 1838., čís. 279. sb. z. s. byla znovu zdůrazněna zásada o způsobilosti k zemským deskám. Konečně sluší doložiti, že na tuto zásadu bývá brán zřetel mnohdy i ve smlouvách s cizími státy.<sup>37)</sup>

<sup>34)</sup> Osnovu tuto zde probíratí není možno. Osnova spočívala podstatně na starém právním stavu zvláštních, podstatných změn nezavádějíc. Čítala 18 paragrafů. Spoj. dvor. kancelář zaslala osnovu českému i moravskému guberniu. České gubernium předložilo jí k podání posudku: zemskému výboru, pražskému magistrátu, appellačnímu soudu, zemskému právu (soudu) a fiskálnímu úřadu. Všechny tyto úřady také podaly posudek, nejdříve pražský magistrát (9. května 1834), nejpozději appellační soud (7. ledna 1840). Gubernium zaslalo zprávu i posudek dne 3. března 1841. Na Moravě byli o této osnově slyšáni: zemský výbor (moravský), slezský veřejný konvent, komorní prokuratura, appellační soud a zemské právo. Zpráva a posudek moravskoslezského gubernia jest z 8. června 1841.

<sup>35)</sup> Pro Halič bylo v této resoluci nařízeno, aby osnova haličských předpisů habilitačních byla předložena na nejbližší příštím sněmu haličským stavům k prohlášení, zda k ní přistupují čili nic.

<sup>36)</sup> Viz akta spoj. dvor. kanc. „Böhmen“, IV., H, 1. Fasc. 160.; arch. min. vnitra; akta státní rady, čís. 2041. ex 1844.

<sup>37)</sup> Srov. na př. obchodní a plavební smlouvu uzavřenou v Neapoli „mezi jeho c. k. apoštolským veličenstvem a jeho veličenstvem králem obou Sicílií“ dne 4. července 1846, a ratifikovanou tamtéž dne 3. října r. 1846 čl. I., odst. 3., sb. z. s. čís. 973. a sb. zák. pol. svaz. 74. čís. 81.

### C) Právo seděti a hlasovati na sněmu (členství stavu, indigenát v užším smyslu).

Dvorský dekret z 12. srpna 1791. odst. 10. byl pevným podkladem dalšího vývoje, a právní stav vytvořený vyřízením desiderii zůstává směrodatným až do zrušení stavovské ústavy. Právo místa a hlasu na sněmu čili t. zv. způsobilost k sněmu jest (pro stav panský a rytířský) vázáno dvěma podmínkami: inkolátem a držením statku v deskách zemských zapsaného.<sup>1)</sup> Kdo tudíž o přijetí na sněm se uchází, musí se těmito náležitostmi vykázati. Žádost o t. zv. uvedení na sněm (Einführung, Introdurierung in den Landtag), a to v této době pravidlem již písemná, podává se u nejvyššího purkrabí v jeho funkci náčelníka zemských stavů. Vyřízení této žádosti bylo taktéž písemné; v případě kladném byl žadatel vyzván, aby se dostavil k nejbližšímu zasedání sněmu, v případě záporném byla žádost prostě zamítnuta. Důvody byly vždy zcela jednoduché: žadatel buď vyhověl, buď nevyhověl předepsaným podmínkám. O žádostech rozhodoval z pravidla purkrabí sám; pouze v důležitých neb pochybných případech vyžadoval sobě usnesení sněmu.

Avšak i v příznivém vyřízení žádosti musila býti tato žádost opakována na sněmu bezprostředně po jeho zahájení. Žádost přednášel předseda sněmu (nejv. purkrabí, po případě nejv. zem. hofmistr) výslovně konstatuje, zda žadatel vyhověl zákonným podmínkám čili nic. Na základě tohoto referátu usnášel se celý sněm t. j. všichni čtyři stavové království Českého na sněmu shromáždění na přijetí dotčeného žadatele, načež předseda vykázal nově přijatému členu jeho místo na sněmu. Byli to tudíž stavové sami, kteří nově se hlásivšího člena na sněm přijímali. Ovšem bylo toto přijetí v podstatě vlastně jen pouhým formálním uvedením na sněm a ne-

<sup>1)</sup> Vyznání náboženské v této době již nerozhoduje (židé a nevěřící jsou ovšem vyloučeni i na dále), a ustanovení O. Z. Z. A 23. (posl. věta) sluší pokládati za nepraktické. Stavové sice podali dne 6. května 1793 proti nejv. rozhodnutí z 21. října 1791 (viz výše), pokud jim byli akatolíci připouštěni na sněm a k úřadům, rozklad, avšak rozklad ten byl k návrhu gubernia i direktoria dvor. dekretem z 6. července 1793 zamítnut, na čemž také stavové přestali. Viz akta spoj. dvor. kanceláře, IV., H, 3.; arch. min. vnitra.

mělo záležitosti v ničem jiném, než že tomu, kdo splnil všechny zákonné náležitosti, bylo vykázáno příslušné místo na sněmu, buď na lavici panské neb rytířské.<sup>2)</sup>

Avšak vývoj porestaurační proměnil toto formální uvádění na sněm ve skutečné přijímání do sněmu. Působily hlavně k tomu dvě okolnosti. Jednak bylo k uvedení na sněm třeba usnesení sněmu, jednak stavové, aniž by jim bylo nějak dvorem vídeňským v tom bráněno,<sup>3)</sup> přivlastnili si právo samostatně rozhodovati o veškerých případech pochybných v tomto směru se vyskytнувších. Tím se také stalo, že stavové začali přijímání do sněmu, kteréž jako formální uvádění na sněm bylo v podstatě pouhým opatřením správním, příslušejícím spíše předsedovi sněmu, pokládati za své právo, kterým také v mnohém ohledu mohou samostatně nakládati.<sup>4)</sup> Z této skutečnosti plynuly další důsledky.

Jedním z těchto důsledků jest: uvedením na sněm přijímají stavové inkolu do svého středu, přijímají jej do „stavu“. Jen člen

<sup>2)</sup> Ježto u příslušníků zemského stavu duchovního a městského z pravidla nebylo tohoto formálního uvádění na sněm, jest přirozeno, že i toto „přijímání na sněm“ čili „do stavu“ má místo jen u členů stavu panského a rytířského.

<sup>3)</sup> Jediný případ v tomto období, kdy dvůr vídeňský nařídil a také prosadil proti vůli stavů uvedení koho na sněm, jest případ dvorského agenda v. Breßlera v r. 1791, který ač český inkola v rytířském stavu neměl statku v deskách zemských zapsaného. Proto byl také se svou žádostí o uvedení na sněm stavy zamítnut, avšak na jeho stížnost k spoj. dvor. kanceláři nařídila tato jeho uvedení na sněm uvádějí jako důvod, že tento případ jest vzhledem k odst. 10. dvor. dekr. z 12. srpna 1791 pokládati za casus ante legem. Odtud dlouhé jednání a rozklady stavů s dvorem, až konečně dvor. dekretem z 25. května 1792 bylo uvedení v. Breßlera na sněm znovu nařízeno. Když pak dvor. dekretem z 9. listopadu 1792 bylo dáno stavům ujištění, že dispensace platí jen pro tento případ, stavové na tom přestali. Srov. akta spoj. dvor. kanc., IV., H, 3.; k tomu protokoly sněmu zemského a registraturu zem. výboru, Fasc. A, 6.

<sup>4)</sup> O. Z. Z. A 20. vyhrazovalo králi rozhodnutí všech sporů vzniklých o otázce, má-li kdo býti na sněm uveden čili nic, resp. má-li k tomu potřebné náležitosti. Dvor. dekr. z 12. srpna 1791 tohoto ustanovení však nemá. Zůstává tudíž dosavadní stav právní, či jest zde mezera v zákonném ustanovení? Správný náhled jest ovšem, že zůstává starý stav právní, dle kterého králi přísluší rozhodovati v případech pochybných. Avšak faktický vývoj dává (z části i se souhlasem královským) toto rozhodování do rukou stavů.

na sněm uvedený jest členem stavu, uvedením na sněm propůjčují se teprve veškera práva stavu. Odtud začíná se vyhraňovati důležitý rozdíl mezi pouhým inkolátem a mezi právem hlasu a místa na sněmu. Věcný tento rozdíl vede i k rozdílu v pojmenování a skutečně po restauraci začínají stavové zcela jasně lišiti mezi obyvatelem (inkola, Landmann) a mezi členem stavu (ständisches Mitglied, Mitstand). Obroti inkolátu (Landmannschaft, Eingeborenrecht), který uděluje král, staví stavové členství ve sněmu čili členství stavu (ständische Mitgliedschaft, Landstandschaft), které zjednává se skutečným uvedením na sněm a jež v podstatě udělují stavové sami (ovšem jen pro stav panský a rytířský). Pro toto členství stavu začíná se v této době užívati též indigenát (v užším smyslu).<sup>5)</sup> Stavové mají bedlivé zření k tomu, aby kdo není na sněm uveden, neosoboval si práv plynoucích z členství stavu, a na venek se neoznačoval jako člen stavu (ständisches Mitglied).<sup>6)</sup>

<sup>5)</sup> Dlužno tudíž dobře rozeznávati mezi indigenátem v širším či vlastním smyslu — příslušnost k zemi (nekvalifikovaná) — a mezi indigenátem v užším smyslu, jak jej teprve od počátku 19. stol. pojímali stavové a s nimi gubernium i veškeré dvorské úřady. Zajímavé jest, že ještě při desiderii ani stavové, ani dvorské úřady nerozlišují mezi inkolátem a indigenátem (viz výše). Doložiti jest, že, mluvím-li v tomto oddílu o indigenátu, míním tím vždy indigenát v tomto užším smyslu.

<sup>6)</sup> Uvádím tento případ pro jeho zajímavost, ovšem v nejstručnějším obsahu: Pražský nakladatel Jan ryt. Schönfeld vydal nové vydání kroniky Hájkovy a na titulním listě se označil jako „člen českých stavů (ein Mitglied der böhm. Stände)“. Někteří členové sněmu vedli proto stížnost u zemského výboru. Na základě toho zaslal zem. výbor dne 5. dubna 1819 na c. k. městské hejtmanství notu tohoto obsahu: „Ježto se p. Jan Ferd. ryt. Schönfeld na titulním listě české kroniky Hájkovy nazývá členem českých stavů, týž však na základě dvor. dekretu z 14. července 1816 má sice inkolát čili právo obyvatelské (das Inkolat oder die Landmannschaft) v král. Českém a v zemích přivtělených, nikterak však indigenát čili způsobilost seděti a hlasovati na sněmu (das Indigenat oder die Sitz- und Stimmfähigkeit im Landtage), ježto nemá ani deskové usedlosti v zemi, ani nebyl od stavů přijat a na sněm uveden, tudíž není členem stavu (folglich kein ständisches Mitglied ist), a nepřísluší jemu v tomto ohledu právo nositi stavovskou uniformu, má c. k. městské hejtmanství jej o tomto osobení si (Anmaßung) vyslechnouti, jeho výpověď sem předložiti. ...“. Ryt. Schönfeld při svém výsledku u c. k. městského hejtmanství dne 10. dubna 1819 udal, že jest českým inkolou v ryt. stavu i že složil revers k zemi (obojí jest v malém stav. archivu; pozn. spis.),

Rozdíl mezi inkolátem a mezi indigenátem vystupuje tu zřejmě, jak pokud se týče pojmového jich obsahu, tak i s hlediska kompetenčního: inkolát udílí král, indigenát však stavové.<sup>7)</sup>

Presvědčení stavů, že udělující indigenát vykonávají právo jim vlastní, vedlo k tomu, že stavové při udělení indigenátu nevážali se mnohdy zákonnými podmínkami t. zv. způsobilosti k sněmu. Inkolát zůstal ovšem vždy condicio sine qua non uvedení na sněm. Proto stavové, chtějí-li přijati někoho do svého středu, kdo nemá inkolátu, žádají krále o udělení inkolátu.<sup>8)</sup> Avšak další zákonná podmínka, držení statku deskového nebyla, jak souditi jest, pro stavy, ač sami si ji v desiderii vymohli, naskrze závazná, neboť

a že byl tudíž „vtělen do počtu stavů tohoto království“. Dále jest prý i majitelem deskové usedlosti; ostatně prý podá oznámení na „c. k. českou dvorskou kancelář“ se žádostí o vysvětlení. Avšak již při druhém výslechu uznává týž, že k tomu, aby byl kdo členem stavu, patří ještě „zvláštní dovolení ke vstupu do král. zemského sněmu a k nošení král. stavovské uniformy“, oč prý on dosud nežádal. Chyba jest prý na jeho straně, a on podrobuje se dalším nařízením. Na to připsím z 29. dubna r. 1819 vyzval zem. výbor městské hejtmanství, aby ryt. Schönfeldovi oznámilo, ježto on „pouze z neznalosti rozdílu mezi inkolátem čili právem obyvatelským a mezi indigenátem čili způsobilostí seděti a hlasovati na sněmu“ přivlastnil si titul člena českých stavů, tento titul však již odložil, že není závady, aby s pozměněným nyní listem titulním byla kronika dále vydávána. Srov. přílohy k protokolům sněmu zemského; zemský archiv. (Stížnost resp. oznámení na spoj. dvor. kancelář ryt. Schönfeld, jak negativně pátráním svým jsem zjistiti mohl, nepodal.)

<sup>7)</sup> Rozdíl tento bývá českými stavy také častěji uváděn na paměť. Srov. m. j. případ ryt. Schönfelda (předch. pozn.), Jana a Antonína svob. pánů Kučerů, hr. Sztaray (hl. III. A, pozn. 18) atd. Zajímavý jest i tento případ: V r. 1821 žádal Karel kn. Thurn-Taxis o „inkolát v Čechách s místem a hlasem na lavici knížat“. Zem. výbor slyšán o této žádosti ve svém posudku z 16. února 1822 zasláném spoj. dvor. kanceláři přimlouvá se za udělení inkolátu. Obdrželi-li žadatel inkolát, bude to prý pro české stavy potěšením udělení jemu také „indigenát čili způsobilost seděti a hlasovati na knížecí lavici ve stavovských shromážděních“. Akta registratury zem. výboru, fasc. A, 6. subfasc. 517., čís. 758. ex 1822.

<sup>8)</sup> Srov. na př. případ svob. pána Spielmanna, hr. Pellegrini, hr. Ostermanna, Jana a Antonína svob. pánů Kučerů, polního zbrojmistra svob. pána Duky a pod. Usnesení sněmovní v tomto ohledu pravidelně znělo: zakročiti u krále o udělení inkolátu, aby potom „od stavů mohl býti udělen také indigenát čili schopnost seděti a hlasovati na sněmu“. (Protokoly sněmu zemského.)

udíleli indigenát mnohdy osobám, jež se touto náležitostí vykázati nemohly.<sup>9)</sup>

Avšak právě tak, jako si stavové osvojili právo udíletí samostatně indigenát,<sup>10)</sup> což jim dvůr více méně úplně koncedoval,<sup>11)</sup> tak na druhé straně silně se vzpírali tomu, aby vládou proti jejich vůli byl kdo nově do shromáždění stavů uveden.<sup>12)</sup>

<sup>9)</sup> Příklady podává registratura zem. výboru, Fasc. A, 6.

<sup>10)</sup> Důležité právo bylo propůjčeno stavům dvor. dekretem z 28. října r. 1791, totiž „že mohou některé děkany neb probošty, kteří jsou dotováni deskovými statky, přijati do konsortia stavů a tím počet hlasů na lavici duchovní rozmnožiti“. Dle toho mohli stavové určitým duchovním udělití právo stavu zemského, nejsouce vázáni předpisem O. Z. Z., že by totiž dotčený musil mítí také právo nosití infuli. Ovšem zde se nejedná o udělení indigenátu (o uvedení na sněm), nýbrž o udělení členství stavu ve stavu duchovním, resp. o povýšení duchovního do zemského stavu duchovního, což jest analogické s udělením inkolátu (a indigenátu) pro pány a rytíře. Ovšem diskuse o tomto novém právu stavů jest bezpředmětna, neboť již ve schůzi sněmovní dne 11. března 1793 usnesli se stavové, „že při žádosti o rozmnožení duchovních votantů znovuzřízením klášterů měli pouze ten úmysl, aby složení sněmu přiblížili původní ústavě (= O. Z. Z.; pozn. spis.), dle které přísluší místo a hlas jen prelátům, že nemůže býti nikterak užito daného oprávnění, aby do sněmu přijímali také děkany a probošty“. Protokoly sněmu zemského.

<sup>11)</sup> Příklady v aktech státní rady a spoj. dvor. kanceláře.

<sup>12)</sup> Vláda v r. 1791 se pokusila resp. nařídila uvedení na sněm kamerálního administrátora (cirkulář dvor. kanc. z 22. července 1791) a pražské university (vlastnoruční list krále Leopolda II. daný v Praze, 23. září r. 1791, resp. dekret dvor. kanceláře z 5. prosince 1791). Avšak zemský výbor se postavil se vši rozhodností proti uvedení jak kamer. administrátora, tak i university na sněm shledávaje v jakémkoli rozšíření tehdejší „formy repraesentační ve prospěch nějakého morálního tělesa“ porušení „konstituce“. Není zde možno uváděti všechny důvody a celé až příliš obšírné jednání. Jen tolik budiž uvedeno, že na základě elaborátu zem. výboru podali stavové rozklad. Proti uvedení kamer. administrátora dne 25. února 1793 z důvodu, že státní statky nadační (jichž repraesentantem na sněmu měl býti kamer. administrátor) jsou ostatními usedlími členy stavů dostatečně repraesentovány. Kamer. administrátor nemá prý nějakého společného zájmu se stavy, jeho zájem jest pouze zájmem úředníků, kteří z výnosu těchto statků jsou placeni, a tento zájem jest k tomu ke všemu jen dočasný. Dle toho bylo by prý tuto výhodu poskytnouti i ženským držitelům deskových statků, poručníkům a neoprávněným administratorům, což jest proti O. Z. Z. A, 24., 27., 31., 34.

Proti uvedení university na sněm podán rozklad dne 14. ledna 1793

Dalším důsledkem jest: sněm usnází se na některých modalitách způsobilosti k sněmu. Dle usnesení sněmovního z 12. listopadu 1816. jest dbáti přísně na zachovávání předpisů O. Z. Z. A, 20., 24., a dvor. dekr. z 12. srpna 1791. Dále se stanoví, že na příště lze na sněm uvéstí jen ty, kdož se náležitě vykáží, že mají deskový statek, že jsou veň krajským úřadem uvedeni, a že tento statek jest takové velikosti, že nejen zaručuje majiteli slušnou výživu, nýbrž i jemu umožňuje vydržovati sobě na tomto statku řádného představeného (Amtsvorsteher) k vykonávání spravedlnosti.<sup>13)</sup> Vedle nich mají dále způsobilost k sněmu jen jejich synové a bezprostřední čekatelé deskových statků pocházející z rodin k zemi náležejících. Zároveň stanoveno, že k t. zv. usedlosti vyžaduje se ještě animus domiciliani.<sup>14)</sup> Tento požadavek t. zv. usedlosti vyložen usnesením sněmu ze 7. března 1831. v ten smysl, že se po-

a znovu dne 11. března 1793 (setrváno na podaném rozkladu přes přípisy předsedy direktoria z 27. února 1793). Důvody jsou, že jest to na újmu náboženství katolického, má-li býti na lavici duchovní uveden muž, který není služebníkem náboženství a může býti i akatolík, neb dokonce i žid. Universita nemůže býti tudíž uvedena na lavici duchovní, avšak dle O. Z. Z. A, 27. ani na lavici panskou, dle O. Z. Z. A 31, ani rytířskou, dle O. Z. Z. A, 34. ani na lavici stavu městského. Uvedení university na sněm znamená prý v podstatě zřízení nového pátého stavu zemského.

Rozklady tyto způsobily, že uvedení kamer. administrátora na sněm uloženo ad akta, záležitost pražské university odložena na neurčitou dobu. Srov. akta spoj. dvor. kanc. „Böhmen“, IV., H, 2., IV. H, 4.; arch. min. vnitra, k tomu akta státní rady čís. 1075 ex 1793. K tomu protokoly sněmu zemského, a akta registratury zem. výboru Fasc. A, 6., subfasc. 11.

Po pěti letech (23. května 1798) podala pražská universita u spoj. dvor. kanceláře novou žádost za uvedení na sněm, avšak po delším jednání byla dle nejv. resoluce z 13. prosince 1798 žádost ta uložena do archivu státní rady. (Akta státní rady, čís. 5578 ex 1798.) Týž osud stihl žádost pražské university z r. 1824 a 1829. (Tamže, čís. 4276 ex 1824, čís. 4419 ex 1829.)

<sup>13)</sup> Na základě tohoto usnesení sněmovního zamítnuta v téže schůzi sněmovní žádost svob. pána Brauna o uvedení na sněm a to až do té doby, kdy žadatel se vykáže držením nějakého výnosnějšího statku deskového. Žadatel se vykázal totiž držením pouze nepatrné vsi deskové (Křemíčné). Protokoly sněmu zemského a akta registratury zem. výboru, Fasc. A, 6., čís. 4530 ex 1816.

<sup>14)</sup> Protokoly sněmu zemského a akta reg. zem. výboru, Fasc. A, 6., čís. 4034 ex 1816.

žaduje držení deskového statku, a že nestačí držení domu městského v deskách zemských zapsaného.<sup>15)</sup> Konečně zde jest uvést důležitý, byť i ojedinělý zjev, že stavové rozhodují zásadní otázku, přísluší-li určité osobě právo stavu, čili sluší-li ji považovati za člena stavu (duchovního).<sup>16)</sup>

Dalším důsledkem bylo, jak stavové si počínali v záležitosti pražské university. V době příprav k oslavě 500letého trvání pražské university podal rektor k zemskému výboru žádost o uvedení university na sněm. Zemský výbor v obsírném referátě doporučil tuto žádost stavům k vyhovění, a sněm ve schůzi dne 10. dubna

<sup>15)</sup> Protokoly sněmu zemského. Na základě toho zamítnuta také žádost guberniálního koncipisty Jindř. Losy ryt. z Losenau o uvedení na sněm, který se vykazoval (vedle inkolátu) držením deskového domu v Praze. Opětovná žádost jeho zamítnuta z téhož důvodu ve schůzi sněmovní dne 26. března 1833.

<sup>16)</sup> Uvádím tento případ co nejstručněji. Krumlovský arciděkan a prelát Karel Zambaur podal (11. července 1838) k nejv. purkrabí žádost o uvedení na sněm. Důvody žádosti byly, že byl od krále jmenován arciděkanem krumlovským, že jest držitelem deskového obročí krumlovského, a že s jeho úřadem jest spojeno prastaré právo nositi infuli. Nejv. purkrabí předal tuto žádost zem. výboru k vyřízení. Zem. výbor, ač uznával, že žadatel jest dle O. Z. Z. A, 24, a dle reskr. z 5. ledna 1681 oprávněn, aby na sněm byl uveden, netroufal si přece tuto záležitost rozhodnouti a bez otázaní se stavů předložil ji k nejv. rozhodnutí. Gubernium sice vrátilo přípisem z 29. listopadu 1838 čís. 61.992. tuto žádost zem. výboru, že prý nemůže tuto žádost předložiti výše, ježto není odůvodněna. Zem. výbor však podání své dne 18. února 1839 reprodukoval. Spoj. dvor. kancelář v přednesení svém z 26. dubna 1839 připojila se úplně k vývodům arciděkana Zambaura a navrhovala vyhovění jeho žádosti. Státní rada (referent dvorský rada a pozdější vicekancléř svob. pán Krtička) byla však jednohlasně toho náhledu, že věc náleží rozhodovati stavům, a k jednohlasnému návrhu jejímu byla vydána dne 4. června 1839 resoluce, že o žádosti Zambaurově mají stavové dle stávajících předpisů rozhodnouti (ihr Amt zu handeln). Srov. akta spoj. dvoj. kanc. IV., H, 3. „Böhmen, Landtag“, kart 162., a akta státní rady, čís. 2624 ex 1839.

Na základě toho navrhl zemský výbor ve své zprávě z 20. srpna r. 1839 stavům na vyhovění žádosti. Avšak na obsírné votum lavice duchovní, která se postavila (z důvodů celkem nesprávných, jež však zde uváděti nelze) rozhodně proti, sněm ve schůzi dne 13. dubna 1840 žádost Zambaurovu zamítl. Když pak arciděkan Zambaur podal proti tomuto usnesení rozklad, byl ve schůzi sněmovní dne 19. srpna 1843 stavy zamítnut, na čemž Zambaur přestal. (Protokoly sněmu zemského.)

1845 po dlouhé debatě se usnesl na vyhovění. Universita prohlášena v zásadě za způsobilou k sněmu; má býti zastoupena jedním repraesentantem, rektorem university, který má seděti na lavici duchovní na posledním místě, v černém šatě s řetězem na krku a „medailí“. Rektor má býti každoročně uváděn, a universita má k tomu účelu oznamovati každého roku zem. výboru výsledek volby za rektora. Jeho Veličenstvu jest v obvyklé cestě oznámiti, že stavové od svého rozkladu z r. 1793. upouštějí. Nejv. rozhodnutím z 21. února 1846. bylo toto usnesení stavů vzato na vědomí a prohlášeno, že na základě toho rozklad stavů z r. 1793. odpadá.<sup>17)</sup> Na sněm byl rektor uveden dne 3. května 1847... čímž záležitost tato definitivně vyřízena.<sup>18)</sup>

Jako konečný důsledek jest uvést, že stavové ze své iniciativy, ovšem na dosavadním (celkem) zákonném podkladě, se usnašejí na podmínkách uvedení na sněm (Einführungsmodalitäten) a předkládají je králi k sankci. Ve schůzi sněmovní dne 2. dubna 1838.<sup>19)</sup> předložil rozmnožený výbor zemský (pod čís. 106. protokolu sněmovního) stavům k úradě obsáhlý elaborát o šesti bodech obsahující podmínky t. zv. způsobilosti k sněmu (Landtagsfähigkeit) čili uvedení na sněm pro stav panský a rytířský. Stavové po delším jednání na podkladě tohoto elaborátu usnesli se na podmínkách způsobilosti k sněmu (I.—VI.)<sup>20)</sup> a předložili je králi k schválení. Přes to však, že jak gubernium,<sup>21)</sup> tak i majorita spoj. dvor.

<sup>17)</sup> Ve státní radě nebylo o tomto předmětu jednotného náhledu. Majorita vyslovila pochybnost, zda stavové tímto usnesením nepředbíhají usnesení panovníkovu, ježto prý jest sporno, zda po 50ti letech, při dvojnásobné změně na trůně, nejv. rozhodnutí z r. 1791 dosud platí. Minorita státní rady (a také spoj. dvor. kancelář) hájila náhled, že rozhodnutí z r. 1791 dosud platí a navrhovala resoluci v textu uvedenou, kterou také Ferdinand V. schválil. Srov. akta spoj. dvor. kanceláře IV., H, 3. „Böhmen, Landtag“, Cart. 162., a akta státní rady čís. 328 ex 1846.

<sup>18)</sup> Protokoly sněmu zemského a akta registratury zem. výboru. Fasc. A, 6., subfasc. č. 11.

<sup>19)</sup> Počátek této akce byl vlastně učiněn již ve schůzi sněmovní dne 26. března 1833 a 13. dubna 1835, avšak zde byly řešeny jen otázky podřízenějšího rázu, takže možno je pominouti.

<sup>20)</sup> Ježto podmínky v této schůzi sněmovní usnesené jsou v podstatě totožné s níže uvedenými již sankcionovanými podmínkami způsobilosti k sněmu, pokládám za zbytečno je na tomto místě opět uváděti.

<sup>21)</sup> Gubernium v jedné své zprávě (z 21. května 1841) praví, že

kanceláře byly v celku pro schválení tohoto sněmovního usnesení, přece ve státní radě narazilo toto schválení na odpor. Jednání o schválení těchto podmínek, mezi sněmem a mezi dvorem vídeňským táhlo se plných sedm let a jest tak obšírné, že není možno, je v tomto pojednání líčiti. Bylo třeba vysvětlivek zem. výboru i rozkladu českých stavů (ve schůzi sněmovní dne 18. srpna 1843.) než třetím<sup>22)</sup> nejv. rozhodnutím v této záležitosti z 24. února 1844. (dekr. dvor. kanc. z 27. února 1844.) bylo usnesení sněmu z 2. dubna r. 1838. v plném obsahu schváleno.<sup>23)</sup>

Z usnesení sněmu dne 12. března 1844. uvedl zem. výbor schválené podmínky tyto v náležitý systém a předložil jej ve schůzi sněmovní dne 4. července 1844. stavům k schválení, což oni také schválili.

Modalita tyto resp. nyní zákonné předpisy, dle systematického rozřídění předsevzatého zem. výborem a sněmem schváleného, jsou:

§ 1. Nárok na uvedení na sněm a na způsobilost seděti a hlasovati na sněmu mají jen (mužští) příslušníci stavu panského a rytířského, kteří mají inkolát, jsou svéprávní a jsou v deskách zemských zapsáni za vlastníky panství neb statků,<sup>24)</sup> buď úplně, buď požitkové.

§ 2. Držitelé rytířských lén v království Českém ležících jsou tehdy způsobilí k sněmu, mají-li vlastnosti v předchozím §u uvedené a jsou-li v knihovním vlastnictví rytířského léna.

§ 3. Z téhož panství neb statku lze uvéstí jen jednoho čekatele. Při fideikomissech neb majorátech určuje osobu čekatele zákon

žádost stavů jest „um so anstandloser, als die Einführung in den Landtag, oder was gleichviel sei, die Aufnahme in das ständische Consortium, von jeher als ein Prærogativ der Stände betrachtet worden sei ...“

<sup>22)</sup> První nejv. rozhodnutí z 9. května 1840 (dekr. dvor. kanc. z 12. května 1840) a druhé z 14. května 1842 (dekr. dvor. kanc. z 22. května r. 1842) vyhovovala žádostem stavů jen částečně. Prvé rozhodnutí jest publikováno jako intimát gubernia z 28. května 1840, čís. 29.369 v provinciální sbírce zákonů, svaz. 22. čís. 152., druhé jako gub. dekr. z 12. června r. 1842 čís. 29.318, tamže svaz. 24., čís. 167.

<sup>23)</sup> Akta spoj. dvor. kanc. IV., H, 3. „Böhmen, Landtag“, kart. 162.; k tomu akta státní rady, čís. 4366 ex 1839, 1500 ex 1842, 74. ex 1844.

<sup>24)</sup> Důsledkem toho nemají způsobilosti k sněmu držitelé deskových domů.

neb listina zakládací, při statcích alodních jest jím syn, kterého určí otec. Čekatel má právo hlasovací vedle skutečného držitele, tudíž samostatné.

§ 4. Z více spoludržitelů jednoho panství neb statku lze na sněm uvéstí jen jednoho. Je-li tudíž jeden již uveden, pokládá se za repraesentanta ostatních. Není-li dosud nikdo uveden, mají spoludržitelé jednoho ze svého středu jako repraesentanta zvoliti a sněmu oznámiti. Při statcích lenních jest repraesentantem nositel léna.

§ 5. Práva místa a hlasu na sněmu pozbývá člen českých stavů (ein böhmischer Landstand) ztrátou jedné z kvalifikací uvedených v předchozích paragrafech. Vyjmuti jsou, kteří až do dne sankce těchto předpisů měli právo místa a hlasu na sněmu, aniž by měli všechny vyžadované podmínky.

§ 6. Kdož o uvedení na sněm žádají, mají podati svoji žádost u zemského výboru nejméně 14 dní před konáním sněmu neb stavovského shromáždění. V žádosti jest vykázati členství stavu panského neb rytířského, český inkolát, pokud ovšem obé není notorické a knihovní vlastnictví deskového neb manského statku neb panství. Kromě toho jest prokázati i ostatní náležitosti v těchto předpisech stanovené.<sup>25)</sup>

V téže schůzi sněmovní schváleno, aby gubernium bylo dožádáno o vyhlášení těchto předpisů a dále že uvedení (scil. na sněm) členové stavu mají býti pojati do schematismu království Českého.<sup>26)</sup> Nejv. rozhodnutím z 22. listopadu 1845. nebylo však veřejné vyhlášení těchto předpisů povoleno.<sup>27)</sup> Stavové ve schůzi sněmovní dne 12. (resp. 10.) května 1847. usnesli se na nové žádosti ke králi o povolení jejich vyhlášení. Jako důvod udávají stavové, že předešlá nejv. rozhodnutí z 9. května 1840. a 14. května 1842. byla publikována (viz výše), a bylo by prý lze souditi, že tyto nejnovější předpisy postrádají moci zákona. Proto doufají prý stavové ve vyhovění své žádosti „tím spíše, ježto ustanovení o právu

<sup>25)</sup> Tento § 6. jest přidán od zemského výboru a obsahuje vlastní pokyny pro žadatele o uvedení na sněm ve příčině průkazů. Nepokládal jsem tudíž za nutno, obsah jeho zde širě uváděti.

<sup>26)</sup> Protokoly sněmu zemského.

<sup>27)</sup> Akta spoj. dvor. kanceláře, IV., H, 3. „Böhmen, Landtag“, kart. 162.; k tomu, akta státní rady, čís. 1737 ex 1845.

seděti a hlasovati na sněmu tvoří podstatnou část stavovské ústavy, jichž znalost vůbec nesmí celé zemi zůstatí cizí“.<sup>28)</sup> Jak gubernium, jak i spoj. dvor. kancelář (v přednesení z 21. října 1847.) podporovaly žádost stavů; státní rada však navrhovala jednohlasně zamítnutí. Resolucí z 28. ledna 1848. vyhověl král Ferdinand V. žádosti stavů,<sup>29)</sup> avšak sněm v této době se již nesešel, takže o tom vyřízení zpraven nebyl.

Na samém již sklonku stavovských ústav začal se činiti rozdíl mezi členy sněmu (ze stavu panského a rytířského) na usedlé a neusedlé. Usnesením sněmu z 17. dubna 1845. byli totiž čekatelé prohlášeni nikoli vskutku za osedlé (nicht wirklich Angesessene) a důsledkem toho pro futuro za nezpůsobilé k nejv. úřadům zemským. Praktického významu toto rozlišování však nemělo, jednak pro nepatrné období časové do r. 1848. (celkem tři roky) jednak i proto, že jednání o způsobilosti k nejv. úřadům zemským nebylo, jak níže bude uvedeno, vůbec dokončeno.

Zevnějším odznakem práva místa a hlasu na sněmu byla stavovská uniforma povolená stavům r. 1813. Právo nositi stavovskou uniformu měli jen skutečně uvedení (na sněm) členové stavu panského a rytířského, nikoli také členové stavu duchovního a městského, což nadbytkem stanoveno praes. dekretem dvor. kanceláře z 14. dubna 1834. Dle dekretu dvor. kanceláře z 26. března 1813, sb. zák. pol. svaz. 40., čís. 31.<sup>30)</sup> jest přísně hleděti k tomu, aby nikdo neoprávněný stavovskou uniformu nenosil, z čehož výjimky připouštěti nelze. Totéž opakováno v dekretu dvor. kanc. z 5. prosince 1816. sb. z. pol. svaz. 44., čís. 177.<sup>31)</sup> Přes to však povoloval nejv. purkrabí ze své moci úchytky z těchto předpisů, totiž nošení stavovské uniformy členům na sněm neuvedeným.<sup>32)</sup>

Ovšem nebyla těmito dekrety stanovena již také povinnost dostavovati se na sněm ve stavovské uniformě, ale stalo se to záhy všeobecným zvykem. Dle prohlášení nejv. zem. hofmistra Roberta

<sup>28)</sup> Protokoly sněmu zemského.

<sup>29)</sup> Akta spoj. dvor. kanc. IV., H, 3. „Böhmen, Landtag“, kart. 162., akta státní rady, čís. 5744 ex 1847.

<sup>30)</sup> Sdělen se stavy ve schůzi sněmovní 9. března 1814.

<sup>31)</sup> Sdělen se stavy ve schůzi sněmovní 11. ledna 1819.

<sup>32)</sup> Viz příklady toho v protokolech sněmu zemského a v aktech reg. zem. výboru, Fasc. A, 6. I., 1.

starohraběte Salm-Reiferscheida (tehdejšího předsedy sněmu a správce úřadu nejv. purkrabí) na dotaz Karla kníže Auersperga v sněmovní schůzi 10. května 1847. jest to dokonce „věcí mravu a slušnosti“ dostavovati se do schůzi sněmovních „v čestném oděvu“ t. j. ve stavovské uniformě.<sup>33)</sup>

Zračilo se tedy t. zv. členství stavu čili indigenát v užším smyslu (Indigenat, ständ. Mitgliedschaft, Landstandschaft) na rozdíl od ostatních inkolů (Landmann) na venek ve výlučném oprávnění nositi stavovskou uniformu.

Způsob hlasování na sněmích se nezměnil. Městskému stavu příslušelo jako před tím jen votum curiatum, což restaurací změny nedoznalo. Domáhala se sice všechna čtyři privilegovaná král. města — Praha, Kutná Hora, Budějovice, Plzeň — vota virilního na sněmu, avšak žádosti tyto byly stavy zamítnuty. Pouze pražskému magistrátu dáno na vůli obrátiti se s žádostí svou na krále, což magistrát také učinil. Po delším jednání byla však žádost pražského magistrátu o virilní hlas dekretem direktoria z 27. července 1793. zamítnuta.<sup>34)</sup> Stav městský zůstaven tudíž při jednom hlasu.<sup>35)</sup>

Teprve ve schůzi sněmovní dne 4. října 1844. bylo touto otázkou na základě protestu purkmistra pražského Müllera znovu hnuto. Zahájeno obšírné jednání, avšak bez jakéhokoli výsledku pro města příznivého; ve schůzi sněmovní dne 8. května 1846. usnesli se stavové po dlouhém rokování nepatrnou většinou hlasů (21 proti 18) návrhy zemského výboru na lepší zastoupení stavu městského až na další zamítnouti.<sup>36)</sup> Avšak předseda sněmu

<sup>33)</sup> Protokoly sněmu zemského.

<sup>34)</sup> Celá tato záležitost jest obšírně a důkladně vylíčena v článku Čelakovského: Postavení vyslaných král. měst na sněmích českých, Čas. Čes. Musea 1869, 1870, na který tuto prostě odkazují. Viz k tomu i protokoly sněmu zemského a akta spoj. dvor. kanc. „Böhmen“, IV., H, 3.; srov. i Diarium hr. Sternberka str. 60. a násl., 158. a násl.

<sup>35)</sup> Deputovaní z Budějovic, z Plzně a z Kutné Hory dostavovali se však na sněmy nepříliš často. Býval tudíž stav městský zastupován pravidelně jen zástupci města Prahy, jichž počet klesl důsledkem dvor. dekretu z 12. února 1784 ze dvanácti na tři neb čtyři (purkmistr, dva místopurkmistři, a některý radní).

<sup>36)</sup> Čelakovský n. u. m. Č. Č. M. 1870, str. 38.

(z vlastní iniciativy a na dodatečné schválení spoj. dvor. kanceláře) počínajíc r. 1845. dával (čtyřem) zástupcům města Prahy hlasovati viritim,<sup>37)</sup> takže na čtyři léta až do rozvratu stavovské ústavy mají zástupcové (aspoň) města Prahy ve skutečnosti vota virilia. Proti tomu, jak z protokolů sněmovních lze souditi, stavové neprotestovali.

#### D) Způsobilost k nejvyšším úřadům zemským.

Restaurence přivodila, že organizace nejv. úřadů královských v zemi, jak byla zavedena reformami tereziánskými a josefinskými, uvedena byla jaksi v souhlas s organizací nejv. úřadů zemských dle staré ústavy v ten způsob, že tyto úřady, tehdy však již jen čestné, spojeny byly se skutečnými novými zeměpanskými úřady, resp. s jejich předsednictvem.<sup>1)</sup>

Pokud úřadu přisedících zem. výboru se týče, snažila se vláda zavést novotu dosud nebývalou a ničím neodůvodněnou. Nejv. rozhodnutím z 4. června 1791.<sup>2)</sup> bylo totiž stanoveno, že za přisedícího zem. výboru nesmí býti volen zeměpanský úředník. Bylo to dílo státní rady ve které zejména státní rada Fridr. v. Eger, nepřítel všech stavovských výsad, měl směrodatný vliv.<sup>3)</sup> Jako důvod toho (ovšem mylně) se udávalo, že dle posledních instrukcí zem. výboru byli prý zeměpanští úředníci z tohoto úřadu vyloučeni. Nařízení toto narazilo však na silný odpor. Nejprve nejv. kancléř hr. Kolovrat podal proti tomu dne 10. prosince 1791. široce odůvodněnou notu k panovníkovi. Avšak k návrhu státní rady nejv. resoluce z 16. prosince 1791. setrvala na nejv. rozhodnutí z 4. června 1791 (a pouze pro Tyroly dovolena jakási výjimka).<sup>4)</sup> Když však

<sup>37)</sup> Zpráva nejv. zem. hofmistra starohr. Salma z 3. května 1845. Týž zavedl tuto novotu „k docílení (vládě) příznivé majority“. Zemský chef, arcivévoda Štěpán projevil ve své zprávě z 2. června 1845 s tímto opatřením souhlas s výhradou; avšak dekretem praes. spoj. dvor. kanc. z 10. července 1845 zaslaným arciv. Štěpánovi bylo toto opatření schváleno. Akta spoj. dvor. kanc. IV., H, 3. „Böhmen, Landtag“, kart. 162.

<sup>1)</sup> Kalousek n. u. m. str. 505.

<sup>2)</sup> Sbírnka pol. zák. za Leopolda II., svaz. 3., čís. 590.

<sup>3)</sup> Srov. i Bibl: Die Restauration der niederöesterr. Landesverfassung unter K. Leopold II., Innsbruck 1902., zejména str. 24. a násl.

<sup>4)</sup> Akta státní rady, čís. 5517 ex 1791.

nejv. purkrabí pražský měl toto nařízení provést, odepřel tak učiniti a podal proti tomu rozklad přímo ke králi. Urgován pak od spoj. dvor. kanceláře o provedení toho nařízení, poukázal na podaný rozklad žádaje, aby, je-li ono rozhodnutí neodvratné, bylo českým stavům povoleno aspoň do konce sněmu podržeti zeměpanské úředníky jako přisedící zem. výboru. Resolucí krále Františka I. z 19. dubna 1792. bylo žádosti nejv. purkrabí ovšem s výhradou, „až do konce sněmu“ vyhověno.<sup>5)</sup> Tím nastal v otázce této prozatím (na dva roky) klid. Koncem roku následujícího učinilo tehdejší direktorium panovníkovi přednesení (9. listopadu 1793.) toho obsahu, aby českým a moravským stavům bylo dovoleno voliti si zeměpanské úředníky za přisedící zem. výboru. Avšak na základě jednohlasného vota státní rady bylo nejv. resolucí z 13. prosince 1793. (dvor. dekret z 21. prosince 1793.) stanoveno, že na původním (zamítavém) rozhodnutí se trvá a výjimky se nepřipouštějí.<sup>6)</sup> Proti tomu podali stavové ve schůzi sněmovní dne 29. března 1794. rozklad usnesše se po dlouhém rokování, že trvají jednak na předloženém již (dne 7. září 1792.; pozn. spis.) organizačním plánu zemského výboru, jednak na tom, aby zeměpanští úředníci směli fungovati jako přisedící zem. výboru.<sup>7)</sup> Avšak vláda neměla vůbec v úmyslu potvrditi definitivní organizační plán zem. výboru uvádějíc za důvod „neklidné válečné časy“.<sup>8)</sup> Rozklad pak českých stavů za připouštění zeměpanských úředníků k úřadu přisedících byl zodpověděn dvor. dekretem z 26. července 1794. toho obsahu, že zeměpanští úředníci mají ihned složit úřad přisedících. Tomu se stavové konečně podvolili a v nejbližší schůzi sněmovní (10. září 1794.) zvolili přisedící nové.<sup>9)</sup> Dvor. dekretem

<sup>5)</sup> Tamže čís. 2053 ex 1792.

<sup>6)</sup> Tamže čís. 4427 ex 1793.

<sup>7)</sup> Protokoly sněmu zemského. Důvod tu byl také finanční. Byl, jak zní zpráva zem. výboru, plat přisedících tak nepatrný, že nikdo, aniž by zanedbával své vlastní záležitosti, nemůže prý se tomu úřadu věnovati. O výši platu přisedících srov. i Kalousek n. u. m. str. 513.

<sup>8)</sup> Líčení toho přesahuje obor tohoto pojednání. Srov. ostatně zejména Kalousek n. u. m. str. 512. a násl.; z archivních pramenů pak akta státní rady čís. 1734, 1735, 2265, 2345 ex 1794, 1695 ex 1802; dále akta spoj. dvor. kanc. „Böhmen“, IV., H, 4., 21. ex agosto 1795., 5. ex julio 1799; protokoly sněmu zemského a akta reg. zcm. výboru Fasc. A, 1.

<sup>9)</sup> Protokoly sněmu zemského.



z 16. září 1797. dále nařízeno, že nově zvolení přísedící jest na nejv. místě oznámiti k potvrzení, a že tito před potvrzením nesmějí úřad nastoupiti. Bylo to jaksi praeventivní opatření, aby zeměpanský úředník nemohl býti volen za přísedícího zem. výboru.

Avšak zákazů těchto nebylo šetřeno. Již ve schůzi sněmovní dne 2. října 1797. zvolen byl zeměpanský úředník (auskultant při král. zem. právu Jan hr. Klebersberg) za přísedícího. Když pak sněm předložil tuto volbu k schválení, byla k návrhu gubernia, direktoria a k jednohlasnému návrhu státní rady resolucí ze 16. listopadu 1797. potvrzena.<sup>10)</sup> Ve schůzi sněmovní dne 22. února 1802. byl zvolen za přísedícího opět zeměpanský úředník (Karel hr. Clam-Martinič, nadpočetný král. guberniální rada). Stavové předkládající tuto volbu k potvrzení prosí dále, ježto prý na Moravě<sup>11)</sup> a v Rakousích jsou zeměpanští úředníci připouštěni k úřadu přísedících, aby jim vůbec bylo dovoleno voliti zeměpanské úředníky za přísedící.<sup>12)</sup> Gubernium, spoj. dvorské místo i státní rada jednohlasně se přimlouvaly za vyhovění těmto (dvěma) žádostem. Resolucí z 19. března 1803. byla volba hr. Clam-Martiniče potvrzena a stavům českým dovoleno, aby si na příště volili zeměpanské úředníky za přísedící zem. výboru, ovšem s výhradou, že tím zeměpanská služba nijaké újmy neutrpí.<sup>13)</sup> Resoluce tato (dekret dvor. kanc. z 24. června 1803.) byla přípisem gubernia z 12. července 1803. sdělena ze zemským výborem, který ve schůzi dne 3. ledna 1804. ji vzal prostě na vědomí. Tím celý tento spor definitivně vyřízen.

Členství ve sněmu bylo bezpodmínečně třeba nejen k úřadu přísedícího zem. výboru, nýbrž i pro všechny komise stavovské sněmovní i mimosněmovní. K prvému druhu patří t. zv. sněmovní

<sup>10)</sup> Akta státní rady, čís. 3604 ex 1797.

<sup>11)</sup> Stavům moravským bylo již v r. 1797 na základě přednesení direktoria z 19. října 1797 dáno dovolení voliti si zeměpanské úředníky za přísedící zem. výboru. Akta státní rady, čís. 3664 ex 1797.

<sup>12)</sup> Protokoly sněmu zemského a akta zem. výboru. Doložití sluší, že stavové v téže schůzi sněmovní usnesli se (ad 3.) prosíti krále také o schválení organizačního plánu zem. výboru atd. To však nespadá v obor tohoto pojednání.

<sup>13)</sup> Akta státní rady, čís. 1695 ex 1802; k tomu i přednesení spoj. dvor. místa z 21. dubna 1802, 103. ex apr. 1802, str. 327.

komise k revidování zákonů (Landtagscommission in Gesetzrevisions-sachen) výše již uvedená, dále t. zv. divadelní komise (Theaterkommission) zvolená ke správě stavovského divadla v sněmovní schůzi dne 15. ledna 1798.<sup>14)</sup> dále komise spíše ad hoc zvolené, na př. trojčlenná komise zvolená v sněmovní schůzi dne 11. dubna 1842. k prozkoumání důchodů a vydajů domestikálního fondu,<sup>15)</sup> dále trojčlenná komise zvolená v sněmovní schůzi dne 9. prosince 1845. k odůvodnění stavovských práv a výsad (rozmnožená dne 9. května 1846. o dva nové členy), stavovské deputace atd. K druhu posléz uvedenému náleží zejména stavovská deputace zvolená na základě nejv. patentu z 18. května 1810. v sněmovní schůzi dne 2. června 1810. do t. zv. spojené deputace k vyvazování a k umořování bankocetlí (vereinigte Bankozettel-Einlösungs- und Tilgungs-Deputation).<sup>16)</sup> Dle § 3. cit. patentu mohl za stavovského deputovaného do této deputace býti volen jen ten člen stavů (Mitglied der Stände), který „v provincii, kde volba se děje, má stavovskou realitu“. To doplněno dekretem praesidia dvor. kanceláře z 30. května 1810. v ten smysl, že za stavovské deputované lze voliti jen členy stavů, kteří a) nejsou skutečnými zeměpanskými úředníky, b) mají hlas a místo na sněmu, c) jsou v držení stavovské reality. Toto ustanovení platilo jak pro deputované, tak pro jich substituty, jichž volba nařízena dekretem praesidia dvor. kanceláře z 30. června 1810.

Způsoblost k nejv. úřadům královským byla dle dvor. dekr. z 12. srpna 1791., odst. 29., 30. a O. Z. Z. A, 9. podmíněna usedlostí. Tato podmínka byla po restauraci skutečně také delší dobu zachovávána. Avšak v létech třicátých, zejména po nastoupení Ferdi-

<sup>14)</sup> Předsedou této komise měl býti dle snesení sněmovního vždy některý z nejv. úředníků zemských; pravidelně jím býval nejv. zem. hofmistr. Vedle předsedy bylo ještě šest členů této komise. Srov. protokoly sněmu zemského.

<sup>15)</sup> Tamže; srov. k tomu i Kalousek n. u. m. str. 535.

<sup>16)</sup> Tato spojená deputace zavedená patentem z 18. května 1810 sb. z. pol. svaz. 34. čís. 7. skládala se z 15 členů, z jednoho dvor. komisaře a jeho zástupce. Dle §u 1. z těchto 15 členů připadalo 11 na „německé země dědičné“, tři na král. Uherské a jeden na Sedmihradsko. Z těch 11 členů připadali na král. České tři členové a to dva z českých stavů, jeden z obchodního stavu v Praze; tento stav mohl však dle §u 4. zvoliti za svého deputovaného někoho z obchodního stavu ve Vídni.

nanda I. ozývají se již stesky českých stavů do nešetření této podmínky (a do jiných ještě nepřístupnosti). V sněmovní schůzi dne 19. srpna 1843. bylo k návrhu Matyáše hr. Thuna jednohlasně usneseno, žádati krále o to, aby ustanovil, že nejv. zemské úřady v král. Českém a to: nejv. purkrabí, nejv. zem. hofmistra, nejv. zem. maršálka, nejv. zem. komoří, nejv. zem. sudí a praesidenta nad appellacemi<sup>17)</sup> jest obsazovati jen usedlými členy starého českého stavu panského. Na příště má býti nepřípustno spojení dvou zem. úřadů v jedněch rukách. Nejv. zem. hofmistr jako první ústavní zástupce nejv. purkrabí má býti volen ze stavu panského usedlého a v Praze bydlícího. Není-li tu způsobilých členů stavu panského, lze úřady tyto obsaditi i jinými osobami ze staré šlechty české; tyto však, pokud nejsou usedlé, nemají míti titul a charakter nejv. úředníka zemského. Konečně jest stanoviti, že nikomu nepřisluší již jeho úřadem místo a hlas na sněmu, kdo na sněm uveden není, neb k uvedení na sněm není způsobilý.<sup>18)</sup>

Gubernium zdrželo se ve své zprávě vůbec posudku o této žádosti stavů, a spoj. kancelář v přednesení svém z 29. prosince 1843. navrhovala úplné zamítnutí z důvodů více méně obsírně uvedených.<sup>19)</sup> Avšak k jednohlasnému návrhu státní rady bylo nejv. resolucí z 30. března 1844. stanoveno, že při obsazování úřadů, jež dle O. Z. Z. A. 36. jsou vyhrazeny stavu panskému, bude brán obzvláštní zřetel na členy tohoto stavu v zemi usedlé, ač-li jinak budou míti náležitou způsobilost. Pro ostatní body stavovské žádosti není však prý dostatečného důvodu.<sup>20)</sup> Proti zamítnutí těchto ostatních bodů podali stavové dne 2. července 1844. rozklad, avšak nejv. rozhodnutí z 12. října 1844. bylo v podstatě jen opakováním resoluce z 30. března 1844. Usnesli se tudíž stavové v sně-

<sup>17)</sup> Dle reskriptu ze 7. července 1804 příslušelo praesidentu nad appellacemi v Čechách pořadí, místo a hlas na sněmu bezprostředně po nejv. zem. sudím.

<sup>18)</sup> Protokoly sněmu zemského.

<sup>19)</sup> Jedním z hlavních důvodů bylo, že v O. Z. Z. A. 9. nelze prý spatřovati obmezení majestátního práva. Avšak i kdyby tu nějaké takové obmezení bylo, nemůže prý býti pro panovníka vzhledem k výhradě práva zákonodárního (ius legis ferendae) v tomto O. Z. Z. obsažené závazno.

<sup>20)</sup> Akta státní rady, čís. 351. ex 1844.

movní schůzi dne 17. dubna 1845, vyslati za tím účelem (a ještě s jinými žádostmi) zvláštní deputaci k panovníkovi.<sup>21)</sup> Výsledek nebyl však pro stavy lepší. Spoj. dvor. kancelář po jednání se stavovskou deputací (14. května 1845.) navrhla v přednesení z 23. května 1845. vyřízení zamítavé. Skutečně nejv. rozhodnutím z 18. června 1845. (dvor. dekr. ze 23. července 1845.) byla žádost stavů v tomto bodu zamítnuta.<sup>22)</sup> Na zprávu o tom usnesli se stavové v sněmovní schůzi dne 9. prosince 1845. k návrhu Friedr. hr. Deyma zvoliti k odůvodnění stavovských práv a výsad stavovskou komisi o třech členech, kteráž ve schůzi dne 9. května 1846. rozšířena na pět členů.<sup>23)</sup> Komise tato vypracovala známou dedukci o právní nepřetržitosti ústavních práv a svobod stavů českých z 18. února 1847., kterou zem. výbor ve zvláštním elaborátu z 22. března 1847.<sup>24)</sup> předložil stavům. V sněmovní schůzi dne 8. května 1847. usnesli se stavové, že neusedlého nejvyššího úředníka zemského nelze pokládati za ústavního (verfassungsmäßig). Zemskému výboru pak uloženo, aby v takovém případě ihned bez dalšího dotazování se stavů podal ve jménu jejich panovníkovi rozklad a v něm upozornil „na smutnou kolisi, ve které by se stavové v takovém případě octli mezi svými povinnostmi jako stavové a mezi úctou k svému nejmilostivějšímu monarchovi.“<sup>25)</sup> Tím však také celé jednání o tomto předmětu končí.

Konečně sluší uvést, že v sněmovní schůzi dne 15. dubna 1845. navrhl zemský výbor inkompatibilitu úřadu přisedícího zem. výboru (stálého i rozmnoženého) s nejv. úřadem zemským, což dle dodatku nejv. zem. komorníka hr. Thuna mělo platiti jen pro stav panský. Usnesení o tom návrhu se však nestalo. Při zkoumání protokolů sněmovních přišla však spoj. dvor. kancelář na to, že o tomto návrhu nebylo učiněno usnesení, a vrátila jej zemskému výboru, aby se sněm o něm výslovně usnesl (zur Fassung eines ausdrücklichen Beschlusses). Zem. výbor předložil tento návrh sněmu,

<sup>21)</sup> Srov. o tomto předmětu, a vůbec o průběhu jednání této deputace s dvorskými úřady zejména Kalousek n. u. m. str. 543., 544.

<sup>22)</sup> Akta spoj. dvor. kanc. IV., H, 4. „Böhmen“, Fasc. 169.

<sup>23)</sup> Protokoly sněmu zemského; srov. také Der böhmische Landtag im Jahre 1847, Hamburg, 1848, str. 6.

<sup>24)</sup> Srov. o celém tomto předmětu i Kalousek n. u. m. str. 541. a násl.

<sup>25)</sup> Protokoly sněmu zemského.

a stavové ve schůzi sněmovní dne 11. prosince 1845. jej jednohlasně přijali usnesše se dále, že každý přisedící, je-li jmenován nejv. zemským úředníkem, musí ihned resignovati na úřad přisedícího.<sup>26)</sup> Toto usnesení bylo také od té doby praktikováno, avšak od vlády stvrzení jeho (avšak ani záповěď) nedošlo.

#### IV.

### Právní stav na sklonku stavovských ústav.

Na základě právního vývoje až do r. 1848., jak vylíčen byl v statích předchozích, lze činiti tento závěr a konstatovati tento právní stav existující bezprostředně před (formálním) zrušením ústav stavovských.

Inkolát nedoznal právních změn: jest v zemích koruny České bezvýjimečnou podmínkou výkonu všelikých práv stavovských pro stav šlechtický vůbec. Pouze šlechta inkolátem opatřená jest činitelem politickým v zemi, pouze ona má kvalifikované čili skutečné státní občanství v zemích českých. Šlechta bez českého inkolátu jest v zemích českých činitelem právně i politicky naprosto bezvýznamným.

Z toho plyne důležitý ústavní význam inkolátu, neboť on zjednáává příslušenství k jednomu z dvou vyšších stavů zemských (panskému a rytířskému), jest *condicio sine qua non* členství ve sboru stavů (*corpus statusum*), kterýž jest přece *repraesentantem* země a spolunositelem státní moci. Inkolát jest dále podmínkou, i zdrojem určitých subjektivních oprávnění, pokud a jak jsou založena v ústavě zemské. (Ovšem nezjednávalo se kvalifikované čili skutečné státní občanství v zemích českých pouze inkolátem. Takovéto státní občanství měli příslušníci všech [čtyř] stavů zemských, tudíž i stav duchovní i stav městský. Rovněž určitá subjektivní oprávnění, ovšem v míře skrovnější než šlechtě inko-

<sup>26)</sup> Protokoly sněmu zemského.

lované, založená v ústavě zemské, příslušela i členům zbývajících dvou stavů zemských, srov. na př. způsobilost k deskám zemským.)

V instituci inkolátu obsažen jest i důležitý moment samosprávný. Byl předpis O. Z. Z., A. 20. (Mor. X., 19.), dle něhož pouze králi příslušelo udělení inkolát, vývojem porestauračním valně pozměněn a oslaben. Udělení inkolátu zůstalo sice v rukách králových, také pouze v jeho jméně vyhotovovány byly diplomy pro nově přijaté inkoly, avšak stavům příslušel v této otázce závažný hlas. Stavové byli o každém udělení inkolátu slyšáni, a jejich slyšení pokládá vláda za „předepsané“.<sup>1)</sup> Stavové tudíž spolupůsobí při udělení inkolátu, spolurozhodují o otázce, má-li komu býti uděleno příslušenství k jednomu ze (dvou vyšších) stavů zemských, spolurozhodují o základní podmínce členství ve sboru stavů. Jejich votum vývojem porestauračním stává se dokonce rozhodujícím, takže lze vším právem tvrditi, že proti jejich vůli (v době porestaurační) nikomu inkolát udělen nebyl.

Inkolát má však dále i veledůležitý význam státoprávní a to ve dvojm směru. Jednak udílí inkolát král český jako takový, jako svrchovaný panovník zemí koruny České. Udělení inkolátu jest aktem a výrazem královské moci české; z jinaké moci státní udělení inkolát v zemích českých není možno a s hlediska právního ani myslitelné. Byť i tedy v některých diplomech o udělení inkolátu nebyl tento moment, zejména v době nejpozdější, náležitě zdůrazněn,<sup>2)</sup> nebylo a také nemůže býti o tom ni nejmenší pochybnosti, že toto udělení inkolátu dalo se pouze z královské moci české; zcela správně dí tudíž spoj. dvor. kancelář, že jest to „podstatný následek a effectus iuris majestatici Bohemiae“ (viz výše). V udělení inkolátu jakožto (kvalifikovaného čili skutečného) státního občanství zemí koruny České, manifestuje se svrchovaná moc krále Českého.

Státoprávní význam inkolátu jest však patrný i v jiném

<sup>1)</sup> Viz také výše. Zajímavé jest, že od vydání O. Z. Zemského neexistuje předpis, který by výslovně stanovil, že stavové mají býti slyšáni o žádosti za udělení inkolátu.

<sup>2)</sup> V nejpozdější době zní tyto diplomy mnohdy: „jeho veličenstvo ráčilo ... uděliti (S. M. haben ... zu verleihen geruht)“, aniž by tudíž náležitě bylo vysloveno, z jaké státní moci byl inkolát udělen.

směru, totiž v jeho rozsahu. Pro všechny země koruny České jest jen jeden (a společný) inkolát. Tuto jednotu a společnost inkolátu vyjadřovalo i znění diplomů, neboť inkolát se udílel „pro království České a země (neb provincie) vtělené (inkorporované)“. Je tedy inkolát jedna a táž (kvalifikovaná) státní příslušnost k určitému souhrnu zemí, ke koruně České, a vystupují tudíž země České v tomto ohledu jako zvláštní státní celek v komplexu monarchie habsbursko-lothrinské. Na tomto právním stavu nezměnil ničeho (ani josefinský občanský zákoník z r. 1786., ani) všeobecný občanský zákoník z r. 1811. zavedením jednotného státního občanství, „rakouského“ (viz výše). Tato společná státní příslušnost (kvalifikovaná) v zemích koruny České docházela výrazu i v tom, že inkola, který složil již revers k zemi,<sup>3)</sup> byl ipso jure připuštěn k výkonu práv zemského stavu i v druhých zemích českých.<sup>4)</sup> Z jednoty a společnosti inkolátu vyplývalo dále, že v zemích koruny České byl jen jeden (a společný) stav panský a rytířský.

Naproti tomu prodělává zemský indigenát značnou změnu v pojmovém svém obsahu. Indigenát v pravém, původním významu znamená prostou (nekvalifikovanou) příslušnost zemskou. Avšak vývojem porestauračním (z valné části úsilím stavů o zachování a udržení práv stavovských) ustálil se pro termin indigenát jiný pojmový obsah, takže nutno mluvíti o indigenátu v užším či pozdějším významu. V tomto (pozdějším) významu znamená indigenát skutečné právo místa a hlasu na sněmu ve stavu panském a rytířském, skutečné členství sněmu.<sup>5)</sup> Jest tudíž indigenou

<sup>3)</sup> Přísaha dědičné poddanosti zavedená O. Z. Z. A, 20. se již neskládá; byla zrušena výše cit. dvor. dekretem z 26. listopadu 1781. Avšak po restauraci byla znovu zavedena, jen však pro příslušníky zem. stavu duchovního, dekretem dvor. kanceláře z 8. ledna 1801, a definitivně zrušena teprve dekretem dvor. kanceláře z 20. července 1820. Protokoly spoj. dvor. kanceláře, 35. ex. januaria 1801; 466. ex. julio 1820, IV., H, 1.; arch. min. vnitř.

<sup>4)</sup> Doklad toho v době porestaurační v aktech registratury zem. výboru, Fasc. A, 6., čís. 15.

<sup>5)</sup> Indigenát v tomto užším významu poprvé uvádí Rieger n. u. m. str. 903. Kostetzky n. u. m. str. 157. nezná sice pojmu indigenátu v tomto smyslu (což jest vzhledem k datu vydání jeho díla celkem dobře vysvětlitelné), avšak rozlišuje zcela správně mezi inkolou (prostým) a mezi inkolou uvedeným na sněm. Tohoto druhého nazývá „ein böhmischer landtagsmäßiger Landmann“.

v užším či pozdějším významu ten inkola panského neb rytířského stavu, který na základě řádného uvedení na sněm má místo a hlas na sněmu (a důsledkem toho i právo nositi stavovskou uniformu). Dle toho jest tento význam indigenátu pojmem užším než inkolát a to obsahem i rozsahem. Obsahem potud, že indigenát můžeme dle toho nazývati kvalifikovaným či stupňovaným inkolátem, rozsahem pak proto, že tento indigenát, jak právem sluší míti za to, byl obmezen pouze na království České a na Moravu a Slezsko se nevztahoval.

Na sklonku stavovských ústav má tento indigenát u stavů důležitost mnohem větší než inkolát. Důvod toho sluší nejspíše shledávati v tom, že tento indigenát udíleli v podstatě stavové sami. Právo místa a hlasu na sněmu zjednávalo se totiž, jak již výše uvedeno, teprve skutečným uvedením na sněm, což však náleželo do pravomoci stavů. Toto členství sněmu bývá však nejen od stavů, nýbrž i od dvorských úřadů,<sup>6)</sup> kladeno jako synonymum členství stavu. Stává se tudíž inkola uvedením na sněm členem stavu a ježto o uvedení na sněm rozhodují stavové, přijímají oni sami do svého středu nového člena, přijímají jej do sboru stavů. Udíleli-li inkolát král, udílejí stavové členství stavu. Ježto pak na udílení inkolátu měli stavové značný vliv (vlastně rozhodovali spolu s králem), členství stavu však čili indigenát (v užším smyslu) udíleli v podstatě sami, jest tu patrna analogie mezi stavem předbělohorským a stavem nynějším. Před vydáním O. Z. Z. přijímali všichni tři stavové cizince za obyvatele země, nyní všichni čtyři stavové se usnášejí o přijímání do sněmu, (čili do stavu), tudíž v záležitosti, která se dotýkala vlastně jen příslušníků stavu panského a rytířského. Rovněž i pravomoc stavů v tomto směru jest úplně obdobná (ne-li dokonce větší) s pravomocí stavů doby předbělohorské.

<sup>6)</sup> Srov. na př. výše hl. III. C, pozn. 21. K tomu jako další doklad lze uvést votum referenta státní rady, svob. pána Krtičky k přednesení spoj. dvor. kanc. z 16. července 1839, týkající se způsobilosti k sněmu českému. Týž referent odůvodňuje svoje votum takto: „Welche Eigenschaften eine inländische Herren-, oder Ritterstandperson nachzuweisen habe, um in den böhmischen Landtag eingeführt, oder um — was ein und dasselbe ist, — in den Verein der böhm. Stände aufgenommen zu werden ...“ Akta státní rady, čís. 4366 ex 1839.

Indigenát (v užším smyslu) jest za tohoto stavu věci vlastně mnohem důležitější než sám inkolát; jest to, jak již výše uvedeno, kvalifikovaný inkolát.<sup>7)</sup> Přes to však základním právním pojmem ústav stavovských resp. ústavy české zůstává stále jen inkolát; indigenát jím se nestal přes to, že ve významu tuto líčeném byl uznáván u všech úřadů dvorských. Bylť (nový) vývoj ústavy stavovské v r. 1848. přerušen a také uzavřen.

Inkolát zůstává podmínkou i zdrojem určitých veřejno-právních i soukromoprávních oprávnění založených v ústavě zemské. Sem patří předem způsobilost k zemským deskám. Dle právního stavu platného na sklonku stavovských ústav mají tuto způsobilost jen čeští inkolové stavu panského a rytířského,<sup>8)</sup> dále města privilegovaná a příslušníci zemského stavu městského v těchto městech a to usedlí příslušníci zemského stavu měšťského na základě zvláštní koncesse královské. Při tom zajisté nebylo rozdílu, šlo-li o nabytí na základě dobrovolného prodeje či nucené dražby, a sluší tudíž všechny starší předpisy tomu se příčící z doby teresianské a josefinské pokládati za zrušeny. Výjimky z této zásady se připouštějí jednak ve prospěch těch, kdož nemajíce způsobilosti drželi statky tyto již před r. 1811., (výše cit. dvor. dekr. z 5. července 1811.), jednak ve prospěch vdov po majitelích deskových statků, provdaly-li se znovu za muže, k deskám nezpůsobilé (výše cit. dvor. dekr. z 29. dubna 1814.). Avšak tato výjimka sáhala jen na doživotí oprávněného a jeho dědicům již neprospívala. Jediná výjimka z tohoto pravidla prospívající i dědicům byla dispens pro kupce „státních“ statků (viz výše). Avšak ani tato výjimka nemůže zajisté rušiti platnost zásady výše uvedené a to

<sup>7)</sup> Rozdíl v pojmenování běžný u stavů byl uveden již výše. Na samém sklonku stavovských ústav stalo se běžným pojmenování: Landmann (= inkola prostý) a Landstand — neb také Mitstand, ständisches Mitglied — (= inkola s právem místa a hlasu na sněmu). Pojmenování „Landstand“ nebylo zajisté případné, a celkem ani správné, ježto „zemský stav“ jako jméno hromadné značí zajisté spíše souhrn příslušníků jednoho stavu, než jednoho jeho (kvalifikovaného) člena.

<sup>8)</sup> Český inkolát přirozeně zjednával způsobilost k zemským deskám ipso jure ve všech třech zemích koruny České. To bylo nadbytkem ještě potvrzeno ve vlastnoručním listě Františka I. z 7. listopadu 1827, akta spoj. dvor. kanc. 29.433 (9) ex decembri 1827, str. 1055, IV., D, 1.

tím méně, ježto jednak tu šlo o dispens,<sup>9)</sup> jednak i z povahy věci samé, neboť prodeje státních statků bývaly zajisté zjevem dosti řídkým.

Další právo plynoucí dle zemské ústavy z inkolátu jest právo místa a hlasu na zemském sněmu. K tomu ovšem se dále ještě vyžaduje (vedle reversu k zemi) držení statku zemského neb manuského. Bez této náležitosti jsou způsobilí k sněmu pouze synové držitelů takovýchto statků, jsou-li svéprávní,<sup>10)</sup> a čekatelé pocházející z rodin k zemi patřících. Šlechta neinkolovaná (a neusedlá, pokud nelze na ni užití předpisů o čekatelích) jest z práva seděti a hlasovati na sněmu bezvýjimečně vyloučena. Inkola na sněm uvedený stává se členem stavu, o čemž bylo promluveno již výše.

Inkolát jest dále podmínkou i zdrojem způsobilosti k nejv. úřadům zemským. Dle O. Z. Z. A, 9. a dle výše cit. dvor. dekr. z 12. srpna 1791., odst. 29., 30. vyžadovala se k této způsobilosti vedle toho ještě usedlost v zemi. Této náležitosti druhé nebylo však při královských úřadech zemských vždy náležitě šetřeno. Jednání o stížnostech stavů do tohoto nezachovávání zákonných předpisů nebylo, jak výše uvedeno, přivedeno ku konci. Inkolát zůstává však vždy (až do r. 1848) bezvýjimečnou podmínkou způsobilosti k nejv. úřadům zemským (královským). Způsobilost k nejv. úřadu zemskému stavovskému (k zem. výboru) byla nad to podmíněna ještě skutečným členstvím sněmu. Inkolát zůstává dále bezvýjimečnou podmínkou určitých hodností církevních.<sup>11)</sup>

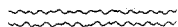
<sup>9)</sup> Dispens tuto udílelo král. gubernium. Dekretem dvor. kanc. z 11. května 1832, čís. 10.980, byla pravomoc zemských míst v tomto směru ještě rozšířena. Srov. akta registratury zem. výboru, Fasc. A, 6, čís. 3030 ex 1832.

<sup>10)</sup> Vyžaduje se tu zletilost nikoli dle obč. zákona nabytá 24. rokem, nýbrž dle Nov. decl. Aa 3. nabytá 20. rokem. To výslovně konstatuje spoj. dvor. kancelář v přednesení z 21. března 1845, kteréž nejv. resolucí danou ve Vídni dne 22. listopadu 1845 bylo v celém obsahu schváleno. Dle toho vydán také dekret dvor. kanc. z 24. listopadu 1845. Akta spoj. dvor. kanc. IV., H, 3. „Böhmen, Landtag“, kart. 162.; arch. min. vnitř.

<sup>11)</sup> Kanonikátů při sídelních a kollegiálních kapitolách, jež byly v držení deskových statků (viz výše). Předpis tento přetrvával dokonce i zrušení ústav stavovských. O přesném zachování jeho (až do r. 1848) viz příklady v aktech registratury zem. výboru.

Ze všeho, co tuto bylo uvedeno, plyne, že inkolát jako kvalifikované či skutečné státní občanství zemí koruny České i jako podmínka a zdroj určitých veřejnoprávních a soukromoprávních oprávnění založených v ústavě zemské, zachovává svoji právní i faktickou existenci nepřetržitě až do r. 1848 (resp. 1849).

O právech stavů jako celku, jakož i o ocenění stavovské ústavy zemské bude jednáno ve spise jiném.



## OBSAH.

	Str.
Kap. I. Úvod a vývoj až do roku 1790 .....	I
Kap. II. Období desiderii .....	22
Kap. III. Další vývoj až do roku 1848 .....	41
A) Inkolát .....	42
B) Způsobilost k zemským deskám.....	56
C) Právo seděti a hlasovati na sněmu (členství stavu, indigenát v užším smyslu) .....	66
D) Způsobilost k nejvyšším úřadům zemským .....	78
Kap. IV. Právní stav na sklonku stavovských ústav .....	84